

2

2007

Diakonian tutkimus

Diakonian tutkimus -aikakauskirjan toimitus

Päätoimittaja

Diakonian yliopettaja, dosentti **Kari Latvus**
kari.latvus@diak.fi, puhelin 0400-9799 21
Päätoimittaja ottaa vastaa artikkelit ja muut tekstit
kirja-arvosteluja lukuunottamatta

Toimitussihteeri

Tohtorikoulutettava **Laura-Elina Koivisto**
laura-elina.koivisto@helsinki.fi, puhelin 040-519 7207

Toimittajat

Tutkija, TT, dosentti **Anne Birgitta Yeung**
anne.yeung@helsinki.fi, puhelin 041-544 3424

TtM **Raija Pyykkö**
raija.pyytkko@professoriliitto.fi, puhelin 044-542 0290
Raija Pyykkö ottaa vastaan kirja-arvostelut.

Tutkija, sosionomi **Jouko Karjalainen**
jouko.karjalainen@stakes.fi, puhelin 040-547 5723

Diakonian tutkimuksen toimitusneuvosto

Tutkimuspäällikkö, dosentti Mikko Malkavaara, Diak, HY

Professori Paavo Kettunen, Joensuun yliopisto

Johtaja Heikki Hiilamo, KDY

Professori Sakari Hänninen, Stakes

Yliassistentti Irene Roivainen, Tampereen yliopisto

Pastori Kai Henttonen, Berliini

Yhteinen diakonias sihteeri Anne Maria Maunuksela, Espoon seurakuntayhtymä

Professori Heikki Kotila, HY

Neuvotteleva virkamies Juho Saari, STM

Yliopettaja Lea Rättyä, Diak

Ohjelmajohtaja, TL Antti Elenius, Namibia

Toiminnanjohtaja Riitta Hiedanpää, Diakoniatyöntekijöiden Liitto

Ulkoasu ja taitto: Seija Puro

ISSN 1795-5270

SISÄLLYS

Kirjoittajat	84
Pääkirjoitus	
Anne Birgitta Yeung Mikä on diakonian ydin?	85
Artikkelit	
Elina Juntunen "Koska se on muutakin kuin osto-osoitus". Diakoniatyöntekijöiden kokemuksia taloudelliseen avustamiseen motivoivista tekijöistä	87
Raija Pyykkö Yhdessä kirkon virassa? Diakoniatyön paikan määrittely kirkon virkarakennekeskustelussa	109
Sanna Lehtinen Projektityhteiskunnan verkostoissa: seurakunnat Euroopan sosiaalirahaston hankkeissa	137
Kirjoitukset	
Hanne von Weissenberg Osaako köyhä lukea Raamattua oikein? ..	160
Kolumni	
Jussi Koivisto Toivon näkökulmia Brasiliasta	166
Kirjallisuus	
Elina Juntunen, Henrietta Grönlund ja Heikki Hiilamo Viimeisellä luukulla (Jouko Kajanoja).....	168
Heikki Hiilamo & Kirsi Hiilamo APUA? Lähimmäisyyden perusteet (Lea Rättyä)	172
Simo Vehmas Vammaisuus. Johdatus historiaan, teoriaan ja etiikkaan (Kari Latvus)	173
Esko Ryökäs Kokonaisdiakonia. Diakoniakäsityksien opilliset liittymät (Antti Elenius)	174

Diakonian tutkimus 2 / 2007 kirjoittajat

Anne Birgitta Yeung
Dos, TT, tutkija
Käytännöllisen teologian laitos
Helsingin yliopisto
anne.yeung@helsinki.fi

Elina Juntunen
TM, YTK, tohtorikoulutettava
Käytännöllisen teologian laitos
Helsingin yliopisto
elina.juntunen@helsinki.fi

Raija Pyykkö
asiamies
Professoriliitto
raija.pyykko@professoriliitto.fi

Sanna Lehtinen
TM, tohtorikoulutettava
Käytännöllisen teologian laitos
sanna.rinne@helsinki.fi

Hanne von Weissenberg
TT, Eksegetiikan lehtori mvs.
Helsingin yliopisto
Hanne.vonWeissenberg@helsinki.fi

Jussi Koivisto
TM, tohtorikoulutettava, pastori
Systemaattisen teologian laitos
Helsingin yliopisto
jussi.koivisto@helsinki.fi

Jouko Kajanoja
VTT, dosentti
Yhteiskuntatutkimuksen päällikkö
Kela
jouko.kajanoja@kela.fi

Lea Rättyä
Yliopettaja, TtL, diakonissa
Diakonia-ammattikorkeakoulu
lea.rattya@diak.fi

Kari Latvus
Dos, yliopettaja
Diakonia-ammattikorkeakoulu
kari.latvus@diak.fi

Antti Elenius
Ohjelmajohtaja, TL
Helsingin Diakonissalaitos
antti.elenius@diak.fi

Mikä on diakonian ydin?

Mikä on diakonian ominaispiirre ja luovuttamattomin, fundamentaali kulmakivi? Tämä kiehtova ja haastava kysymys pyöri mielessäni lakkaamatta tämän *Diakonian tutkimus* -numeron tekstejä lukiessani.

Seurakuntadiakonian suhde julkisiin palveluihin – kuten myös muuhun seurakuntatyöhön – on historian saatossa ollut jatkuvan uudelleenmäärittelyn prosessissa. Ennen hyvinvointivaltion syntyä diakoniatyö oli osa sosiaali- ja terveydenhuoltoa; diakonia kantoi ihmisiä ja huolehti heistä, jo paljon ennen nykymuotoisen sosiaalihuollon syntyä. Diakonian muutokset ovat olleet myös diakonian viran muutoksia. Pyykön artikkelissa tehdään tässä numerossa kattava luotaus diakonian viran muodostumiseen. Julkisen sosiaali- ja terveydenhuollon kehittyessä diakonian rooli muodostui järjestelmää ”täydentäväksi” (ainoastaan hyvinvointivaltion huipun aikana ”vaihtoehtoiseksi”). Tämä suunta näyttää olevan tällä hetkellä vahvistumassa. Kyse on todella kovan luokan täydentämisestä ja aukkojen paikkaamisesta, minkä muun muassa diakonian taloudellista avustamista koskevan *Viimeisellä Luukulla* -tutkimushankkeen tulokset (katso Kajanojan arvio hankkeen koostavasta julkaisusta) ovat meille hiljattain osoittaneet. Samalla diakoniatyö on yhä enemmän muovautunut osaksi kansalaisyhteiskuntaa: kysymys on ruohonjuuritason verkostoista, syvimmästä hädästä ja ihmisten arjesta – ei siis kauaksi diakonian juurista.

Mutta katoaako vai kirkastuuko diakonian ydin kaikessa tämän päivän pyörytyksessä? Näkemykset diakoniatyöstä jakautuvat, myös viran määrittelyn tasolla. Pyykön artikkeli osoittaa mainiosti, että toisaalta diakoniatyön laajentuminen pappien perinteiselle toiminta-alueelle koetaan uhkana (pappien ”apulaisiksi ja halpatyövoimaksi?”), toisaalta suurena mahdollisuutena sekä diakoniatyöntekijöiden että seurakuntalaisten kannalta (mm. palvelujen laatu ja saatavuus?). Vielä vähemmän on selvää se, miten työn muutokset vaikuttavat diakoniatyön arvostukseen, joka aina ei ole ollut ylimmillään (huomionarvoista on, että Pyykön artikkelissakin viitataan pappien työhön diakoniatyötä ”arvostetumpana ammattina”). Mielenkiintoista kyllä, Pyykön tulosten osoittamat näkemysten linjat eivät millään tavalla määräydy ammattiryhmien mukaan. Huolestuttava viesti diakoniatyön linjattomuudesta vai osoitus kiehtovasta, hedelmällisestä varianssista?

Tuore, vielä teksteinä julkaisematon *Diakonian tutkimuksen seuran* diakoniatyöntekijöiden päiville (Lappeenranta, syyskuu 2007, Juntunen & Yeung) keräämä aineisto diakoniatyön arjen kokemuksista ja näkemyksistä osoittaa edelleen diakoniatyön

ruohonjuuritason kirjoja; erityisesti yhteistyö sosiaalitoimen kanssa, hallinnolliset tehtävät ja sielunhoitotyö – hyvin erilaiset sarat – ovat eniten lisääntyneet työalat kahden viime vuoden aikana. Trendi on hyvin samankaltainen kuin vuonna 2005 kerätystä aineistossa (ks. DT 1/2007). Voimakkaimmat paineet diakoniatyössä koetaan tällä hetkellä puolestaan vanhustyössä ja taloudellisessa avustamisessa. Miten diakonian arjessa jaksetaan kaikkea tätä moninaisuutta? Juntusen mielenkiintoinen artikkeli diakoniatyöntekijöiden taloudellisen avun motiiveista korostaa kuutta tekijää: työn luonne, ammatillinen identiteetti, hengellisyys, työn vaikuttavuus, työyhteisön kollegiaalisuus, sekä diakonian julkisuuskuva. Juuri hengellisyys on diakoniatyöntekijöille erityisvahvuus (myös) taloudellisessa avustamisessa; se jos jokin (vähintäänkin) erottaa heidät muista sosiaalialan toimijoista. Mutta onko hengellisyydelle aina taloudellisessa avustamisessa tilaa? Entäpä muussa diakoniatyössä? Aiheuttaako hengellisyys ristiriitoja suhteessa yhteistyötoimijoihin? Tutkimusta tarvittaisiin lisää.

Juntusen esiin nostama julkisuuskuva diakoniantyön taloudellisen avustamisen motivaatiosta on kiehtova teema, jota aiemmissa seurakuntaa koskevilla tutkimuksilla ei ole havaittu. Diakoniatyöntekijät myös kokevat onnistuneensa hyvin myönteisessä julkisuuskuvasessa, eikä ihme. Diakonia on monella tapaa tänä päivänä kirkon käyntikortti – haluttiinpa tai ei. Tästä kertoo myös Lappeenrannassa esitelty DTS:n aineisto: diakoniatyö mielletään tänään yhä enemmän ”kirkon kilven kiillottajaksi”. Kaiken moninaisuuden ja julkisuuspainneiden keskellä klassinen punainen lanka tuntuu kuitenkin kantavan: se ”suurin hätä” on yhä diakonian keskiössä. Perustehtävien kolmen kärjeksi diakoniatyöntekijät raportoivat seuraavaa: ihmisen kokonaisvaltainen auttaminen, auttaa niitä, joita ei muulla tavoin auteta, sekä välittää armon ja toivon sanomaa.

Syvimmän hädän kohtaamisen ideaali vaikuttaa koskevan myös diakoniantyön yhteistyöprojekteja, kuten Lehtisen artikkeli osoittaa; seurakunnat ovat lähteneet mukaan erityisesti juuri työttömyyden ja syrjäytymisen haasteisiin pureutuviin EU-hankkeisiin. Seurakunnat näyttävät Lehtisen tutkimissa projektiorganisaatioissa luotettuina yhteistyökumppaneina, paikallistason kansalaisvaikuttajina ja joustavina, aktiivisina toimijoina, joilla on erityinen kyky reagoida nopeasti haasteisiin. Onko tämä todellista arjen kontekstuaalista teologiaa (vertaa von Weissenbergin mainioon tekstiin ”Osaako köyhä lukea Raamattua oikein”) ja esimerkki Suomen mittakaavassa toivon ja avun ilmapiiriin ylläpidosta? Brasilian ääriesimerkin kohdalta asiaa valottaa Koiviston kirjoitus.

Samaa arjen teologiaa diakoniantyön ytimenä tiivistää mainiosti eräs Lappeenrannassa esitellyn DTS:n aineiston vastaaja: ”Miten kohdata, löytää tämä hätä?” – Huhuh! – Diakonian varmaan olisi oltava oikeasti mahdollisimman läpinäkyvää, matalakynnyksistä, ihmisen näköistä, tavallista. Vastaus – kuten myös tämän numeron tekstit – kristallisoi monta lankaa diakonian ytimen pohtimiseksi.

”Koska se on muutakin kuin osto-osoitus”. Diakoniatyöntekijöiden kokemuksia taloudelliseen avustamiseen motivoivista tekijöistä

Johdanto

Suomen evankelisluterilaisen kirkon sosiaalisella työllä, ja erityisesti diakoniatyöllä, on reagoitu maan sosiaalisiin ja taloudellisiin muutoksiin tilannekohtaisesti (Yeung 2003, 216). Hiljattain ilmestyneissä tutkimuksissa havaittiin, että diakoniatyön avustusmuotojen laajuus ja kohdentuminen eivät ole sattumanvaraisia, vaan ne kohdentuvat alueen huono-osaisuuden mukaan. Diakoniatyöllä on erityisen paljon asiakkaita niissä kunnissa, joissa on korkea työttömyys ja muutoinkin paljon huono-osaisuutta. (Grönlund & Hiilamo 2005; 2006.)

Taloudellisesta avustamisesta on muodostunut keskeinen osa seurakunta-diakonian avustusmuotoja muun muassa työttömyyteen liittyvissä kysymyksissä. Taloudellisen avun määrä lisääntyi nopeasti lamavuosina 1990-luvulla, ja se on jäänyt pysyväksi osaksi diakoniatyötä. Taloudellisiin avustuksiin seurakunnat käyttivät vuonna 2005 yhteensä noin 2,9 miljoonaa euroa, ja apua myönnettiin noin 32 500 kertaa. Ruoka-apuun seurakunnat käyttivät vuonna 2005 noin 2,3 miljoonaa euroa. Apua jaettiin tällöin yhteensä 126 500 kertaa. (*Kirkon tilastollinen vuosikirja* 2005.)

Diakoniatyön taloudellista apua ei voi kuitenkaan tarkastella pelkästään tilastollisten lukujen valossa. Apuun liittyy huomattavan paljon muun muassa erilaista neuvontaa ja ohjausta sekä asiakkaan jaksamisen tukemista. Avun asema osana diakoniatyön kokonaisuutta on moninainen. (Juntunen 2006, 93.) Yhtäältä taloudellinen apu voidaan nähdä yksittäisenä diakoniatyön muotona, joka tapahtuu pää-

asiassa asiakasvastaanotoilla. Toisaalta apu on monisäikeisesti kiinni diakoniatyön eri aloissa. Taloudellinen auttaminen voi olla esimerkiksi osana niin perhe- kuin vanhustyötä.

Taloudellinen avustaminen on tuonut diakoniatyöntekijöille runsaasti uusia tehtäviä. Heihin kohdistuvat vaatimukset ja haasteet ovat kasvaneet. Uusien vaatimusten ytimessä ovat olleet erityisesti diakonian asiakaskunnan moninaistuminen, asiakkaiden ongelmien syveneminen sekä taloudellisten ja sosiaalisten avustusmuotojen lisääntyminen ja uusien tukimuotojen kehittäminen. (Kettunen 2001, 14–17.) Taloudellinen apu osana diakoniatyötä on nähty myös ongelmalliseksi ainakin silloin, jos apua pidetään sosiaalitoimen tukimuotojen jatkeena (Kettunen 2001, 192). Diakonian taloudellisen avun kasvu ja siihen liittyvät muiden tehtävien monimuotoisuus ja jopa ristipaineisuus saavat tässä artikkelissa kysymään, mikä motivoi diakoniatyöntekijöitä toteuttamaan taloudellista avustustyötä.

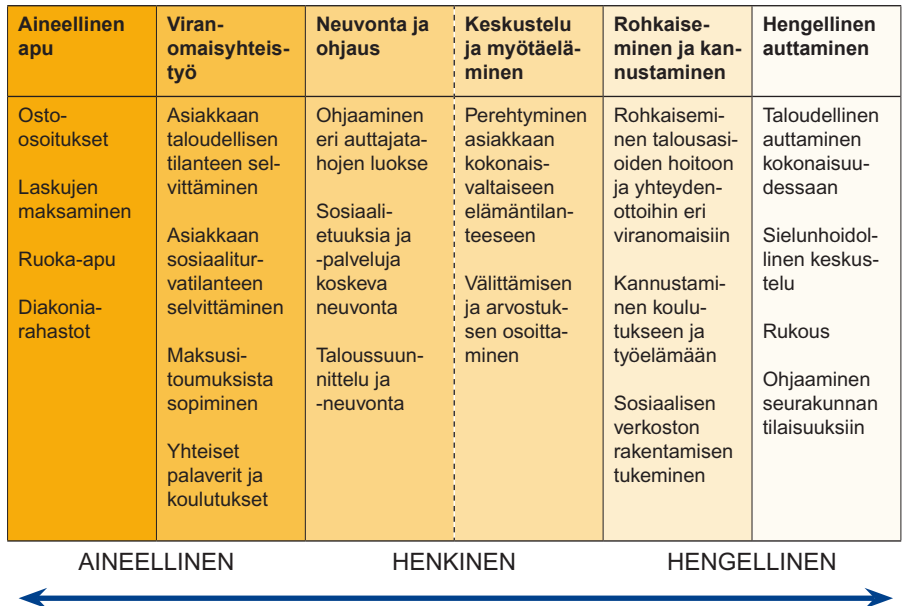
Tässä artikkelissa lähestytään taloudellisen avun motivaatioita diakoniatyöntekijöiden kokemusten kautta. Motivaatioiden selvittämiseksi on kartoitettava seurakuntadiakonian taloudellisen avun kokonaisuus (ks. seuraava luku). Diakoniatyöntekijöiden työmotivaatiosta tai taloudellisen avustamistyön motiiveista on hyvin vähän tutkimustietoa. Lea Rättyän lisensiaatintyö koskee diakoniatyöntekijöiden työssä viihtymistä, jossa keskeisenä näkökulmana on myös työntekijöiden motivaation yhteys työssä viihtymiseen ja jaksamiseen. Diakoniatyöntekijöiden motivaatiota tukevat muun muassa asiakkaiden kokonaisvaltainen kohtaaminen ja onnistumisen tunne työtehtävissä (Rättyä 2004). Tutkimuksia on tehty seurakunnan hengellisten työntekijöiden (Salmi 2001) sekä pappien ja kanttoreiden (Niemi & Palmu 2006) työmotivaatiosta. Myös muiden alojen toimihenkilöiden työmotivaatiosta on useita kotimaisia ja kansainvälisiä tutkimuksia, kuten esimerkiksi opettajien (esim. Evans 1998; Räisänen 1996) ja esimiestehtävissä toimivien motivaatiosta (esim. Kärkäinen 2005; Steers ym. 2005).

Henkinen ja hengellinen apu seurakuntadiakonian taloudellisen avun keskiössä

Seurakuntadiakonian taloudelliseen apuun liittyviä kotimaisia tutkimuksia on tehty jonkin verran viime vuosina. Tutkimuksissa on selvitetty esimerkiksi diakoniatyön yhteiskunnallisen aseman muutosta laman jälkeen (Malkavaara 2002), diakoniarä-

haston toimintaa (Gothóni 2006) ja diakonian taloudellisen avun asiakkaiden taustoja (Kettunen 2001; Iivari & Karjalainen 1999). Tuoreimmat tutkimukset koskevat diakoniatyön yhteyttä alueelliseen huono-osaisuuteen (Grönlund & Hiilamo 2005, 2006) ja diakonian erilaisia yhteistyömuotoja julkisen sektorin kanssa (Kallunki, Pesonen & Yeung 2006; Yeung 2006). Taloudellisen avun sisällöllisiä muotoja on kartoitettu laajemmin *Viimeisellä luukulla* -tutkimuksessa (Juntunen 2006). Evankelisluterilaisen kirkon sosiaalisesta työstä on olemassa myös kansainvälistä tutkimusta, jota on tehty erityisesti Ruotsissa (esim. Engel 2006; Jeppsson Grassman 2001; Bäckström 2001).

Viimeisellä luukulla -tutkimuksessa diakoniatyön taloudellisen auttamisen kokonaisuuden havaittiin muodostuvan kuudesta erilaisesta auttamisen osa-alueesta. Diakoniatyöntekijöiden haastattelujen avulla kerätty tutkimusaineisto osoitti, että taloudelliseen apuun kuuluu aineellisen avun lisäksi myös henkisiä ja hengellisiä avustamisen muotoja, kuten kuviosta yksi voi havaita.

KUVIO 1. Diakonian taloudellisen auttamisen elementit (Juntunen 2006, 79)

Kuvion yksi mukaan taloudellisen avun keinoja ovat aineellinen apu, viranomaisyhteistyö, neuvonta ja ohjaus, keskustelu ja myötäeläminen, rohkaisu ja kannustaminen sekä hengellinen auttaminen. *Viimeisellä* luukulla -tutkimuksessa taloudellisen avun keinoja kuvattiin termillä ”auttamisvalikko”. Valikko tuo esille sen, kuinka työntekijällä tulee olla jatkuvasti hallussaan useita erilaisia avustamisen tapoja, joita hän soveltaa asiakkaan tilanteeseen. Taloudellinen auttaminen voidaan nähdä prosessina, joka useissa asiakastapauksissa alkaa asiakkaan taloudellisen tilanteen ja muun elämäntilanteen kartoittamisella. Kokonaisvaltainen asiakkaan kohtaaminen nähdään taloudellisessa avussa merkittävänä periaatteena. (Juntunen 2006,79.)

Edellä esitelty taloudellisen avun valikko antaa monipuolisen kuvan diakoniatyön taloudellisista tukimuodoista. Aineellista apua ei erotella itsenäiseksi avustamisen muodoksi, vaan siihen liittyy hyvin usein myös jokin muu auttamisen elementti. Taloudellisen auttamisen keinojen valinnat perustuvat pitkälti asiakkaan ja diakoniatyöntekijän keskinäiseen vuorovaikutusdynamiikkaan sekä työntekijän omaan päätäntävaltaan muun muassa avustamisen suuntaamisesta ja laajuudesta. Diakoniatyössä korostuu auttamistilanteen käsikirjoituksettomuus, koska jokainen auttamistilanne on yksilöllinen. (Juntunen 2006.) Voidaan olettaa, että taloudellisen auttamisen monitahoisuus ja siihen vaikuttavat erilaiset tekijät vaativat työntekijältä vahvaa motivaatiota viedä auttamisprosesseja eteenpäin.

Teoreettiset ja metodologiset lähtökohdat

Tässä artikkelissa selvitetään, mitkä tekijät motivoivat diakoniatyöntekijöitä taloudelliseen auttamiseen. Tutkimukseni näkökulmana on nimenomaan taloudellista auttamista tukeva motivaatio. Koska taloudellinen apu kytkeytyy kuitenkin moniin eri diakoniatyön aloihin, pohdin artikkelin lopussa sitä, voivatko taloudellisen avun motivaatiota tukevat tekijät koskea laajemmin diakoniatyötä. Tutkittaessa diakoniatyöntekijöiden motivaatiota taloudelliseen auttamistyöhön, on selvitettävä muun muassa, mitkä tekijät diakoniatyöntekijässä itsessään, työyhteisössä ja muussa ympäristössä (Vartiainen & Nurmela 2002, 188–189; Ford 1992, 3; Birren ym. 1981) vahvistavat työntekijän avustamistyötä ja sen suuntaamista. Seuraavassa tuodaan esille tämän tutkimuksen kannalta keskeisiä työmotivaation teorioita.

Työmotivaatiolla tarkoitetaan yksilön kokonaisvaltaista tilaa, joka energisoi,

suuntaa ja ylläpitää henkilön työtoimintaa. Työmotivaatio saa aikaan työkäyttäytymistä, ja se määrittää työkäyttäytymisen muodon, suunnan, voimakkuuden (intensiteetin) sekä kestoajan. (Salmi 2002, 192.) Työmotivaatio rakentuu monista erilaisista motiiveista, jotka voivat olla joko ulkoisia tai sisäisiä motiiveja (Vartiainen & Nurmela 2002, 188–189). Motiiviteorioiden malleja on myös jaettu sekä sisältöteorioihin että prosessiteorioihin. Sisältöteorioissa tarkastellaan, mitkä tekijät ylläpitävät ja suuntaavat toimintaa, ja prosessiteoriassa selvitetään, kuinka toiminnan ylläpito ja suuntaaminen tapahtuvat (Cambell & Pritchard 1976, 65; Vartiainen & Nurmela 2002; 189).

Työmotivaatioteorioissa tuodaan esille, kuinka erilaiset työn sisäiset ja ulkoiset tekijät tukevat työmotivaation kehittymistä. On havaittu, että esimerkiksi työn sisällöllinen monipuolisuus ja sopiva haastavuus sekä ulkoiset palkkiot, kuten arvostuksen osoittaminen, vahvistavat työmotivaatiota. Ihmiset tarvitsevat motivoituaakseen työssään vastuuta, tunnustusta tavoitteiden saavuttamisesta, sosiaalista kanssakäymistä ja haasteita. (Hackman & Oldham 1975/Lee-Ross 2005, 527. Ks. myös Vartiainen & Nurmela 2002, Salmi 2001.) Erilaiset tekijät, kuten työssä etenemisen esteet, saattavat sitä vastoin aiheuttaa työtytymättömyyttä ja työmotivaation laskua (Houkes ym. 2003). Tässä artikkelissa keskitytään erityisesti niihin tekijöihin, jotka tukevat motivaatiota. Motivaatiota heikentävien tekijöiden arvioimiseen ei voida syventyä yhden tutkimusartikkelin rajallisen laajuuden vuoksi.

Teoria itsemääräämisestä (Deci & Ryan 2000; Ryan & Deci 2000; Deci & Ryan 1985) tarjoaa mielenkiintoisen näkökulman diakoniatyöntekijöiden taloudellisen auttamisen työmotivaation analysoimiseen, koska sosiaalis-kognitiivispainotteinen itsemääräämisteoriat ei erota sisäistä ja ulkoista motivaatiota täysin toisistaan. Teoriassa motivaatio käsitetään jatkumoksi, sillä motivaatio nähdään sisäisenä, ulkoisena ja motivaation puuttumisena. Motivaation luokissa yksilön itsemääräämisen tai koetun autonomian taso vaihtelee niin, että se on vahvimmissaan sisäisessä motivaatiossa. Ulkoinen motivaatio voi vaihdella kontrolloidusta autonomiseen motivaatioon. Ulkoinen motivaatio voi olla ulkoapäin ohjattua, kontrolloitua motivaatiota, mutta myös autonomista, yksilön itsensä hallitsemaa motivaatiota. (Gagné & Deci 2005, 334–335.)

Gagnén ja Decin mukaan on ensisijaista, että työntekijä voi saavuttaa autonomisen työmotivaation. Autonominen työmotivaatio voi kehittyä yksilön ulkopuolisten tekijöiden ja yksilön sisäisten orientaatioiden perusteella. Yksilön ulkopuoliset tekijät liittyvät lähinnä työympäristöllisiin seikkoihin eli työn sisältöön ja kontekstiin sekä

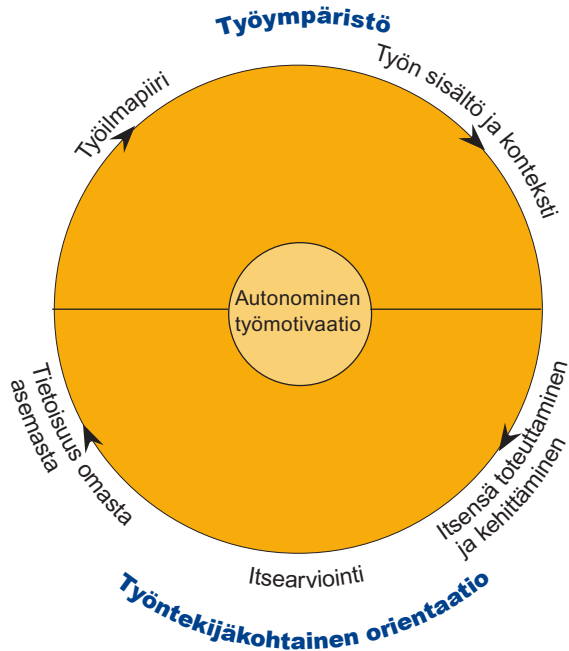
työilmapiiriin. Tukeakseen työntekijän autonomista motivaatiota, ympäristössä tulee olla piirteitä, jotka tarjoavat työntekijälle haasteita, valinnan mahdollisuuksia, kannustavaa palautetta ja tukea itsenäiseen työskentelyyn. Työntekijäkohtaiset orientaatiot tarkoittavat teorian mukaan yksilöiden henkilökohtaista motivaatiota ja kiinnostuksen heräämistä tehtävien suorittamiseen. Autonomista motivaatiota tukeva yksilökohtainen orientaatio edellyttää työntekijän mahdollisuutta itsensä toteuttamiseen ja kehittämiseen. Itsearviointi ja oman aseman tiedostaminen työyhteisössä tukevat niin ikään motivaation kehittymistä. (Gagné & Deci 2005, 339–340; 347.)

Itsemääräämisteorian ja työmotivaation suhteessa korostuvat työntekijäkohtaisen orientaation ja työympäristön vuorovaikutus, koska ne yhdessä tukevat yksilön autonomisen työmotivaation kehittymistä. Autonomisen motivaation ja itsemääräämisen kannalta on oleellista yksilölle perustaviksi luonnehdittujen tarpeiden täyttäminen. Perustarpeita ovat yksilön tunne pätevyydestä sekä tunteet autonomisuudesta ja sosiaalisesta yhteenkuuluvuudesta. Autonominen työmotivaatio johtaa muun muassa työntekijän luovuuteen, psyykkiseen hyvinvointiin, luottamukseen ja työyhteisöön sitoutumiseen. (Gagné & Deci 2005, 347; Gagné 2003, 218; Ryan & Deci 2000, 70–71.)

Tässä tutkimuksessa sovelletaan Gagnén ja Decin teoriaa juuri edellä kuvatulla tavalla eli tarkastellaan, miten työympäristölliset tekijät ja työntekijäkohtaiset orientaatiot tukevat autonomisen työmotivaation kehittymistä. Kuviossa kaksi tuodaan esille se, että autonomista motivaatiota tukevat tekijät ovat vuorovaikutuksellisissa ja prosessimaisissa suhteissa toistensa kanssa. Ympyrän ulkoreunoille on sijoitettu autonomista motivaatiota tukevat työympäristölliset tekijät eli *työilmapiiri ja työn sisältö ja konteksti* sekä työntekijäkohtaiseen orientaation kuuluvat seikat eli *tietoisuus omasta asemasta, itsearviointi* sekä *itsensä toteuttaminen ja kehittäminen*.

Diakoniatyöntekijöiden taloudellisen auttamisen motivaatioita lähestytään tässä artikkelissa kokonaisvaltaisesti. Motivaatiojärjestelmiä ei lähestytä hierarkisoimalla tai arvottamalla työmotivaatioon vaikuttavien tekijöiden ja prosessien suhteita (Gagné & Deci 2005; Yeung 2003; Ford 1992). On selvää, ettei kaikkia työmotivaatioon vaikuttavia tekijöitä pystytä tutkimuksellisesti kartoittamaan (Gagné & Deci 2005; Vroom 1964).

Tutkimuksen aineistona oli 21 diakoniatyöntekijän teemahaastattelua.¹ Haastattelut kerättiin vuosien 2005–2006 aikana kuuden eri hiippakunnan alueella sijaitsevista yhdestätoista kaupunkiseurakunnasta. Seurakunnat valittiin kau-

KUVIO 2. Autonomista työmotivaatiota tukevien tekijöiden prosessit (sovellettu Gagnén ja Decin 2005 mukaan)

pungeista, joiden koko vaihteli pienistä (15 000–20 000 asukkaan) kaupungeista suuriin (yli 100 000 asukkaan) kaupunkeihin. Seurakuntien valinnat perustuivat Kirkon diakoniarahaston tilastoihin, sillä valituksi tuli seurakuntia, jotka ovat lähettäneet usein asiakkaidensa taloudellisen avun hakemuksia rahastolle. Oletuksena oli, että näissä seurakunnissa taloudellisen avun antaminen on aktiivista, ja että diakoniatyöntekijöille on kertynyt asiakkaiden asioita hoitaessa tietoa viimesijaisen toimeentulojärjestelmän toimivuudesta. Haastateltavien valintakriteereissä kiinnitettiin huomiota myös siihen, että taloudellinen avustaminen kuului olennaisena osana diakoniatyöntekijän työnkuvaan.

Tutkimusaineiston haastattelut olivat yhtä lukuun ottamatta yksilohaastatteluja. Yksi haastateltavaksi pyydetty henkilö toivoi saavansa kutsua mukaan työparinsa, koska he hoitivat seurakunta-alueensa diakoniatyötä tiiviisti tiiminä. Teemahaastattelun avoin ja keskusteleva ote mahdollisti sen, että haastateltaville voitiin esittää lisäkysymyksiä sekä kyettiin tarkentamaan heidän ajatuksiaan ja etenemään

heidän itse esille tuomien aiheiden mukaan (Silverman 2003, 35–36; Flick 2002, 75). Lisäkysymykset avasivat merkittäviä näkökohtia juuri työmotivaation käsittelemiseen, koska siihen liittyvät aiheet nousivat erityisesti esiin teemoista, joissa käsiteltiin diakoniatyöntekijöitä inhimillisen hädän kohtaajina ja yhteiskunnallisina vaikuttajina. Työmotivaatioon liittyvät aiheet nousivat esille myös silloin, kun keskusteltiin taloudellisen avun merkityksestä asiakkaan elämässä sekä työntekijän työssä jaksamisesta.

Aineiston käsittely perustui sisällönanalyysiin. Analyysin perustana oli teoriaohjaava analyysi, vaikka erityisesti analyysin alussa tukeutuminen aineistolähtöiseen lähestymistapaan mahdollisti avoimuuden aineiston annille. Teoriaohjaavan analyysin etu onkin siinä, että teoria ei täysin hallitse aineiston käsittelyä. Teoreettiset näkökulmat tukivat analyysin tekemistä ja avasivat haastatteluaineistosta uusia ulottuvuuksia (Tuomi & Sarajärvi 2002, 110–114). Diakoniatyöntekijöiden haastatteluissa nostettiin esille osittain teoriaan tukeutuen kaikki ne tekijät, joiden haastateltavat kertoivat vaikuttavan heidän taloudellisen avustustoiminnan ylläpitämiseen, kehittämiseen ja suuntaamiseen.

Haastatteluaineistosta etsittiin yksilön henkilökohtaiselta tasolta niitä tekijöitä, jotka tukivat muun muassa henkilön kiinnostusta, innostuneisuutta, jaksamista ja erilaisia työhön liittyvien tavoitteellisten pyrkimysten saavuttamista. Aineistosta haettiin myös haastateltavien kokemuksia ympäröivien teknisten sekä sosiaalisten olosuhteiden ja prosessien vaikutuksesta heidän työmotivaatioonsa. Haastatteluissa kiinnitettiin erityishuomio työmotivaatiota koskeviin sisältöteoreettisiin ulottuvuuksiin eli siihen, mitkä tekijät työntekijän mielestä tukevat hänen taloudellista avustamistoimintaa.

Tutkimustulokset

Diakoniatyöntekijöiden taloudellista auttamista motivoivat tekijät oli mahdollista jakaa kuuteen eri motivaatiokategoriaan. Kategoriat nimettiin seuraavasti: Työn luonne, Ammatillinen identiteetti, Työyhteisö ja kollegiaalisuus, Hengellisyys, Työn vaikuttavuus sekä Yhteistyösuhteet ja diakoniatyön julkisuuskuva. Seuraavassa taulukossa kuvataan tiivistetysti kunkin kategorian sisällölliset ulottuvuudet:

TAULUKKO 1. Diakoniatyöntekijöiden taloudellisen auttamisen työmotivaation kategoriat

1. TYÖN LUONNE	<ul style="list-style-type: none"> • Autetaan kaikkein huono-osaisimpia • Etsivää työtä • Asiakkaan auttaminen pitkällä aikavälillä • Henkinen ja hengellinen apu • Monipuolinen apu • Moniulotteinen työnkuva • Vapaus • Luovuus • Innovatiivisuus
2. AMMATILLINEN IDENTITEETTI	<ul style="list-style-type: none"> • Ammatti-identiteetin kehittyminen ja kehittäminen • Ammattitaito • Monet ammatilliset roolit • Koulutukset • Diakoniatyön merkityksen oivaltaminen
3. TYÖYHTEISÖ JA KOLLEGIAALISUUS	<ul style="list-style-type: none"> • Työyhteisön, omien kollegoiden tuki • Esimiehen tuki • Tiimityöskentely • Arvostus
4. HENGELLISYYS	<ul style="list-style-type: none"> • Kirkon arvot ja hengellinen orientaatio • Henkilökohtainen kutsumus • Oma hengellisyys • Työyhteisön yhteinen hengellisyys • Hengellinen auttaminen
5. TYÖN VAIKUTTAVUUS	<ul style="list-style-type: none"> • Auttamistyön todellinen vaikutus autettavaan • Yhteiskunnallinen vaikuttaminen • Inhimillisten näkökulmien esille nostaminen • Luottamuksen syntyminen
6. YHTEISTYÖSUHTEET JA DIAKONIAHYÖNTYKÖIDEN JULKISUUSKUVA	<ul style="list-style-type: none"> • Toimiva yhteistyö • Laajat verkostot • Yhteistyön ja diakoniatyöntekijöiden arvostus • Myönteinen palaute • Diakonian matala kynnys • Myönteinen julkisuuskuva • Luottamus diakoniaan • Yhteiskunnan aitiopaikka

Taloudellisen avustustyön *luonne* oli useimmille haastateltaville sellainen, joka ylläpiti ja vahvisti heidän työmotivaatiotaan. Avun merkittävimpänä ominaisuutena oli, ettei se ollut vain aineellista apua, vaan siihen liittyi monia muita tukimuotoja.

”Taloudellinen avustaminen ei ole vaan sitä, että saa ostokortin. Koska se on muutakin kuin osto-osoitus”. (H17, 19.)

Taloudellisen tuen olennaisena tavoitteena pidettiin sitä, että diakoniassa voidaan auttaa kaikkein köyhimpiä ja huono-osaisimpia. Taloudelliseen apuun kuului diakonialle tyypillinen etsivän työn luonne, jonka perusteella apua suunnattiin mahdollisesti sitä eniten tarvitseville.

”Tämä on sellaista Sherlock Holm-tyyppistä työtä. Pitää nopeasti diagnosoida asiakkaan asia ja hätä ja nopeasti löytyy hyllyltä oikeat lääkkeet ja reseptit. Siksi tämä on vaativaa työtä ja tässä ammattitaito kasvaa vuosien saatossa. Niin kuin kaikessa muussakin työssä.” (H18, 3.)

Taloudelliseen auttamiseen motivoitumista tuki asiakkaan kanssa käytettävissä oleva aika. Kun oli mahdollisuus toimia yhden asiakkaan kanssa pitkällä aikavälillä, se vahvisti onnistumisen mahdollisuuksia asiakkaan todellisessa auttamisessa. Jos asiakkaan ja työntekijän prosessimainen työskentely mahdollistui, haastatellut diakoniatyöntekijät sovelsivat toiminnassaan erityisesti taloudellisen auttamisen henkisiä ja hengellisiä elementtejä. Nämä auttamisen keinot olivat omimpia diakoniatyöntekijöille, koska niissä tiivistyi se, miten diakonia eroaa muista auttajatahoista ja mikä on diakoniatyöntekijän ammatillisen identiteetin ytimessä. Kyse oli asiakkaan kokonaisvaltaisesta kohtaamisesta.

Diakoniatyön taloudellisen avun monimuotoisuus tarjosi aina uusia tehtäviä, ja ne pitivät yllä motivaation uusiutumista kerta toisensa jälkeen. Diakoniatyön tekemistä kuvattiin vapaaksi, luovaksi ja innovatiiviseksi. Keskeistä oli löytää tehokkaita ja nopeita auttamisen tapoja asiakkaiden yksilöllisiin elämäntilanteisiin. Taloudellista auttamista motivoi se, että työssä korostui suhteellisen itsenäinen työtapa ja päätöksenteko. Työntekijä sai tilaa arvioida itsenäisesti ja tiiminsä kanssa avustamistyön painopisteitä ja suunnata työtään oikeaksi katsomaansa suuntaan. Myös oman työajan hallinta oli merkittävä kokemus.

”Mä oon oman almanakkani herra. Eli silloin, kun mä jaksan tehdä työtä ja mulla on hyvä työvire päällä, niin mä kohtaan asiakkaita. Ja kun mä tunnen, että äh nyt riittää, niin sitten mä teen muuta. Ideoin, kehitän tai teen paperityötä. Se on mun rytmi.” (H06, 16.)

Taloudellisen auttamisen motivoivana tekijänä oli *ammattillisen identiteetin* kehittyminen. Tämä tarkoitti sitä, että diakoniatyöntekijä oli löytänyt omat tapansa toteuttaa työtään ja löysi siitä sellaisia elementtejä, joiden kautta hän pystyi toteuttamaan itseään. Ammatillisen identiteetin kehittyminen liittyi siis vahvasti oman ammattitaidon kehittymiseen. Ammattitaito perustui henkilökohtaisiin taitoihin toteuttaa työtään parhaalla mahdollisella tavalla. Diakonian taloudellisen avun antaminen edellytti valmiutta monenlaiseen työotteeseen.

”Mulla on ollut usein se periaate, että jos en ihmistä tunne, niin mä käyn kotona. Mä haluan nähdä sen ympäristön, jos se vaan on mahdollista...ainakin, jos ihminen on saanut [toimeentulotuen] kielteisiä päätöksiä.” (H13, 12.)

Monet haastateltavat kuvasivat taloudellista auttamista sellaiseksi, joka vaati rohkeutta tarttua haasteisiin. Se vaati myös sinnikkyyttä kestää työn aiheuttamat paineet ja sen, ettei esimerkiksi jokaista asiakasta voitu auttaa sillä tavoin kuin toivoi. Ammatilliseen identiteettiin liittyi myös sen sisäistäminen, miksi taloudellista apua annetaan, vaikka erityisesti aineellinen avustaminen herätti diakoniatyöntekijöissä myös kriittisyyttä. Suurimmalle osalle haastatelluista henkiset ja hengelliset auttamisen elementit määrittivät ammatillista identiteettiä. Diakoniatyö yleensäkin nähtiin ensisijaisesti hengellisenä ja henkisenä työnä.

Työyhteisö ja kollegiaalisuus koettiin merkittäviksi työmotivaation ylläpitämisen kannalta. Työyhteisöstä saatu tuki, kannustus ja palaute pitivät yllä tunnetta työssä onnistumisesta ja ammattitaidosta sekä auttoivat jaksamaan työssä. Myös esimiehen kannustus sekä myönteinen palaute nähtiin motivoivina elementteinä, sillä niillä osoitettiin koko työyhteisön taholta se, että diakoniatyöntekijöihin luotettiin haastavissa taloudellisen avun tehtävissä.

”No tän asian mä tiedän...meillä on kirkkoherra, joka arvostaa meidän työtä ja luottaa meidän ammattitaitoon ja osaamiseen. Hän on aktiivinen ja on täysi tuki ja luottamus.” (H06, 11.)

Niissä työyhteisöissä, joissa oli käytössä tiimityöskentelyn malli, diakonia-työntekijät kokivat jaksavansa paremmin nyt kuin ennen tiimityön kautta. Heille jäi enemmän aikaa ja energiaa eri työalueille, kun erityisesti aineellisen auttamisen päätökset tehtiin yhdessä. Kyse oli myös työturvallisuuden huomioimisesta, sillä erityisesti kielteisen avustuspäätöksen takana oli yksittäisen työntekijän lisäksi muita työntekijöitä.

”Kun tää tehdään parityönä, niin pitkässä juoksussa se vähentää työntekijän kuormittuvuutta. Samalla sitten mietitään yhdessä niitä ratkaisuvaihtoehtoja, että mitä kannattaisi tehdä. Ollaan muutenkin huomattu, että parityö diakoniassa on erittäin hyvä asia.” (H05,3.)

Tiimityöskentely ja diakoniatyöntekijöiden kollegiaalisuus painottuivat siis erityisesti aineellisessa avustamisessa. Myös viranomaisyhteistyössä sekä neuvonnassa ja ohjauksessa korostettiin diakoniatyöntekijöiden keskinäistä yhteistyötä ja sitoutumista yhteistyöverkostojen ylläpitämiseen ja kehittämiseen. Toimivia vuorovaikutussuhteita arvostettiin, ja niissä nähtiin mahdollisuudet muun muassa taloudellisen avustamisen ammattitaidon kehittymiselle. Yhteistyösuhteiden kautta haluttiin tuoda esille myös diakonian taloudellisen avun erityislaatuisuus henkisen ja hengellisen tuen alueilta.

Kirkon, työyhteisön ja työntekijän *hengellisyydellä* oli merkittävä rooli työmotivaation tukemisessa. Hengellisyys motivoivana tekijänä ei ollut sikäli yllätys, koska kirkon työ tapahtuu kontekstissa, jossa on jo institutionaalisella tasolla määritelty työn hengellinen perusta. Useille haastateltaville diakoniatyö oli kutsumus, jonka toteuttaminen lähtee siitä, että oli sisäistänyt jotain oleellista diakonian merkityksestä. Myös taloudellinen apu voitiin nähdä kutsumuksena.

”Kyllä mä käytännössä meidän tiimissä ainoana laskelmia asiakkaalle teen. Että oikeesti katotaan se, että mitä siitä [toimeentulotuesta] oikeesti jää käteen viikossa tai kahessa...ja enimmillään kuukaudessa.--- Mä koen itse ainakin olevani ihan johdatettuna joidenkin ihmisten elämässä.” (H1, 8.)

Niin ikään taloudelliseen apuun liittyvien yhteiskunnallisten epäkohtien havaitseminen ja niiden julkituominen perustui hengelliseen esimerkkiin.

”Ja kun huomaa jotain väärää, niin kyllä siihen on puututtava. Siinä vaikuttaa just Jeesuksen esimerkki myöskin, että kun hän riehui siellä kirkossa ja ajoi ne kaikki myyjät sieltä ulos... niin siitä tulee sellainen olo, että meidän täytyy yrittää myöskin.” (H14, 8.)

Työntekijän oma hengellisyys tuki diakoniatyön merkityksen ymmärtämistä, mutta henkilökohtainen hengellinen vakaumus auttoi myös jaksamaan työssä. Myös työyhteisössä jaettu hengellisyys nähtiin erityisesti työssä jaksamisen kannalta myönteisenä.

Diakoniatyön *vaikuttavuuteen* tähtäävät elementit nähtiin diakoniatyössä erityisen tärkeinä. Vaikuttaminen nähtiin taloudellisen auttamisvalikon tehtävien valossa kaksitasoisena – vaikuttaminen avunsaajaan auttamistyön kautta ja vaikuttaminen yhteiskunnallisella tasolla. Kun työnsä kautta havaitsi auttaneensa asiakkaita, siitä sai onnistumisen kokemuksia ja tunteen siitä, että tehdyllä työllä oli ollut erityinen merkitys:

”Se jopa auttaa venymään niiden omien rajojen yli, kun näkee sen [avustamisen] merkityksen. Totta kai se on iso motivaatiotekijä.” (H03, 8.)

”Jos ei jaksakaan sitä työntekijänä sitä kannustamista, niin ne ihmiset ei ehkä jaksakaan vaan se on mekaanista. Vaan se vaatii sellaista innostumista, kun asiakas alkaa toimia. Ja itsekin siitä voimaantuu työntekijänä ja lahjoittaa sitä voimaansa takaisin päin.” (H21, 6.)

Yhtenä diakoniatyön vaikuttamisen ulottuvuutena nähtiin se, että diakoniatyön kautta voitiin herättää luottamusta koko kirkkoa kohtaan. Diakoniatyö juuri köyhien, vanhusten tai mielenterveysongelmista kärsivien parissa nähtiin sellaiseksi toiminnaksi, jonka kautta kirkko oli vahvasti mukana kantamassa vastuuta yhteiskunnallisista tehtävistä. Merkittävänä asiana luottamuksen kannalta pidettiin erityisesti taloudellista apua. Sen avulla kirkon työ kaikessa abstraktisuudessaan oli konkretisoitunut myös laajempaan yhteiskunnalliseen tietoisuuteen.

Haastatellut diakoniatyöntekijät korostivat toimivien ja laajojen *yhteistyöverkostojen ja julkisuuskuvan* merkitystä taloudellisen auttamisen mielekkyyden ja onnistumisen kannalta. Lähes kaikissa diakoniatyöntekijöiden taloudellisen auttamisen elementeissä yhteistyömuodot olivat tulleet yhä tärkeämmäksi, mutta

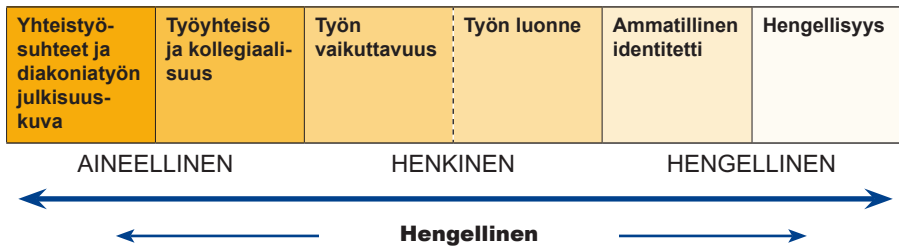
korostuneesti aineellisessa avussa. Tämä kertoo siitä, että diakonian asiakkaiden elämäntilanteista kumpusi niin monenlaisia ongelmia, ettei niihin pystytty vastaamaan yksin. Diakoniatyössä ja sen taloudellisessa avustamisessa toimittiin suhteellisen vähäisin taloudellisin resurssein, joten asiakkaidensa auttamiseksi oli etsittävä monenlaista kumppanuutta. Taloudellisen auttamisen näkökulmasta verkostoituminen ja yhteisöllisyyden tavoitteleminen koettiin motivoivina, jopa niin, että niiden toivottiin korvaavan taloudelliseen apuun kuuluva aineellinen apu.

”Mä en näe mutta mä toivoin, että taloudellinen apu poistuisi kokonaan...että yhteistyö voisi vastata niihin haasteisiin. Mutta mä luulen, että se ei niin mene, vaan meillä tulee olla siinä jonkunlainen rooli jatkossakin.” (H14, 14.)

Diakoniatyön koettiin herättävän luottamusta, ja taloudellisen avun antamisen katsottiin pitävän yllä välillä myös koko kirkon julkisuuskuvaa, imagoa. Julkisuuskuvan nähtiin korostavan diakoniaa työnä, joka reagoi silloin kun apua kaivataan.

Arvioitaessa diakoniatyöntekijöiden taloudellisen auttamisen motivaatiota havaitaan, että motivaatiota tukivat työympäristön näkökulmasta muun muassa työyhteisö, kannustava esimies ja diakoniasta muodostunut julkisuuskuva. Työntekijäkohtaisista seikoista korostuivat erityisesti erilaisten tehtävien mielekkyys sekä kokemus oman osaamisen ja työpanoksen tärkeästä merkityksestä asiakkaan auttamisessa. (Ks. esim. Hackman & Oldham 1975; Lee-Ross 2005, 52.) Myös aikaisemmissa tutkimuksissa on havaittu, että kirkon eri aloilla työtehtävät koetaan merkityksellisiksi ja esimieheltä saatavaa tukea pidetään tärkeänä (Kirkon alan työalabarometri 2003; Salmi 2001, 194–195). Kun työssä on tarpeeksi paljon edellä mainittuja tekijöitä, ne voivat vaikuttaa myönteisesti motivaation kasvuun. Myös työntekijällä itsellään tulee olla vahva sisäinen orientaatio vastata työn haasteisiin ja itsensä kehittämisen mahdollisuuksiin (Lee-Ross 2005, 264).

Edellä käsitellyissä tutkimustuloksissa kuvattiin myös sitä, millä tavoin motivaatiokategoriat olivat yhteydessä taloudellisen avun keinoihin. Esimerkiksi aineellista avustamista motivoivat erilaiset yhteistyösuhteet, sillä aineellisen avustamisen katsottiin olevan merkityksellistä, jos asiakas saa ympärilleen laajemman auttaja-verkoston. Koska *Viimeisellä luukulla* -tutkimuksessa taloudellisen avun keinojen nähtiin vaikuttavan aineellisen, henkisen ja hengellisen tukimuotojen jatkumolla (Juntunen 2006, 79), on mielekästä tarkastella myös, miten motivaatiokategoriat

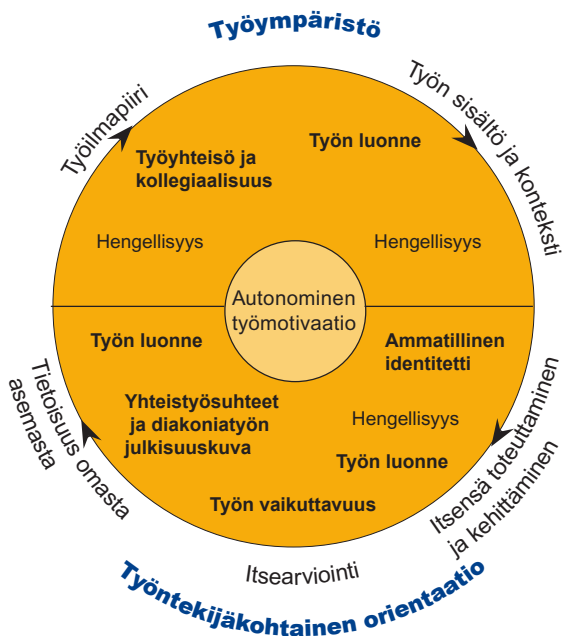
KUVIO 3. Työmotivaatiokategorioiden suhde diakonian taloudellisen avun ulottuvuuksiin

sijoittuvat jatkumolle. Kuviossa kolme havaitaan, että aineellisen avun antamista motivoivat eniten *yhteistyösuhteet ja julkisuuskuva* sekä *työyhteisö* ja *kollegiaalisuus*. Henkisessä avustamisessa diakoniatyöntekijöitä motivoivat pääasiassa *työn vaikuttavuus* ja *työn luonne*. Hengellisen avustamisen motivoiviin tekijöihin kuuluivat *ammattillinen identiteetti* ja *hengellisyys*. Merkittävin taloudelliseen avustamiseen motivoiva tekijä oli kuitenkin hengellisyys, koska sen voidaan katsoa läpäisseen kaikki motivaatiokategoriat. Haastateltavien diakoniatyöntekijöiden mukaan kaikkien taloudellisen avun keinojen perimmäisenä motiivina oli kristillinen periaate lähimmäisen palvelemisesta, ja jokaiseen motivaatiokategoriaan liittyi jokin hengellinen ulottuvuus.

Diakoniatyöntekijöiden työmotivaatiokategoriat suhteessa itsemääräämisteoriaan

Teoria itsemääräämisen ja työmotivaation suhteesta (Gagné & Deci 2005; Deci & Ryan 2000; Deci & Ryan 1985) antaa monipuolisen heijastuspinnan diakoniatyöntekijöiden työmotivaatiokategorioille. Kuvioon neljä on ympyrän sisäpuolelle sijoitettu teoriaa vastaavat diakoniatyöntekijöiden työmotivaatiokategoriat.

Kuviossa neljä diakoniatyöntekijöiden työmotivaatiokategorioiden sijoittaminen osaksi itsemääräämis- ja työmotivaatioteoriaa auttaa hahmottamaan, mitkä kategoriat muodostavat sellaisen työympäristön ja työntekijäkohtaisen orientaation, joka tukee diakoniatyöntekijöiden taloudellisen auttamisen autonomisen työmotivaation kehittymistä. Sekä työympäristöön että työntekijäkohtaiseen orientaatioon kuuluu osittain samoja motivaatiokategorioita, koska kategorioissa on sellaisia

KUVIO 4. Motivaatiota tukevat kategoriat sovellettuna itsemääräämis- ja työmotivaatioteoriaan (sovellettu Gagnén ja Decin 2005 mukaan)

elementtejä, jotka nousevat työympäristöllisistä tekijöistä ja työntekijäkohtaisesta orientaatiosta. Työympäristön merkittävä motivaatiota tukeva tekijä on työilmapiiri sekä työn sisältö ja konteksti. Työilmapiirin motivoiviin kategorioihin kuuluu tämän tutkimuksen tulosten perusteella *työyhteisö ja kollegiaalisuus* sekä *hengellisyys*. Esimerkiksi työyhteisöltä saatu tuki ja yhteisön hengellinen perusta ovat työmotivaation kannalta keskeisiä. Työn sisällön ja kontekstin motivoiviin tekijöihin kuuluvat ennen kaikkea *työn luonne* ja *hengellisyys*. Diakoniatyön taloudellista avustamista motivoi työn sisällöllinen ajatus kaikkein hädänalaisimpien auttamisesta. Seurakunnan hengellinen konteksti antaa työlle erityismerkityksen, koska auttamisen velvoittajana on Jumalan käsky.

Työntekijäkohtaisessa orientaatiossa autonomista työmotivaatiota voivat tukea ennen kaikkea työntekijän tietoisuus omasta asemasta, itsearviointi sekä itsensä toteuttaminen ja kehittäminen. Kuvion neljä perusteella havaitaan, että diakonia-

työntekijöiden tietoisuutta omasta asemasta tukevat pääasiassa *työn luonne* sekä *yhteistyösuhteet ja diakoniatyön julkisuuskuva*. Nämä tekijät vahvistavat muun muassa diakoniatyöntekijöiden käsitystä siitä, että heidän tehtävänsä ja asemansa ovat merkittäviä. Heidän työnsä kohdistuu ihmisiin, jotka ovat mahdollisesti jääneet ilman muuta yhteiskunnan tukea tai ovat muuten ajautuneet vaikeaan elämäntilanteeseen. Haastateltavien diakoniatyöntekijöiden asemaa vahvistaa myös se, että heidän työnsä merkitys lausuttiin julki mediassa. Itsearviointi työmotivaation lähteenä perustuu pääasiassa *työn vaikuttavuuden* arviointiin. Autonomisen työmotivaation kannalta on keskeistä se, että työntekijä pystyy näkemään onnistumisensa auttamistyössä ja hän löytää kanavat diakoniatyön yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. Itsearvioinnissa keskeistä on myös omien voimavarojen ja jaksamisen arviointi. Itsensä toteuttaminen ja kehittäminen autonomisen työmotivaation kehittäjinä liittyvät diakoniatyössä *ammattilliseen identiteettiin, hengellisyyteen ja työn luonteeseen*. Nämä kategoriat kietoutuvat vahvasti yhteen, sillä *ammattillisen identiteetin* kehittyminen antaa työntekijälle mahdollisuuden toteuttaa omalla, luovalla tavalla diakoniatyötä sekä vaikuttaa taloudellisen auttamisen luonteeseen. *Työn luonne ja hengellisyys* antavat omat raamit avun sisällöille, sillä taloudellisen avun hengelliset ulottuvuudet ovat työntekijöille erityisen motivoivia.

Edellä esiteltyjen yhteyksien yhteisenä punaisena lankana on siis huomio, että kaikki työympäristöön ja työntekijäkohtaiseen orientaatioon sisältyvät tekijät voivat tukea työntekijän autonomisen työmotivaation kehittymistä. Itsemääräämis- ja työmotivaatioteorian soveltaminen diakoniatyöntekijöiden motivaatiokategorioihin osoittaa sen, että erityisen voimakkaasti autonomista työmotivaatiota tukevat sekä *työn luonne* ja *hengellisyys* kategoriat, koska ne molemmat kuuluvat keskeisesti työympäristöllisiin seikkoihin ja työntekijäkohtaiseen orientaatioon. *Työn luonne* kategorian vahva asema suhteessa autonomiseen motivaatioon saattaa johtua siitä, että diakonian taloudellinen avustaminen on sisällöllisesti työtä, jossa työntekijällä itsellään on huomattava vapaus ja valta avunmuotojen suuntaamisessa. Vapaus toteutuu pääasiassa silloin, kun asiakastilanne antaa mahdollisuuden myös taloudellisen avun henkisen ja henkisten avustuskeinojen käyttämiseen. Autonomisen työmotivaation kannalta on tärkeää, että yksilö voi itse valita ja vaikuttaa työnsä sisältöön ja olosuhteisiin. Työntekijän autonominen asema työorganisaatiossa tarjoaa edellytykset yksilön sitoutumiselle yhteisöön ja sen toimintaan.

Itsemääräämisteorian ja työmotivaation suhdetta tarkasteltaessa huomataan myös se, kuinka hengellisyys eri muodoissaan tukee diakoniatyöntekijöiden auto-

misen työmotivaation saavuttamista. Hengellisyyden arvostaminen ja sisäistäminen kertoo siitä, että diakoniatyöntekijät ovat sisäistäneet oman työyhteisönsä eli kirkon arvot. Arvojen sisäistäminen on merkittävässä asemassa erityisesti itsemääräämisteorian ja autonomisen työmotivaation näkökulmasta tarkasteltuna, koska mitä enemmän työntekijä on sisäistänyt työyhteisönsä arvoja myös omiksi arvoikseen, sitä rohkeammin työntekijä voi lähteä toteuttamaan työtään ja kehittämään uusia työmuotoja. Työyhteisön arvojen sisäistäminen voi vaikuttaa vahvistavalla tavalla myös kokemukseen sosiaalisesta yhteenkuuluvaisuudesta kollegoiden kanssa. (Gagné & Deci 2005, 336; 346.) Sosiaalisen yhteenkuuluvaisuuden ja luovan auttamistyön ulottuvuudet ovat erityisen tärkeitä diakoniatyön taloudellisessa avustamisessa, koska avustamisen rahalliset resurssit ovat usein seurakunnissa pieniä. Yksilölliseen avustamiseen tarvitaan muun muassa saumatonta yhteistyötä omien kollegoiden kanssa, jotta asiakkaan taloudelliseen ahdinkoon löydetään luovia ratkaisuja.

Diakoniatyöntekijöiden taloudellisen auttamisen kaikissa työmotivaatiokategorioissa ilmenee jokin hengellinen ulottuvuus. Myös itsemääräämis- ja työmotivaatioteorian perusteella voidaan sanoa, että hengellisyys on työympäristön ja työntekijäkohtaisen orientaation merkittävä motivoiva tekijä. Hengellisyys voidaan nähdä esimerkiksi työntekijän omana kutsumuksena, työyhteisön jaettuna näkemysnä sekä yhtenä avustamisen keinona. Näiden edellä mainittujen seikkojen valossa voidaan todeta, että diakoniatyöntekijöiden taloudellisen avustamisen motiiveista keskeisimpänä on hengellisyys. Hengellisyys ei ole vain oma erillinen motivaatiokategoria, vaan se vaikuttaa kaikissa autonomista työmotivaatiota tukevista tekijöissä. Toteuttaessaan taloudellista avustamista ja diakoniatyötä yleensä, työntekijät tuntevat noudattavansa Jumalan käskyä lähimmäisen palvelemisesta. Heidän työtään ikään kuin ympäröi samaan aikaan kaksi todellisuutta. Yhtäältä toimitaan elämän ulkoisessa todellisuudessa, toisaalta taas kosketetaan yksilöiden sisäistä kokemusmaailmaa ja liitytään yhteiseen hengelliseen arvomaailmaan.

Pohdinta

Tässä tutkimuksessa havaittiin kuusi erilaista työmotivaatiokategoriaa, jotka tukevat diakoniatyöntekijöiden taloudellista auttamista. Työn luonne, ammatillinen identiteetti, työyhteisö ja kollegiaalisuus, hengellisyys, työn vaikuttavuus sekä yhteistyösuhteet ja diakonian julkisuuskuva voivat tukea myönteisesti diakoniatyön-

tekijän työmotivaatiota. Esimerkiksi työn luonteeseen ja ammatilliseen identiteettiin liittyy tekijöitä, joiden on muissakin tutkimuksissa katsottu tukevan suomalaisten toimihenkilöiden työmotivaatiota (esim. Salmi 2002; Peltonen & Ruohotie 1991).

Uutena näkökulmana tässä tutkimuksessa havaittiin, että motivaatiota tukevat tekijät ovat kokonaisvaltaisessa ja prosessimaisessa suhteessa toisiinsa. Työympäristön ja työntekijäkohtaisen orientaation motivoivat tekijät ovat vuorovaikutuksessa keskenään kehittäen työntekijän autonomista motivaatiota. Taloudellisen avustamisen luonne ja hengellisyys osoittautuvat sekä työympäristössä että työntekijäkohtaisessa orientaatiossa useimmiten diakoniatyöntekijän autonomista motivaatiota tukeviksi tekijöiksi. Myös taloudelliseen avustamiseen liittyvä myönteinen julkisuuskuva työmotivaation lähteenä nousi esille tässä tutkimuksessa. Aikaisemmissa seurakunnan työntekijöiden motivaatiotutkimuksissa julkisuuden vaikutusta ei ole havaittu. Myönteinen julkisuuskuva tukee diakoniatyöntekijöiden kokemusta siitä, että heidän työtään arvostetaan ja se on yhteiskunnallisesti tärkeää vastuun kantamista ja epäkohtiin kohdistuvaa vaikuttamistyötä. Mahdollista on, että kirkkoa viime aikoina ravistelleet uutiset nähdään sellaisina, joiden rinnalle tarvitaan myös myönteistä kuvaa siitä, mitä kirkko arkipäivän toiminnoissaan tekee lähimmäisen rakkauden toteuttamiseksi. Tällaisen julkisuus kuvan edistämässä diakoniatyöntekijät kokevat onnistuneensa hyvin.

Itsemääräämisteorian lähtökohta on se, että työntekijän autonomialla on myönteisiä vaikutuksia työmotivaation kehittymiselle. Tämän tutkimuksen tulosten perusteella voidaan todeta diakoniatyöntekijöiden saavuttaneen varsin usein autonomisen aseman taloudellisen avustamisen tehtäviin nähden. Toisaalta voidaan kysyä, ovatko diakoniatyöntekijät jääneet lopulta yksin taloudellisen avun tehtävissään. Saavatko työntekijät tarpeeksi tukea työyhteisöltään haastavissa taloudellisen avun kysymyksissä? Kaikissa seurakunnissa taloudellisen avustamisen aineellista tukea ei pidetä luontevana osana diakoniaa, vaan siihen suhtaudutaan kriittisesti. Diakoniatyöntekijät saattavat näin ollen joutua puolustamaan työtään, ja toisaalta joutua hämmennyksiin siitä, mikä on aineellisen avustamisen asema diakoniatyössä ja laajemmin seurakunnan toiminnassa.

Itsemääräämisteoria korostaa työntekijän autonomian lisäksi sitä, että työntekijän tulee kokea työssään ammatillista pätevyyttä saavuttaakseen autonomisen työmotivaation. Diakoniatyöntekijät kokevat usein taloudellisessa auttamisessa erityisvahuudekseen henkisen ja hengellisen tukemisen, mutta niiden soveltamiseen taloudellisessa avustamisessa ei ole aina tilaa. Asiakkaiden aineellisen tuen tarve

on usein ensisijaista. Taloudellisen avun asiakkaan tilanteen selvittäminen koettelee myös diakoniatyöntekijöiden ammatillista pätevyyttä, sillä jokaisen asiakkaan tilanne vaatii yksilöllisiä toimenpiteitä. Monien erilaisten ongelmavyöhtien purkaminen voi aiheuttaa työntekijöille esimerkiksi vaikeuksia päästä alkuun asiakkaan tilanteen selvittelyssä. Haasteelliset tehtävät ja työhön liittyvien kompleksisuuksien ratkaiseminen tukevat motivaation säilymistä ja uusiutumista, mutta toistuva osaamisen rajoilla oleminen voi myös heikentää motivaatiota ja työssä jaksamista.

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli myös pohtia, voiko taloudellisen avustamisen motivaatiota tukevia tekijöitä soveltaa muihin diakoniatyön osa-alueisiin. Haastatteluilla diakoniatyöntekijöillä oli vaikea vetää rajaa siihen, mikä heidän avustamisessaan kuuluu taloudelliseen tukeen ja mikä muuhun apuun. Rajan vetämisestä tekee haasteellisen se, että taloudellisen avustamiseen kuuluvat keinot ovat sovellettavissa diakoniatyön eri tehtäviin. Taloudellisen, ja erityisesti aineellisen avun antaminen saattaa myös johtaa sellaiseen asiakastyöskentelyyn, jonka keskiössä ei ole enää taloudelliset ongelmat, vaan jokin muu elämäntilannetta painava asia. Koska taloudellinen avustaminen kietoutuu monin eri tavoin diakoniatyön osa-alueisiin, voidaan katsoa, että se mikä motivoi taloudelliseen auttamiseen, motivoi myös muihin diakoniatyön tehtäviin. Diakoniatyöntekijöiden haastattelujen perusteella on kuitenkin todettava, että taloudellisen avun antaminen vaatii työntekijöiltä erityisen paljon pohdintaa siitä, miksi seurakunnasta annetaan aineellista apua ja mikä on sen asema asiakkaan toimeentulossa. Kysymys liittyy keskusteluun siitä, mikä on yleensäkin seurakunnan taloudellisen avun suhde julkiseen sosiaaliturvaan. Diakoniatyössä on jouduttu sosiaaliturvan aukkojen paikkaajaksi, ja tätä tehtävää diakoniatyössä on vastustettu (Juntunen 2006; Kettunen 2001).

Tämä tutkimus antaa perusteita taloudellista avustamista laajempaan diakoniatyöntekijöiden työmotivaation arvioimiseen. Motivaatiota tukevien tekijöiden selvittäminen voi monella tapaa tukea työyhteisöjä ja kehittää diakoniatyötä. On kuitenkin huomioitava, että motivaation kehittyminen on lopulta työntekijän henkilökohtainen prosessi. Työntekijöiden motivationaalisten ja muiden persoonallisten erojen tunnistaminen onkin erittäin tärkeää muun muassa tiimityöskentelyä kehitettäessä. Erojen tunnistamisen kautta työyhteisön jäsenet oppivat tuntemaan toisensa, kuuntelemaan toisiaan ja kommunikoidaan avoimesti. (Sennett 2002, 155–158.) Työyhteisön rakentavalla ja avoimella vuorovaikutuksella voi olla syvä tiimiyhteisöllisyyttä kehittävä vaikutus, joka puolestaan taas vaikuttaa työntekijöiden motivaatioon vahvistavasti.

VIITE

- 1) Haastatteluaineisto on sama kuin Viimeisellä luukulla -tutkimuksessa käytetty aineisto. Tutkimuksessa selvitettiin taloudellisen avun muotoja, kohdentamista ja viimesijaisen sosiaaliturvan katveja. (Juntunen 2006.)

KIRJALLISUUS

- Birren, James A. (1981). *Developmental psychology a life-span approach*. Boston: Houghton Mifflin.
- Bäckström, Anders (2001). *Svenska kyrkan som välfärdsaktör i en global kultur*. Stockholm: Verbum.
- Campbell, John & Pritchard, Robert (1976). *Motivation theory in industrial and organizational psychology*. Teoksessa
- Dunnette, Marvin D. (toim.) *Handbook of industrial and organizational psychology*. Chicago: Rand McNally, 63–130.
- Deci, Edward L. ;Connell, James P. & Ryan, Richard M (1989). *Self-determination in a work organization*. *Journal of Applied Psychology*, 74/1989, 580–590.
- Deci, Edward L. & Ryan Richard M (2000). *The 'what' and 'why' of goal pursuits: human needs and the self-determination of behaviour*. *Psychological Inquiry*, 11/2000, 227–268.
- Deci, Edward L. & Ryan Richard M (1985). *Intrinsic motivation and self-determination in human behavior*. New York: Plenum.
- Engel, Charlotte (2006). *Svenska kyrkans sociala arbete – för vem och varför? En religionssociologisk studie av ett diakonalt dilemma*. Akademisk avhandling. Forskningsavdelningens skriftserie nr 26. Stockholm: Ersta Sköndal högskola.
- Evans, Linda (1998). *Teacher morale, job satisfaction and motivation*. London: Paul Chapman.
- Ford Martin (1992). *Motivating humans: goals, emotions, and personal agency beliefs*. Sage Publications Inc, Newbury Park
- Flick, Uwe (2002) *An Introduction to Qualitative Research*. London: SAGE.
- Gagné, Marylené & Deci, Edward L (2005). *Self-determination theory and work motivation*. *Journal of Organizational Behavior*, 26/2005, 331–362.
- Gagné, Marylené. (2003) *The Role of Autonomy Support and Autonomy Orientation in the Engagement of Prosocial Behavior*. *Motivation and Emotion*, 27/2003, 199–223.
- Gothóni, Raili (2006). *Velat anteeksi -akordirahastotoimintamallin arviointitutkimus*. Helsinki: Kirkkohallitus.
- Grönlund, Henrietta & Hiilamo, Heikki (2006). *Diakoniatyö hyvinvointivaltion mittarina*. *Yhteiskuntapolitiikka* 2/2006, 134–145.
- Grönlund, Henrietta & Hiilamo, Heikki (2005). *Diakonian resurssit ja alueellinen tarve. Panostetaanko diakoniaan kunnan huonosaisuuden mukaan? Diakonian tutkimuksen aikakauskirja* 2/2005, 98–115.
- Houkes Inge; Janssen, Peter; De Jonge Jan & Bakker Arnold B (2003). *Specific determinants of intrinsic work motivation, emotional exhaustion and turnover intention: a multisample longitudinal study*. *Journal of Occupational and Organizational Psychology* 76/ 2003, 427–450.
- Iivari, Juhani & Karjalainen, Jouko (1999). *Diakonian köyhät: epävirallinen apu perusturvan paikkaajana*. Stakes, raportteja; 235. Helsinki: Stakes.
- Jeppsson Grassman, Eva (2001). *Socialt arbete i församlingens hägn*. Stockholm: Verbum.
- Juhila, Kirsi (2006). *Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat*. Tampere: Vastapaino.
- Juntunen, Elina (2006). *Diakoniatyön taloudellinen apu ja viimesijaisen sosiaaliturvan aukot*. Teoksessa Juntunen, Elina; Grönlund, Henrietta & Hiilamo, Heikki: *Viimeisellä luukulla*. Tutkimus viimesijaisten sosiaaliturvan aukoista ja diakoniatyön kohdentumisesta. Helsinki: Kirkkohallitus. 51–176.

- Kallunki, Valdemar; Pesonen, Heikki & Yeung Anne Birgitta (2006). Kirkon paikka paikkaajana? Diakonian kuntayhteistyö kirkon aseman osoittajana. Teologinen aikakauskirja 5/2006, 449–467.
- Kettunen, Paavo (2001). Leipää vai läsnäoloa? Asiakkaan tarve ja diakoniatyöntekijän työnäky laman puristuksessa.
- Kirkon tutkimuskeskus, sarja A, nro 76. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
- Kirkon alan työolobarometri (2003). Kirkon alan työolobarometri 2003. Raportti kirkon työntekijöiden työoloista. Työturvallisuuskeskus. www.tyoturva.fi/julkaisut/ekirjat/kirkkobarometri_2003.pdf.
- Kärkkäinen, Merja (2005). Yhteisöllinen johtaminen esimiehen työvälinaena. Helsinki: Edita.
- Lee-Ross, Darren (2005). Perceived job characteristics and internal work motivation. An exploratory cross-cultural analysis of the motivational antecedents of hotel workers in Mauritius and Australia. *Journal of Management Development*, 24/2005, 253–266.
- Malkavaara, Mikko (2002). Nälkä ja köyhyys kirkon asiaksi. – Näkökulmia laman ja markkinakilpailun aikaan. Teoksessa Mäkinen, Virpi (toim.) *Lasaruksesta leipäjonoihin*. Jyväskylä: Atena.
- Niemelä, Kati (2001). Seurakunnan työntekijöiden työhön sitoutuminen. www.evl.fi/kkh/ktk/sitout.htm 18.8.2007.
- Niemelä, Kati & Palmu, Harri (2006). Papit ja kanttorit 2006. Akavan kirkollisten ammattiliittojen jäsenkyselyn raportti. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
- Peltonen, Matti & Ruohotie, Pekka (1991). Ihmisten johtaminen. Helsinki. Otava
- Rask, Katja; Kainulainen Sakari & Pasanen, Sina (2003). Diakoniatyön ja kirkon nuorisotyön arki vuonna 2002.
- Tutkimus diakoniatyöntekijöiden ja kirkon nuorisotyön ohjaajien kokemuksista seurakuntatyöstä ja työtaidoistaan. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja. A , Tutkimuksia; 3. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Ryan, Richard M. & Deci, Edward L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development and well-being. *American Psychologist*, 55/2000, 68–78.
- Räisänen, Terttu (1996). Luokanopettajan työn kokeminen ja työorientaatio. Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja; n: o 31. Joensuun yliopisto.
- Rättyä, Lea (2004). Diakoniatyöntekijöiden kuvauksia työstään ja siinä jaksamisestaan. Lisensiaatintutkimus: LTK, hoitotieteen ja terveyshallinnon laitos: Oulun yliopisto.
- Salmi, Pontus (2001). Seurakunnan hengellistä työtä tekevien työmotivaatio. Espoo: Johtamistaidon opisto JTO. JTO-tutkimuksia sarja; 14.
- Sennett, Richard (2002). Työn uusi järjestys. Miten uusi kapitalismi kuluttaa ihmisen luonnetta? Tampere: Vastapaino
- Silverman, David (2003). *Doing Qualitative Research: a Practical Handbook*. London: SAGE.
- Suomen evankelisluterilainen kirkko (2006). Kirkon tilastollinen vuosikirja 2005. Helsinki: Kirkkohallitus.
- Steers, Richard M; Porter W. Lyman & Bigley, Gregory A (1996). *Motivation and leadership at work*. New York: McGraw-Hill, cop.
- Vartiainen, Matti & Nurmela, Kirsi (2002). Tavoitteet ja tulkinnat: motivaatio ja palkitseminen työelämässä. Teoksessa Salmela-Aro, Katarina & Nurmi Jari-Erik (toim.) *Mikä meitä liikuttaa. Modernin motivaatiopsykologian perusteet*. Jyväskylä: Atena, 188–212.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2002). Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Vroom Victor H. (1964). *Work and Motivation*. New York. Wiley.
- Yeung, Anne Birgitta (2007). Diakonia ristipainneiden aallokossa. – Diakonian työnäky ja suhde hyvinvointivaltioon. Diakonian tutkimuksen aikakauskirja 1/2007, 5–25.
- Yeung, Anne Birgitta (2006). Diakonia hyvinvointivaltion puolustajana? Terveisiä diakoniatyöntekijöiden perspektiivistä. Diakonian tutkimus, 1/2006, 39–43.
- Yeung, Anne Birgitta (2003). The Re-emergence of the Church in the Finnish Public life? Christian Social Work as an Indicator of the Public Status of the Church. *Journal of Contemporary Religion* 2/2003, 197–211.

Yhdessä kirkon virassa? Diakoniatyön paikan määrittely kirkon virkarakennekeskustelussa

Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa on meneillään ns. diakonaattiprosessi, jossa tarkistetaan kirkon ammattien välistä työnjakoa. Tämä ei ole ainutkertaista: ammattien työnjaolliset paikat ovat yleensäkin muuttuvia ja niistä käydään jatkuvasti neuvotteluja. Tästä esimerkkejä ovat keskustelut sairaanhoitajan ja lääkärin ammattien (kts. Laaksonen 2002, Lindström 2003, Vallimies-Patomäki ym. 2002) sekä sosiaalityöntekijöiden ja sosionomien (kts. esim. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry 2006) välisestä työnjaosta. Tässä artikkelissa tarkastelen diakonian ja papin ammattien rajankäyntiä kirkon virkarakennekeskustelussa. Etsin virkarakennekomitean mietinnöstä *Palvelijoiksi vihityt* (2002) ja siitä annetuista lausunnoista papin ja diakonian ammattien rajankäyntejä: millaisia rajoja diakoniatyöntekijän ammatille asetetaan ja miten ammatillisia rajanasettamisia perustellaan?

Ammatillisen seurakuntadiakonian muuttuvat työnjaolliset paikat

Diakoniatyöntekijät ovat perinteisesti olleet osa sekä sosiaali- ja terveydenhuollon työnjakoa että kirkon sisäistä, hengellistä työnjakoa. Diakoniatyön paikanmäärittystä on tehty yhtäältä suhteessa julkisiin sosiaali- ja terveydenhuollon ammatteihin ja toisaalta suhteessa kirkon ammatteihin. Tämä on aiheuttanut erilaisia jännitteitä seurakuntadiakonian kehityshistoriassa. Kirkon diakoniatyö täydentää virallisia hyvinvointipalveluita auttamalla niitä, "joiden hätä on suurin ja joita ei muulla tavoin

auteta” (Kirkkojärjestys 8.11.1991/1055, 4 luku 3§). Toisaalta seurakuntadiakoniaa on haluttu ”seurakunnallistaa” koko historiansa ajan, koska kunnallisen sosiaali- ja terveystyön on nähty liiallisesti vaikuttaneen seurakuntadiakonian muotoutumiseen. Tätä seurakuntadiakonian jännitteistä suhdetta yhteiskunnan sosiaalisiin järjestelmiin sekä diakonian ammatillisen kentän historiallista muotoutumista suhteessa julkisen sektorin kehityshistoriaan olen käsitellyt toisaalla (Pyykkö 2004). Tässä artikkelissa käsittelen diakoniatyön paikanmäärittelyä kirkon viran sisällä. Keskeinen käsite diakonaattikeskustelussa on ollut *virka*, joka ymmärretään kirkollisissa yhteyksissä monella eri tavalla. Sillä on sekä virkamiesoikeudellinen että teologinen merkitys. *Kirkon virka, kolmijakoinen virka ja kirkon hengellinen virka* ovat teologisia käsitteitä kun taas *papinvirka* ja *diakonian virka* ilmentävät konkreettisia palvelussuhteita (ks. KJ 8.11.1991/1055 v. 1993).

Diakonian viran asemasta kirkon piirissä on ollut erilaisia käsityksiä. Seurakunnallisen diakonian syntyvaiheessa 1800-luvun lopulla seurakuntadiakonia määriteltiin seurakunnalliseksi sisälähetykseksi, johon kuului köyhäin- ja sairaanhoito. Diakonissan tehtäväksi määriteltiin sairaiden hoito ja kirkollinen köyhäinhoito, kun taas diakonien tehtäviksi osoitettiin hartauskokousten järjestäminen sekä Raamatujen ja hartauskirjojen levittäminen. Diakonien tehtävänä oli toimia papiston apuna maallikkosaarnaajina. (Kansanaho 1960.) Sortavalan diakonissakodin johtajatar Jenny Ivalo määritteli diakonian pappien paimenviran rinnalla toimivaksi ”vähempää varustusta” vaativaksi viraksi, jolla on erilaisia tehtäviä eri aikoina (Ingman & Ingman 1928, 120–122). Viime vuosisadan alussa toiminut, seurakuntadiakonian keskeinen vaikuttaja Otto Aarnisalo ajoi diakonissan ja diakonin virkojen perustamista seurakuntiin, mutta ei pohtinut sitä, mikä suhde näillä viroilla oli teologisesti pappisvirkaan (Koskenvesa 1994).

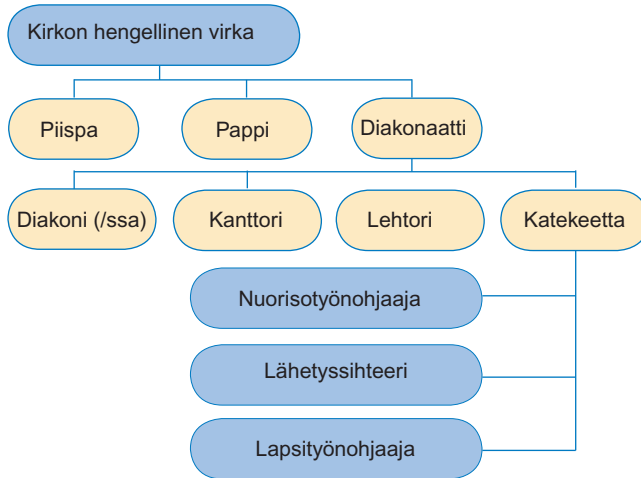
Diakoniatyöntekijän asema kirkon työntekijänä vahvistui vuonna 1944 voimaantulleen kirkkolainsäädännön myötä, jolloin kaikki seurakunnat veloitettiin palkkaamaan tarvittava määrä diakoneja ja diakonissoja (Kirkolliskokous 1943). Laista tai sen valmistelusta ei käy ilmi, mikä suhde diakonin ja diakonissa viroilla oli muihin kirkkolaisiin mainittuihin seurakunnan virkoihin (Koskenvesa 1994). Vaikka 1940–50-luvuilla diakonian virkaa uudistettiin ja kehitettiin, kysymys diakonaatista ja sen suhteesta kirkon virkaan ei ollut erityisen ajankohtainen (Koskenvesa 1994).

Ekumeenisen keskustelun ja tutkimuksen vaikutuksesta 1970-luvulla nostettiin Suomen evankelisluterilaisessa kirkossa esille kysymys kirkon viran vanhakirkollisesta kolmijaosta (Ahonen 1992). Asiasta on tehty tämän jälkeen useita selvityksiä,

ja ne ovat keskittyneet sekä käytännöllisiin että teologisiin kysymyksiin. Asiaa ovat selvittelleet piispainkokouksen asettama työryhmä, joka jätti mietintönsä *Kirkon virkarakenteen kehittäminen* (1993), kirkolliskokouksen asettama diakonaattikomitea, joka jätti mietintönsä *Yhdessä kirkon virassa* (1997) sekä kirkolliskokouksen asettama virkarakennekomitea, joka jätti mietintönsä *Palvelijoiksi vihityt* (2002).

1970-luvulla diakonaatista haettiin ratkaisua mm. lehtorin viran epäselvään asemaan. Vaikka lehtoreilla oli yhtäläinen koulutus kuin papeilla, heillä ei ollut oikeutta suorittaa perinteisesti papeille kuuluvia tehtäviä. Asiaa selvittelevä komitea päätyi esittämään kolmijakoista virkaa, johon kuuluisi piispaviran ja papinviran rinnalla diakonian virka. (*Kahdennenkymmenennen varsinaisen...* 1975). Diakonian viran osalta 70-luvulla pyrittiin selvittämään sellaisia diakonian ammatin sisäisiä kysymyksiä kuin virkanimike, vihkimiskäytäntö ja ammatin tehtävät. Virkanimikkeen pohtiminen oli tullut ajankohtaiseksi miesten hakeutuessa suorittamaan diakonissan virkatutkintoa (*Diakonian virka ja siihen vihkiminen* 1975). 90-luvulla ”diakonisia virkoja” pyrittiin liittämään tiiviimmin kirkon perustehtävään (*Kirkon virkarakenteen kehittäminen* 1993).

Prosessia ovat ylläpitäneet mm. useat hiippakunta-aloitteet diakoniatyön ja nuorisotyön kehittämiseksi. Aloitteissa on käsitelty mm. diakoniatyöntekijöiden ja kirkon nuorisotyönohjaajien uralla etenemistä, tehtävien määrittelyä ja työalojen johtamista. (*Kirkon virkarakenteen kehittäminen* 1993.) Selvitettäviä asioita ovat lisäksi olleet virkaan vihkimisen ja siunaamisen käytännöt. Tällä hetkellä virkaan vihkimyksen saavat pappien ja piispojen lisäksi ainoastaan diakoniatyöntekijät, ja kirkon nuorisotyönohjaajat siunataan virkaansa. On väitetty, ettei nuorisotyönohjaajien ja diakoniatyöntekijöiden erilaisille käytännöille ole löydettävissä teologisesti perusteltua syytä (Sihvo 1994). Uudistustarpeet ovat nousseet myös käytännöllisistä tarpeista, kuten diakoniatyöntekijöiden ehtoollisenjako-oikeuden laajentamisesta. (*Yhdessä kirkon virassa* 1997). Prosessin taustalla on vaikuttanut Pohjoismaiden, Baltian ja Britteinsaarten kristillisissä kirkoissa käynnissä oleva diakonian viran aseman ja tehtävien selvitystyö sekä Suomen evankelisluterilaisen kirkon sitoutuminen tähän selvitystyöhön. Diakonaattiprosessi on liitetty myös keskusteluun siitä, mitkä virat nähdään Suomen evankelisluterilaisessa kirkossa välttämättömiksi. Tällä hetkellä kirkollinen lainsäädäntö toteaa välttämättömiksi seurakuntien viroiksi papin, kanttorin ja diakonian virat. Uudistus on nähty yritykseksi kirkollisten virkojen ”säätöeron” purkamiseksi (Tammi 1995) sekä diakoniatyöntekijöiden statuksen nostamiseksi (Ahonen 1991).

KUVIO 1. Virkarakennekomitean esitys kirkon hengellisestä virasta.

Kirkolliskokouksen vuonna 2000 asettama virkarakennekomitea¹ sai tehtäväkseen koota yhteen nykyiset diakonian, musiikin ja kasvatuksen virat. Tehtäväksiannon mukaan muodostettua virkakokonaisuutta tuli tarkastella osana ns. kirkon hengellistä virkaa pappisviran rinnalla, mutta kuitenkin pappisvirasta erillään. Komitea totesi työskentelynsä päätteeksi, että kirkon hengellinen virka voidaan muodostaa kolmisäikeiseksi siten, että se koostuu piispan, papin ja diakonaattiin kuuluvista viroista. (Kuvio 1.)

Komitean esityksen mukaan diakonaattiin kuuluvat diakoni/diakonissa, kanttori, lehtori ja katekeetta (nuorisotyönohjaaja, lapsityönohjaaja, lähetys sihteeri). Komitean esityksen mukaan kyseiset työntekijät tulee vihkiiä kirkon hengelliseen virkaan, josta seuraa yhtäläiset oikeudet jumalanpalveluksessa sekä eräissä kirkollisissa toimituksissa. Vihkimys antaa myös oikeuden ”yhteiseen osallisuuteen” kirkon hallinnossa. (*Palvelijoiksi vihityt* 2002.)

Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen teoreettinen viitekehys

Tässä artikkelissa etsin virkarakennekomitean mietinnöstä *Palvelijoiksi vihityt* (2002) ja siitä annetuista lausunnoista papin ja diakonian ammattien rajankäyntejä.

Diakonian ammatin rajankäynnin muihin kirkon ammatteihin olen rajannut tämän artikkelin ulkopuolelle. Tutkimuskysymykseni ovat: 1) Mikä on diakoniatyöntekijän toimialue? 2) Millaisia rajoja diakoniatyöntekijän toimialueelle asetetaan? 2) Miten ammatillisia rajanasettamisia perustellaan?

Lähestymistapani on ammattien sosiologinen näkökulma, jossa tarkastelen diakonian ammattia sen yhteiskunnallisessa ja institutionaalisessa kontekstissa. Apuvälineen ammattien sosiologiselle lähestymistavalle tarjoaa Andrew Abbottin (1988) interaktionistiselle perinteelle rakentama ammattien järjestelmän teoria. Abbottin mukaan ammatit muodostavat ammatillisten suhteiden järjestelmän, jossa eri ammattien toimialueet muotoutuvat jatkuvasti uudelleen ja niistä taistellaan. Amatit kehittyvät tehtävälueilleen toisistaan riippuvana järjestelmänä, joten Abbott esittää analyysin kohteeksi ammattien toimialueiden välisiä rajanvetoja. Amatit ovat jatkuvien uudelleenmäärittelyjen kohteena lainsäädännön, julkisen mielipiteen ja työyhteisön puitteissa. Työpaikkatasolla ammattien väliset työnjaot on usein virallistettu laatimalla erilaisia työnkuvia. Käytännössä kuitenkin työpaikkatasolla neuvotellaan tilannekohtaisesti erilaisia työnjaollisia sopimuksia, ja viralliset ammattien väliset rajat hämärtyvät. Julkisen mielipiteen tasolla ammatit rakentavat mielikuvia ammatistaan. Yleensä ammatilla on ollut julkisen mielipiteen tasolla ja työpaikkatasolla valtuutus tehtäviin ennen kuin se saa sen lainsäädännön tasolla. (Abbott 1988.)

Papin ja diakoniatyöntekijän ammattien rajankäyntiä tarkastelen käyttäen Thomas F. Gieryn (1999) kehittämää rajatyön käsitettä (boundary work). Gieryn kehitti käsitteen tarkoittamaan sitä tapaa, jolla tieteen edustajat pyrkivät vetämään rajaa ei-tieteeseen ja näin määrittelemään sosiaalisesti tiedettä. Hän tarkasteli tutkimuksessaan paitsi retorisia tapoja, joilla tiede pyritään erottamaan ei-tieteestä, myös toimijoita ja toimijoiden motiiveja rajanasettamisissa. Rajatyö on strategista toimintaa tavoitteidensa saavuttamiseksi ja rajat omia intressejään ajavien toimijoiden luomuksia. (Gieryn 1999.) Rajatyön käsitettä voidaan käyttää tutkiessa ammatin muotoutumista. Käsitettä on käyttänyt mm. Davina Allen (2000) tutkiessaan sitä, millaisten rajankäyntien kautta kliinistä sairaanhoitoa määritellään.

Tiivistetysti voi sanoa, että Abbottin (1988) teoria antaa tutkimukselleni systeemisen ja toimijalähtöisen lähestymistavan. Ammattia ei voi tutkia irrallaan muista ammateista, vaan se muotoutuu suhteessa toisiin ammatteihin. Gierynin (1999) teorian avulla tarkasteluni tarkentuu ammattien välisiin rajoihin: miten niitä ylläpidetään, perustellaan ja kaadetaan.

Aineisto ja sen analyysi

Artikkelini aineisto koostuu virkarakennekomitean mietinnöstä *Palvelijoiksi vihityt* (2002) ja mietinnöstä annetuista lausunnoista, jotka on osoitettu kirkolliskokouksen perustevaliokunnalle. Lausunnoista 11 kpl on kirkon keskushallinnon (kirkkohallitus, piispainkokous ja tuomiokapitulit) antamia lausuntoja, 15 kpl ammattiryhmien lausuntoja, 7 kpl kouluttajien lausuntoja ja 58 kpl rovastikuntien antamia lausuntoja. Lisäksi olen täydentänyt aineistoa Diakoniatyöntekijöiden Liiton 12 paikallisen osaston (alaosaston) lausunnolla, jotka on osoitettu Diakoniatyöntekijöiden Liiton hallinnolle pohjaksi liiton lausunnolle.

Lausunnot ovat pituudeltaan 1–15 sivuisia, kirkon keskushallinnon lausunnot ovat selkeästi pidempiä kuin muiden tahojen lausunnot. Keskushallinnon lausunnoissa painottuu piispojen osuus. Yksi lausunnoista sisältää eriävän mielipiteen. Kouluttajien osalta lausunnon ovat antaneet teologeja ja diakonaattiin esitettyjä ammattiryhmiä kouluttavat tahot. Ammattiryhmistä lausunnon ovat antaneet paitsi teologeja edustavat ja diakonaattiin ehdotettuja ammattiryhmiä edustavat tahot, myös diakonaatin ulkopuolelle esitettyjen ammattiryhmien edustajat. Rovastikuntien osalta aineisto on kirjava, ja lausunnot ovat pituudeltaan tyypillisimmillään 1–2 sivuisia. Tämän lisäksi lausuntoihin on liitetty pöytäkirjaotteita ja pöytäkirjoja, aiheesta pidettyjä alustuksia / tausta-aineistoa sekä liitteitä eri työntekijäryhmien lausunnoista ja mielipiteistä. Rovastikuntien lausuntojen valmistelussa on erovaisuuksia. Allekirjoittajana toimii yleisimmin lääninrovasti, mutta muutamassa lausunnossa allekirjoittaja toimii eri ammattiryhmistä koostuva työryhmä. Lausunnon laatijaksi esitellään yleisimmin rovastikuntakokous, mutta lähes yhtä usein lausunnon laatijana on eri ammattiryhmien edustajista koostuva työryhmä. Osassa asiasta ei ole pystytty antamaan selkeää lausuntoa, vaan niissä on tuotu esille sisäisiä, kilpailevia kantoja. Kaksi rovastikuntaa ilmoittaa, että ne eivät anna mietinnöstä lausuntoa.

Tässä artikkelissa keskityn aineistossa esitettyihin näkemyksiin papin ja diakoniatyöntekijän ammateista. Artikkelissa on hyvin edustettuna kirkon keskushallinnon ja rovastikuntien lausunnot. Kouluttajien ja ammattijärjestöjen osalta tässä artikkelissa ovat edustettuina pappeja ja diakoniatyöntekijöitä kouluttavat ja edustavat tahot. Muut koulutustahot ja ammattiryhmät eivät ole lausunnoissa ottaneet kantaa tämän artikkelin aihealueeseen.

Analyysissäni olen käyttänyt väljästi Perelmanin (1996, 2003) uuden retoriikan näkökulmaa. Uusi retoriikka keskittyy tekstin analyysiin, ei sen tuottamiseen. Se

tutkii argumentoijan ja yleisön välistä vuorovaikutusta, jossa argumentoija pyrkii vakuuttamaan yleisönsä tietyssä kontekstissa. (Kakkuri-Knuutila 1998, Perelman 1996.) Analyysini alkuvaiheessa seurasin tarkasti Perelmanin argumentaatioteoriaa analysoiden argumentoijan suhdetta yleisöön, argumentoinnin lähtökohtia (esisopimukset eli ne alueet, joista argumentoija ja yleisö ovat yksimielisiä) ja käytettyjä argumentaatiotekniikoita. Tällöin analyysissäni alkoivat painottua erilaiset retoriset tavat, joilla diakonian ammattia rakennettiin aineistossa. Koska halusin pitää fokukseni diakoniatyöntekijän toimialueen paikantamisessa suhteessa pappeihin, päädyin systemaattisen argumentaatioteorian mukaisen analyysin sijasta retoriseen lukutapaan. Analyysin painopisteenä ovat argumenttien asiasisällöt. Olen etsinyt aineistosta diakoniatyöntekijän ja papin ammattitehtävien esitettyjä työjaollisia paikkoja: miten niissä nähdään em. ammattien toimialue ja tehtäväkuva, millaisia rajoja toimialueelle esitetään ja millaisia perusteluja aineistossa esitetään. Analyysin myötä olen nostanut aineistosta kolme teemaa: 1) yksi virka vs. useita virkoja, 2) yhteiset vs. erilliset tehtävät ja 3) kuka päättää kirkossa? Löytämäni paikannukset ja rajanvedot esittelen lähtien liikkeelle virkarakennekomitean argumenteista diakonian ammatin paikasta, minkä jälkeen tarkastelen lausunnoissa esitettyjä paikannuksia ja vasta-argumentteja.

Yksi virka vai useita virkoja?

Yksi kiistanalaisista asioista diakonaattikeskustelussa on ollut kysymys siitä, onko kirkon hengellisessä virassa kyse yhdestä virasta, jolla on useita ”säikeitä” vai useammasta erillisestä virasta. Keskustelu on kulminoitunut siihen, onko piispan, papin ja diakonaatin virkoihin vihkimisissä kyse samasta vihkimyksestä vai voidaanko virkaan vihkiminen toistaa henkilön siirtyessä virasta toiseen.

Virkarakennekomitean kirkolliskokoukselta saama tehtäväksiänto oli koota yhteen kirkon diakonian, musiikin ja kasvatuksen virat. Näillä viroilla tuli nähdä niin tiivis keskinäinen yhteenkuuluvuus, että niitä voidaan pitää teologisesti yhtenä virkana papin viran rinnalla, osana kirkon hengellistä virkaa.² Tehtäväksiannon fokuksena oli siis diakonian, musiikin ja kasvatuksen virkojen yhteys toisiinsa. Työryhmä irrottautui kuitenkin tehtävästään ja lähti rakentamaan argumentointiansa siitä, millä tavalla diakonian, musiikin ja kasvatuksen virat liittyvät kirkon hengelliseen virkaan.

”Virkaudistuksen ensimmäinen teologinen ongelma ei koske sitä, miten diakonian, musiikin ja kasvatuksen virat kootaan yhteen. Huomion kiinnittäminen pääosin siihen voi johtaa virhepäätelmiin koko uudistuksen luonteesta. Teologisen selvitystyön tulee keskittyä ensin siihen, miten mainitut kolme virkaa liittyvät ylipäätään kirkon erityiseen virkaan.”³

Komitean argumentoinnissa vedotaan aikaisempiin asiakirjoihin, etenkin niihin ekumeenisiin asiakirjoihin, joihin Suomen evankelisluterilainen kirkko on sitoutunut. Lisäksi työryhmä vetoaa auktoriteetteihin kuten Augsburgin tunnustukseen, kirkkolakiin ja –järjestykseen sekä Raamattuun. Onnistunut argumentointi edellyttää viestin mukauttamista kuulijan hyväksymiin lähtökohtiin (Perelman 2003). Virkarakennekomitean mietintö on osoitettu kirkolliskokoukselle, jonka edustajina toimii valtioneuvoston edustajan, saamelaisten edustajan ja 64 maallikon lisäksi piispat ja kolmekymmentäkaksi pappia. Virkarakenneuudistuksen teologinen perustelu saa mietinnössä runsaasti tilaa, mikä kuvastaa teologian painoarvoa – ja lukijakuntaa, jolle argumentointi on kohdistettu.

Argumentointinsa päätteeksi komitea esittää kirkon hengellisestä virasta kolmi- jaon eli piispa – pappi – diakoni. Näin ollen komitean esitys poikkeaa sen saamasta tehtävästä muodostaa kirkon hengellisen viran yhteyteen ”pappisvirasta *erillinen* virka”.⁴ Perelmanin (2003) mukaan muutos tulee aina oikeuttaa. Oikeuttamisen sijaan voidaan myös argumentoida, ettei kyseessä ole varsinainen muutos. Komitea ratkaisee asian esittämällä, että sen esitys edellyttää virkakäsityksen avartamista nykyisestä käsityksestä.

”...olemassa olevaa käsitystä ei tarvitse muuttaa perin pohjin, vaan siihen sisältyvät ainekset voidaan tuoda esille niin, että virkaudistuksen havaitaan noudattavan niitä.”⁵

Virkarakennekomitean mietintö samaistaa piispan, papin ja diakonaatin virat kirkon hengelliseen virkaan ja tekee sen johtopäätöksen, että em. virkoja tulee kohdella samoin. Argumentoinnissa sovelletaan näin oikeudenmukaisuusääntöä, joka edellyttää samantapaisten asioiden yhdenmukaista kohtelua (Perelman 2003). Se esittää vihkimystä kirkon hengelliseen virkaan sisällytettävälle viroille. Mietinnön mukaan kaikkiin viran tehtäviin tapahtuvia vihkimyksiä on pidettävä rinnasteisina.

Lausunnoissa sekä vastustetaan⁶ että puolletaan⁷ peruslähtökohtaa yhdes-

tä virasta. Yhtä virkaa vastustavissa argumenteissa esitetään, että eri virkojen sisällyttäminen osaksi kirkon hengellistä virkaa ei tee täyttä oikeutta luterilaisille tunnustukselle ja perinteelle, sillä pappisvihkimyksen ei tule olla yhtenevä diakoniavihkimyksen kanssa.⁸ Yhden vihkimyksen mallin seurauksena virkojen erityislaatuisuus kärsii.⁹ Mallissa, jossa pappisviran lisäksi on useita erillisiä virkoja, olisi paremmin mahdollista säilyttää eri työntekijäryhmien ammatillisen identiteetin rikkaus ja anti kirkon työlle.¹⁰ Helsingin yliopiston teologinen tiedekunta¹¹ on omassa argumentoinnissaan huolissaan erityisesti pappisuuden suhteesta diakonaattiin, joka ehdotetun uudistuksen myötä hämärtyy.

”Onko diakonaatti vain tukahdutettua pappautta?”¹²

Pappisvihkimyksestä erillinen vihkimys diakonian virkaan tukisi komitean esityksen vastustajien mukaan kolmannen säikeen omaleimaisuutta ja vahvistaisi sen teologista ja hengellistä identiteettiä. Tavoite työntekijöiden hengellisen identiteetin vahvistumisesta on siis sama kuin mietinnöllä, mutta komitean esittämä keino tavoitteen saavuttamiseksi torjutaan. Argumentit käyvät ristiin sen suhteen, kumpi ratkaisusta vahvistaa työntekijöiden hengellistä identiteettiä. Lapuan hiippakunnan tuomiokapitulin lausunnossa¹³ komitean ehdottama ratkaisu nähdään periaatteessa mahdolliseksi, mutta siihen ei nähdä olevan pakottavia raamatullisia, teologisia tai ekumeenisiä syitä.

Diakoniatyöntekijät tuovat esille, että he haluavat olla osa hengellistä virkaa, mutta toteuttaa omaa perustehtävänsä. Diakoniatyöntekijöiden Liitto¹⁴ vetoaa diakoniatyöntekijöiden vahvaan ammatilliseen osaamiseen ja viran kansainvälisestäkin esimerkillisen vahvaan asemaan. Auktoriteeteista liitto vetoaa kirkkojärjestyksen (8.11.1991/1055, 4 luku 3§) määritelmään diakonian perustehtävästä auttaa niitä, ”joiden hätä on suurin ja joita ei muulla tavoin auteta”.

Aineistosta löytyy kannattajia ja perusteluita sekä yhdelle viralle säikeineen että useille erillisille viroille osana kirkon hengellistä virkaa. Kirkon hallinnon lausunnoissa nähdään kirkon hengellisen viran sisältävän useita virkoja perustellen asiaa mm. luterilaisella perinteellä. Toisaalta historiallisilla syillä perustellaan myös vastakkaisia näkökulmia. Diakoniatyöntekijät ovat komitean lailla yhden viran kannalla. Molempien näkökulmien puoltajat korostavat eri ammattien erityisyyttä ja ammatillista identiteettiä.

Yhteiset vai erilliset tehtävät?

Virkarakennekomitean mukaan vihkimyksestä seuraa eri ammattiryhmille yhteisiä oikeuksia ja velvollisuuksia. Toisaalta komitea painottaa, että kirkon hengellisen viran eri säikeillä säilyy omat erityistehtävänsä.¹⁵

Oikeudenmukaisuussääntöön vedoten virkarakennekomitea laajentaa diakonaattiin kuuluvien oikeuksia käsittelemään niitä oikeuksia, joita papeilla jo on. Näitä ovat yhtäläiset oikeudet jumalanpalveluksessa sekä eräissä kirkollisissa toimituksissa. Vihkimys antaa myös oikeuden ”yhteiseen osallisuuteen” kirkon hallinnossa. Oikeuksia kuitenkin rajoitetaan siten, että diakonaattiin kuuluvat saisivat oikeuden jumalanpalvelustehtävien lisäksi toimittaa ”erityistapauksissa” hautaan siunaamisen, siviiliavioliiton siunaamisen ja yksityisen ehtoollisen. Hautaan siunaamiseen tarvittaisiin paitsi vainajan ilmaisema tahto myös kirkkoherran suostumus¹⁶, jolloin kyseessä olisi Abbottin (1988) teorialla tulkiten diakonian ammatin alisteisuus papin ammatille.

Aikaisemmista työryhmistä poiketen¹⁷ virkarakennekomitea esittää pragmaattisiin tarpeisiin vedoten, että diakoniatyöntekijöille annettaisiin oikeus – ei vain avustaa ehtoollisessa – vaan myös asettaa ehtoollinen erityistapauksissa. Julkinen ehtoollisen toimittaminen säilyisi kuitenkin edelleen vain pappien oikeutena. Komitea asettaa tässä oikeudenmukaisuussäännön (”periaatteessa”) edelle pragmaattisuuden (”tarkoituksenmukaista”) viitaten tässä kohden erilaisiin koulutuksiin ja vihkimyksiin.¹⁸ Toisaalta komitea toteaa pragmaattisiin argumentteihin vedoten, että käytännössä tehtävät säilyisivät pappien tehtävinä.

”Ei ole tarkoituksenmukaista jakaa muille papin töitä, mutta joissakin poikkeustapauksissa se on mielekästä.”¹⁹

Työnjakoa tarkistettaisiin siis lainsäädännön tasolla, mutta ei välttämättä työpaikkatasolla (kts. Abbott 1988). Virkarakennekomitea toteaa, ettei se ehdota nykyisen diakonian viran toimenkuvan laajentamista, vaikkakin se korostaa jumalanpalvelusyhteyttä.

”Siksi komitean mukaan mahdollisiksi tulevat tehtävät jumalanpalveluksessa eivät ole tarkoitettu vain periaatteiksi, vaan ne tulee nähdä myös olennaisina osina itse diakonian virkaa. Tällöin esimerkiksi ehtoollisella avustaminen voi tulla lähes säännölliseksi palvelun muodoksi.”²⁰

Komitea argumentoi jumalanpalvelusyhteyden tärkeyttä vetoamalla tavoitteeseensa vahvistaa koko kirkkoa hengellisesti. Se rakentaa kausaalisen linkin viranhaltijoiden jumalanpalvelusyhteyden ja koko kirkon hengellisen vahvistumisen välille. Jumalanpalvelustehtäviä perustellaan myös sillä, että ne tukevat työntekijän hengellistä elämää ja sitä kautta auttavat työntekijää jaksamaan työssään.²¹

Lausunnoissa kommentoidaan laajasti mietinnön ehdottamia uusia tehtäviä. Etenkin hallinnon lausunnoissa ollaan mietintöä varovaisempia kirkollisten tehtävien laajentamisessa koskemaan diakonaattia. Lausunnoissa²² nähdään uhkana, että jumalanpalvelustehtävät johtavat vähitellen virkojen painopisteen pois niiden nykyisiltä vahvuusalueilta.

”Suomen evankelisluterilaisella kirkolla on muiden kirkkojen ja suomalaisen yhteiskunnan arvostama vankka karitatiivinen ja sosiaalinen diakoniatyö ja sen kautta hyvät yhteydet suomalaisten inhimillistä hyvinvointia, terveyden- ja sairaanhoitoa turvaaviin verkostoihin, toisaalta monenlaiseen vapaaehtoistyöhön. ...Tämä toimialue supistuu välttämättä, jos siihen käytettävissä olevat viranhaltijaresurssit vähenevät voimakkaasti.”²³

”Jos diakonaatti tulee niin viran laajenemisen myötä voi jäädä töitä tekemättä kun nuorisonohjaaja ei jaksaa leirielämää ja diakonissa kyllästyy alkoholisteihin ja näin ollen halutaan siirtyä ’siistimpiin hommiin’.”²⁴

Alaosastojen lausunnoissa korostetaan, että diakonian päätehtävänä on toteuttaa ”arkista diakoniaa”. ”Sanan julistaminen” ja ”sanan mukaan tekeminen” nähdään yhtä tärkeiksi. Uusia tehtäviä tulee tarkastella diakonian perustehtävästä käsin, eivätkä ne saa vaarantaa diakoniatyön laatua ja osaamista.²⁵

Diakonia-ammattikorkeakoulu²⁶ esittää, ettei ole syytä lisätä yleisiä liturgisia tehtäviä, vaan jumalanpalvelukseen liittyviä elementtejä tulee vahvistaa diakoniatyöntekijän pääasiallisella työalalla. Myös rovastikuntien²⁷ ja Diakoniatyöntekijöiden Liiton alaosastojen²⁸ lausunnoissa vedotaan diakoniatyön ainutlaatuisuuteen ja todetaan jumalanpalvelustehtävien vähentävän yksilökohtaista sielunhoitotyötä ja karitatiivista diakoniaa.

”Karitatiivinen diakoniatyö ja kaikki ikäluokat kattava lapsi- ja nuorisotyö ovat olleet yksi kirkkomme vahvuuksista. Toivottavaa ei ole, että diakonaattiuudistus tekisi näistä viranhaltijoista jumalanpalvelusapulaisia tai ’pienoispappeja’.”²⁹

”Käykö niin, että seurakuntiemme heikoimpia hoivataan tulevaisuudessa entistä heikommin?”³⁰

Toimenkuvien laajentamisen tarkoituksenmukaisuutta myös epäillään.

”On pyrittävä siihen, että uudistus aiheuttaa mahdollisimman vähän muutosta eri ammattiryhmien toimenkuvissa.”³¹

”Tällaisten tehtävien hoitaminen edellyttäisi viranhaltijoilta koulutautumista ja muuta valmentautumista uudentyypisiin tehtäviin. Toimitusten hoitaminen lohkaisi voimavaroja ja aikaa viran muista varsinaisista tehtävistä.”³²

Työpanoksen siirtämistä diakoniasta jumalanpalveluselämään liittyviin tehtäviin vastustetaan myös vedoten pragmaattisesti siihen, ettei siihen ole tarvetta.³³ Hautaan siunaamisen säilymistä vain pappien toimivallassa perustellaan sillä, että tehtävät ovat perinteisesti kuuluneet papeille.³⁴

”Hautaan siunaamista on perinteisesti kirkossamme pidetty papin tehtävänä. ... Pastoraalinen kohtaaminen ihmisen elämän keskeisissä käännekohtissa muodostaa papin työn keskeisen osan.”³⁵

Abbottin (1988) teorian näkökulmasta tulkiten ”pastoraaliset kohtaamiset” ovat papin ammatin ydin, johon vain papeilla on täydellinen, laillinen kontrolli. Ammatikunnat pyrkivät yleensä säilyttämään ja laajentamaan tällaisia alueita työssään. Yksinoikeus tiettyihin tehtäviin voi olla keskeinen tekijä toimialueen hallussapidossa. Kirkkohallitus³⁶ vastustaa oikeuden laajentamista koskemaan myös muita kuin papin ammattia mm. seurakuntalaisten tasa-arvoon perustuvalla argumentilla todeten, että käytäntö saattaa asettaa vainajat eriarvoiseen asemaan.

”On ajateltavissa, että käytäntö johtaa siihen suuntaan, että pappi siunaa varakkaat ja kunnolliset mutta diakonian viranhaltijan tehtäväksi jää siunata köyhät ja hyljeksityt.”³⁷

Diakoniatyöntekijöiden Liitto³⁸ näkee oikeuden siunata hautaan perusteltuna esimerkiksi pitkän sielunhoitosuhteen päättyessä, mutta toteaa kuitenkin, että diakoniatyöntekijöiden mielipiteen jakaantuvat voimakkaasti tässä kysymyksessä. Abbottiin (1988) viitaten voidaan todeta, että kahdella ammattiryhmällä on harvoin yhtäläinen toimialue. Työpaikoilla saatetaan tehdä epävirallisia työnjakoja, ja usein jako tapahtuu asiakkaiden mukaan. Tavallista on jako implisiittisesti asiakkaiden statuksen mukaan. Vallassa oleva ammatti palvelee korkeammassa statuksessa olevia asiakkaita, kun taas alistetussa asemassa oleva ammatti matalassa asemassa olevia asiakkaita.

Eräissä dokumenteissa³⁹ oltaisiin valmiita antamaan diakonaattiin kuuluville viroille oikeus avustaa ehtoollisen jaossa. Asiaa perustellaan sillä, että oikeus kuului varhaiskirkossa diakoneille.⁴⁰ Käytäntö myös vastaisi nykykäytäntöä.⁴¹ Työpaikoilla on siis jo tehty sopimuksia työnjaosta neuvotellen eri ammattiryhmien kanssa (kts. Abbott 1988). Sen sijaan diakoniatyöntekijöiden oikeutta jakaa sairaalle ehtoollista vastustetaan hallinnon dokumenteissa.⁴² Asiaa perustellaan mm. pragmaattisella argumentilla, ettei siihen ei ole välttämätöntä tarvetta.⁴³ Asiaa vastustetaan myös joissakin rovastikuntien lausunnoissa.⁴⁴ Toisaalta rovastikuntien lausunnoissa diakoniatyöntekijät käyttävät myös pragmaattista argumentointia todetessaan heillä olevan käytännön tarve saada oikeus jakaa ehtoollista yksityisesti sairaille ja vanhuksille.⁴⁵ Tarve saada oikeus sairaan ehtoollisen jakamiseen tulee laajasti esille myös liiton alaosastojen lausunnoissa.⁴⁶ Myös Diakoniatyöntekijöiden Liitto näkee oikeuden asettaa ja jakaa sairaan ehtoollinen mahdolliseksi samoista pragmaattisista tarpeista lähtien.⁴⁷ Kiistanalaiseksi asiaksi nousee siis oikeus jakaa itsenäisesti ehtoollista, johon tällä hetkellä vain papistolla on valtuutus.

Oikeutta saarnata sekä toimittaa sanajumalanpalvelus erityistapauksissa perustellaan sillä, että ehdotus vahvistaa nykykäytäntöä.⁴⁸ Kyseessä olisi työpaikalla tehtävä työnjako asiakkaiden mukaan (Abbott 1988). Diakoniatyöntekijöiden Liitto⁴⁹ korostaa, että mikäli työntekijöiden oikeuksia tehtäviin laajennetaan, oikeudet tulee sitoa vihkimykseen eikä esimiehen erillisiin päätöksiin. Se haluaa täyden valtuutuksen mahdollisiin uusiin tehtäviin eikä erilaisia työpaikkakohtaisia työnjaollisia käytäntöjä.

Uudet ehdotetut tehtävät herättävät myös kysymyksen pätevydestä tehtävien hoitamiseen. Etenkin pappeja edustavien tahojen⁵⁰ lausunnoissa vedotaan pappien pätevyteen em. tehtäviin. Tehtävien tulee säilyä vain papin virkaan kuuluvina, sillä ne edellyttävät ”korkeaa teologista osaamista ja teologista identiteettiä”⁵¹ sekä ”laajaa ja syvää teologista koulutusta ja koulutuksen tason korkealla pitämistä”⁵².

”Kaiken kaikkiaan on vaarana, että kirkon tärkeimmistä työmuodoista, jumalanpalveluksista ja kirkollisista toimituksista, vastaa sellainen työntekijäjoukko, joka ei itsekään ole sisäistänyt niiden teologista luonnetta ja rikasta symboliikkaa. Silloin niitä on hyvin vaikea välittää oikein myöskään muille. Kirkollisten toimitusten arvostus seurakuntalaisten keskuudessa on vaarassa uudistuksen myötä.”⁵³

Suomen Kanttori-urkuriliiton ja Suomen kirkon pappisliiton lausunnossa⁵⁴ vielä todetaan, että seurakuntalaisilla on oikeus saada tämä palvelu juuri papilta.

”Papiston nykyisten tehtävien tulee säilyä vain papin virkaan kuuluvina. Seurakuntalaisilla on oikeus saada tämä palvelu juuri papilta.”⁵⁵

Helsingin yliopiston teologinen tiedekunta⁵⁶ kuitenkin myöntää sen, että teologisesti ei ole estettä, että diakoniatyöntekijä toimittaisi siviiliavioliiton siunaamisen ja hautauksen.

Diakonaattiin kaavaillut työntekijät pelkäävät, että heistä tulee papiston lomajan sijaisia ja ruuhka-ajan kiireapulaisia.⁵⁷ Diakoniatyöntekijät olisivat myös halvempaa työvoimaa kuin papit.⁵⁸ Muutokset työnkuvassa voisivat tuoda ongelmia myös työajan käyttöön ja jaksamiseen, mikäli tehtävät tulisivat osittain viikonloppupainotteisiksi.⁵⁹

”...miten diakonaattiin kuuluvien virkojen luontaisesti arkipäiviin liittyvä painottuminen voidaan säilyttää samalla suojellen työntekijöitä liialliselta työmäärältä?”⁶⁰

Dokumenteissa tulee esille jännitteisyys tehtäväkuvien yhtenäisyyden ja erillisyyden välillä. Komitea toteaa, että ”periaatteessa vihkiminen liittyy ihmisen sanan ja sakramenttien virkaan, mutta on tarkoituksenmukaista jakaa viran vas-

tuut ja tehtävät koulutusten sekä vokaatioiden mukaan”.⁶¹ Lausunnoissa esitetään laajasti diakoniatyön nykyisen toimialueen säilyttämistä ennallaan kuitenkin niin, että diakoniatyön yhteyttä jumalanpalvelukseen tiivistetään. Perusteluina käytetään pragmaattisia syitä sekä vedotaan nykyisiin käytäntöihin. Esille nostetaan myös pätevyys liturgisten tehtävien hoitamiseen. Toisena jännitteisenä asiana dokumenteissa esiintyy jännitteisyys oikeuksien ja velvollisuuksien välillä. Komitea ilmaisee, että uudet tehtävät ovat ”palvelumahdollisuuksia, eivät työnjakoon perustua jatkuvia velvollisuuksia”. Näin ollen uudet tehtävät eivät ”aiheuta työnjaollisia hankaluuksia, mikäli näitä tehtäviä ei kirjata itse viranhaltijan toimenkuvaan”.⁶² Etenkin diakoniatyöntekijät ovat kuitenkin huolissaan siitä, että uudet oikeudet muuttuvatkin velvollisuudeksi avustaa pappeja.

Sekä yhteisiä että erillisiä tehtäviä perustellaan asiakirjoissa samanlaisilla argumenteilla mm. vetoamalla seurakuntalaisten palvelemiseen. Yhtäältä uusien oikeuksien sanotaan mahdollistavan seurakuntalaisten palvelemisen entistä paremmin. Toisaalta tuodaan esille, että seurakuntalaisilla tulee olla oikeus saada kyseiset palvelut papilta. Kiistassa diakoniatyöntekijöiden oikeudesta jakaa yksityistä ehtoollista molempien kantojen edustajat vetoavat tarpeeseen. Aineistossa esitetään, ettei ole tarvetta laajentaa oikeutta koskemaan diakoniatyöntekijöitä, kun taas diakoniatyöntekijät tuovat esille käytännön tarpeen saada oikeus jakaa ehtoollista sairaille ja vanhuksille. Myös työntekijöiden jaksamisella perustellaan molempia kantoja. Komitea näkee jumalanpalvelustehtävien vahvistavan hengellistä identiteettiä ja siten tukevan työntekijän jakamista. Toisaalta esitetään, että muutokset työnkuvassa voivat tuoda ongelmia työntekijän jaksamiseen.

Kuka päättää kirkossa?

Komitea ehdottaa diakonaattiin suunniteltujen virkojen oikeuksien laajentamista koskien kirkollista päätöksentekoa.⁶³ Rovastikunnat kannattavat komitean esitystä vedoten mm. tasa-arvoon, oikeudenmukaisuuteen sekä esityksen johdonmukaisuuteen.⁶⁴

”Diakonaattiin kuuluviin virkoihin vihityillä tulee olla yhtenäinen äänioikeus papiston kanssa rovastikunnallisissa, hiippakunnallisissa ja kokonaiskirkollisissa vaaleissa.”⁶⁵

Useissa hallinnon dokumenteissa⁶⁶ todetaan, että esitys hallinnollisten oikeuksien laajentamisesta on hyväksyttävissä. Tosin esityksen sanotaan lisäävän tuomiokapitulien työ määrää ja on käytännön kannalta vaikeasti toteutettavissa.⁶⁷ Toisaalta osassa lausunnoissa⁶⁸ vedotaan teologisen ja hallinnollisen asiantuntemuksen säilyttämisen puolesta.

”Koulutuksen ja kokemuksen perusteella papistolla on erityisiä edellytyksiä teologisten ja hallinnollisten asioiden hoitamiseen eikä heidän osuuttaan kirkon hallinnossa tule kaventaa.”⁶⁹

Esitetyt kirkolliskokouksen työntekijäkiintiötä kritisoidaan myös sillä perusteella, että kirkolliskokouksen tehtäviin ei kuulu ammatillisten etujen valvominen.⁷⁰

”Papit ja piispat eivät ole kirkolliskokouksen jäseniä oman työntekijäryhmänsä edustajina, vaan sanan ja sakramenttien hoitamiseen kuuluvan tehtävänsä nojalla.”⁷¹

Ammattiryhmien lausunnoissa⁷² eri työntekijäryhmien hallinnollinen edustus nähdään ”luonnollisena osana” esitettyä kokonaisuutta. Esitystä pidetään tasa-arvoon vedoten demokraattisena ratkaisuna.

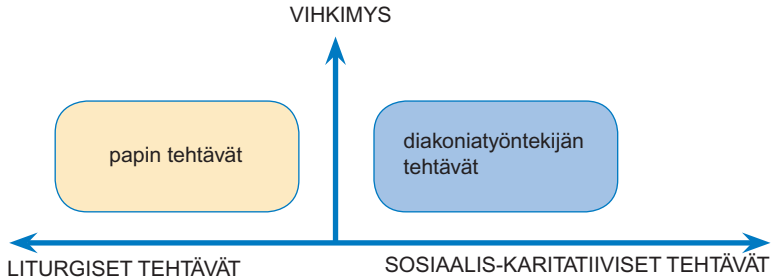
”On ammatillinen vääryys ja poikkeuksellinen käytäntö, että johtajat ja keskeiset päätöksentekijät määrittellään koko kirkossa vain yhdestä ammattikunnasta ja virasta käsin.”⁷³

Komitean esitys kirkollisen päätöksentekojärjestelmän uudistamisesta näyttää saavan laajasti hyväksyntää, etenkin rovastikuntien ja ammattiryhmien taholta. Kirkon hallinnon lausunnoissakaan ei asiaa varsinaisesti vastusteta. Esille nostetaan lähinnä pragmaattisia ongelmia sekä huoli teologisen asiantuntemuksen säilymisestä.

Diakoniatyön kiistanalainen toimialue

Vaikka pohjoismaissa vallinnut yleisprotestanttinen yhteiskuntanäkemyksen on tehnyt eron yhteiskunnan sosiaalisten järjestelmien ja uskonnon välille, Suomessa evankelisluterilainen kirkko on kehittänyt yhteiskunnallisesti merkittäviä työmuotoja, kuten esimerkiksi seurakuntadiakonian (Sundback 2003). Kirkko on myös muovautunut enenevässä määrin osaksi kansalaisyhteiskuntaa (Yeung 2006a). Seurakuntadiakonian työnjaollinen paikka suhteessa julkisiin palveluihin on ollut jatkuvan uudelleenmäärittelyn kohde. Ennen hyvinvointivaltion laajentumista diakoniatyö nähtiin osaksi sosiaali- ja terveydenhuollon tuolloin varsin hajanaista toimintaa, ja diakoniatyöntekijät liikkuvat samoilla työkentillä terveyssisarten ja sosiaalityöntekijöiden kanssa. Julkisen sosiaali- ja terveydenhuollon kehittyessä kattavaksi palvelujärjestelmäksi kirkon rooli hyvinvointipalvelujen tuottajana alettiin nähdä lähinnä virallista järjestelmää täydentäväksi. Seurakuntadiakoniaa on myös haluttu ”seurakunnallistaa” koko historiansa ajan, koska kunnallisen sosiaali- ja terveystyön on nähty liiallisesti vaikuttaneen seurakuntadiakonian muotoutumiseen. Hyvinvointivaltion laajentumisen myötä diakoniatyö on historiansa kuluessa menettänyt asemaansa sosiaali- ja terveydenhuollossa ja laajentanut aluettaan sielunhoitoon, joka on alun perin ollut lähinnä papistolle kuulunut toimialue. (Pyykkö 2004.) Nyt esillä olevassa keskustelussa käydään diakonian ammatin rajankäyntejä suhteessa pappeuteen ja muihin kirkon ammatteihin. Ehdotetun kirkon virkarakenneuudistuksen myötä kirkon ammattien toimialueiden rajoja ollaan muuttamassa.

Tässä artikkelissa olen selvittänyt sitä, millaiseksi diakoniatyöntekijän toimialue nähdään virkarakennekomitean mietinnössä *Palvelijoiksi vihityt* (2003) ja siitä annetuissa lausunnoissa sekä millaisia rajoja diakoniatyöntekijän toimialueelle asetetaan. Olen lähestynyt asiaa tarkastelemalla diakonian ja papin ammattien rajanvetoja. Aineisto sisältää erilaisia näkemyksiä ammatillisen seurakuntadiakonian paikasta ja tehtävästä. Tarkastelen seuraavaksi dokumenteissa esitetyjä diakoniatyöntekijän ja papin ammattien toimialueita soveltaen Walbyn ja Greenwellin (1994, 18–19) esittämää mallia lääkärin ja sairaanhoitajan ammattien välisestä suhteesta. Tutkimuksessaan he kysyivät onko sairaanhoitajilla oma asiantuntijuuden ala, josta lääkärit on suljettu ulkopuolelle. Lisäksi he tarkastelivat sitä, kumpi ammatti määrittelee ja asettaa ammattien välisen rajan. Tutkimuksessaan he esittivät kolme mallia sairaanhoitajan ja lääkärin ammattien suhteesta: 1) lääkärin ja sairaanhoi-

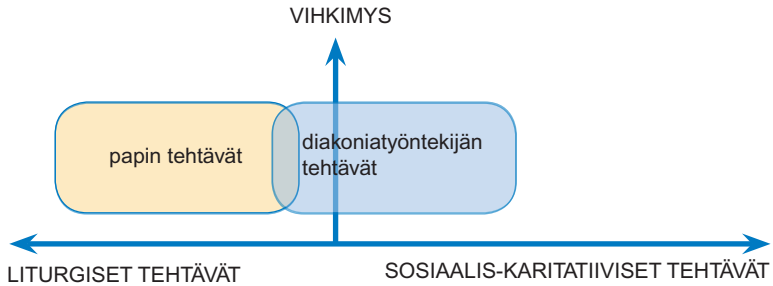

KUVIO 2. Papin ja diakoniatyöntekijän ammattien erilliset toimialueet.

tajan ammatit ovat kaksi erillistä ammattia, 2) osa sairaanhoitajien tehtävistä on alistettu lääkäreiden päätöksenteon alle ja 3) sairaanhoitajan ammatti on täysin lääkärin ammatin kontrollin alainen. Soveltaen Walbyn ja Greenwellin (1994) mallia papin ja diakoniatyöntekijän ammatit voidaan nähdä toimialueiltaan erillisiksi, jolloin molemmat ammatit kontrolloivat oman ammattinsa tehtäviä. (Kuvio 2.)

Näissä argumenteissa diakoniatyön tehtäväksi nähdään karitatiivinen ja sosiaalinen työ sekä korostetaan Suomen seurakuntadiakonian ainutlaatuisuutta. Diakoniatyöntekijöiden toimialuetta ei haluta laajentaa entisestään, sillä laajentamisen myötä nykyinen toimialue jää huonosti hoidetuksi. Papin toimialuetta ovat liturgiset tehtävät ja diakoniatyöntekijöiden toimialuetta ovat sosiaalis-karitatiiviset tehtävät. Tämän artikkelin aineistossa tästä diakoniatyöntekijöiden perinteisestä toimialueesta käytetään termejä "sosiaalis-karitatiivinen diakonia"⁷⁴, "rakkaudenpalvelu"⁷⁵, "karitatiivinen ja sosiaalinen diakoniatyö"⁷⁶, "karitatiivinen"⁷⁷ ja "palvelu"⁷⁸. Kuvio 2 osoittaa perinteistä työnjakoa diakoniatyöntekijöiden ja pappien kesken. Diakoniatyöntekijöiden toimialuetta on naisammateille tyypillinen hoiva, ja näin ollen diakoniatyöntekijät ovat osana sosiaali- ja terveydenhuollon työnjakoa.

Näissä argumenteissa diakoniatyöntekijät näkevät siirtymisen pappien perinteiselle toimialueelle uhkana, sillä sen myötä diakoniatyöntekijät joutuisivat aikaisempaa suuremmissa määrin alistetussa asemassa olevaksi ammatiksi suhteessa papin ammattiin "papistun apulaisiksi" ja "halpatyövoimaksi". Tässä retoriikassa diakoniatyöntekijät eivät halua tehdä "papin töitä", vaan "omia töitä". Myös osa papistosta haluaa pitää sen toimialueen itsellään, johon se on saanut valtuutuksen lainsäädännöllä. He painottavat akateemista ja teologista tietoperustaansa sekä seurakuntalaisten palvelun tason ylläpitämistä. Perinteiset professiot (mm. papit)

KUVIO 3. Papin ja diakoniatyöntekijän ammattien osittain yhteinen toimialue.

ovatkin perinteisesti legitimoineet erikoisasemaansa pitkällä ja erikoistuneella koulutuksella ja tietomonopolilla (Rinne & Jauhiainen 1988). Toisaalta voidaan todeta, että työyhteisön valtasuhteet järjestävät asiantuntijuutta. Työnjakoa ylläpidetään, kehitetään ja perustellaan sosiaalisessa ja institutionaalisessa yhteydessään. (Eriksson-Piela 2003.)

Vaihtoehtoinen tapa hahmottaa diakonian tehtävää on nähdä diakoniatyöntekijöiden toimialue osittain yhtenevänä papin toimialueen kanssa. (Kuvio 3.) Liturgisten tehtävien myötä diakonian virka pääsisi osaksi kirkon hengellistä virkaa. Diakoniatyöntekijöillä olisi mahdollisuus ja oikeus ylittää papin ja diakoniatyöntekijän ammattien välinen raja. Papisto säilyttäisi kognitiivisen tiedon kontrollin diakoniatyöntekijöiden uudella toimialueella, mutta antaisi muiden hoitaa oman ammatinsa tehtäviä (kts. Abbott 1988). Uudistus vastaisi siihen pyrkimykseen "seurakunnallistaa" ammatillista seurakuntadiakoniaa (kts. Pyykkö 2004). Diakoniatyöntekijät olisivat paitsi osana sosiaali- ja terveydenhuollon työnjakoa myös osana hengellistä työnjakoa.

Diakoniatyöntekijät perustelevat toimialueensa laajentamista vedoten seurakuntalaisten palveluiden laadun ja saatavuuden paranemiseen. Oikeus uusiin tehtäviin vastaisi myös osittain jo vallalla olevia käytäntöjä työpaikkatasolla ja vastaisi jo olemassa oleviin käytännön seurakuntadiakonian tarpeisiin. Ratkaisu nähdään myös diakonian ammatin statuksen nousuna ja sosiaalisen aseman vahvistumisena. Laajentuneen tehtäväkuvan lisäksi diakoniatyöntekijät saisivat samat hallinnolliset oikeudet kuin papisto. Kyseistä ratkaisua perustellaan paitsi vetoamalla Raamattuun ja kirkon perinteisiin myös tasa-arvolla ja oikeudenmukaisuudella.

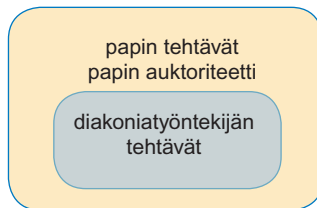
Papin ja diakoniatyöntekijän ammattien välisen rajan ylittämisen mahdollistaisi

vihkimys kirkon hengelliseen virkaan, jonka myötä diakonian virka muuttuisi maallikkovirasta hengelliseksi viraksi. Erikseen ratkaistava asia on, olisiko diakonian virka erillinen papin virasta vai ei. Diakonityöntekijät ovat saaneet tähänkin saakka vihkimyksen, mutta sen ”status” on ollut kirkossamme epäselvä (*Palvelijoiksi vihityt* 2002). Ammattien välisen rajan ylittämiseksi esitetään kuitenkin rajoitteita: kirkollisia toimituksia saisi suorittaa vain erityistapauksissa ja osittain kirkkoherran luvalla. Diakonityöntekijät painottavat sitä, että mahdollisten uusien tehtävien tulee olla työnkuvaan sisältyvien velvollisuuksien sijaan oikeuksia, joita voi toteuttaa omasta työkuvasta käsin. Yhdeksi kiistakysymyksesi nousee yksityisen ehtoollisen asettaminen. Voiko diakoniatyöntekijä asettaa itsenäisesti ehtoollisen vai vain avustaa ehtoollisen jakamisessa pappia?

Walby ja Greenwell (1994) esittävät kolmantena vaihtoehtona mallin, jossa sairaanhoitajan ammatti on täysin lääkärin ammatin kontrollin alainen. Tämän artikkelin aineistosta ei ole löydettävissä esityksiä siitä, jossa diakoniatyöntekijällä ei olisi lainkaan papin ammatista erillistä toimialuetta. (Kuvio 4.)

Tällainen tilanne nähdään aineistossa lähinnä uhkakuvana, mikäli diakoniatyöntekijät joutuisivat pappien apulaisiksi ja sijaisiksi. Esko Ryökäs (2006) esittää tutkimuksessaan yhtenä diakonian ymmärtämisen mallina ”virkapainotteisen diakonaattimallin”, jossa diakonian virka on erottamaton osa kirkon virkaa ja jäsentyy jumalanpalvelusyhteisöstä käsin teoillaan julistavaksi viraksi. Ryökäs kysyy, eroaako tällainen virka papin virasta muutoin kuin siten että papin virassa puhutaan enemmän ja jatkaa, että tällöin vaarana on diakonian viran muodostuminen välivaiheen viraksi edetessä kohti papin virkaa.

On merkillepantavaa, että näkemykset diakoniatyön paikasta eivät esitettyssä aineistossa määräydy ammattiryhmien mukaan. Osa diakoniatyöntekijöistä ei halua tehtäväkuvaansa muutoksia kun taas osa on valmis laajentamaan tehtäväkuvaansa liturgiseen suuntaan. Teologeja edustavat ammattijärjestöt ja kouluttavat laitokset

KUVIO 4. Pappi kontrolloi diakoniatyöntekijän tehtäviä.

haluaisivat tiukimmin säilyttää tehtäväkuvat ennallaan. Etenkin rovastikuntien lausunnot eroavat toisistaan sen suhteen, missä määrin tehtäväkuvia tulisi muuttaa. Osassa lausuntoja on nähtävissä eri ammattiryhmien näkemykset, kun taas osassa ei ole selvää, kenen ”ääni” niissä kuuluu.

Miten ammatillisia rajanasettamisia perustellaan aineistossa? Etenkin kirkon hallintoa edustavissa dokumenteissa vedotaan Raamattuun ja varhaiskirkon käytäntöihin sekä ekumeenisiin asiakirjoihin. Kouluttajat ja ammattiryhmien edustajat taas korostavat ammatillista osaamista ja pätevyyttä, työn laatua ja seurakuntalaisten palvelemista. Vastakkain asetetaan myös ekumeeniset asiakirjat ja diakoniatyöntekijöiden esimerkillisen vahva asema Suomessa. Jännitteisyys syntyy, kun em. professionaaliset argumentit haastavat teologiset argumentit.

Diakonaatista on haettu diakoniatyöntekijöiden ammatille statuksen nousua. Voidaan kysyä, nouseeko vai laskeeko ammatin status toimialueen laajenemisen myötä? Ammattien välisessä työnjaossa korkeamman statuksen omaavat ammatit yleensä luovuttavat matalammassa statuksessa oleville ammattilaisille rutiininomaisia tehtäviään (”likainen työ”) (Hughes 1958, Abbott 1988, 125). Abbott (1981) liittää ammatillisen puhtauden kykyyn keskittyä ammattinsa osalta keskeisiin, selkeisiin ydintehtäviin. Matalamman statuksen ammatit taas työskentelevät sellaisten tehtävien parissa, joihin inhimilliset tekijät luovat epäselvyyttä. Virkarakennekeskustelussa tämä näkyy siten, että osa diakoniatyöntekijöistä pelkää joutuvansa pappien ”apulaisiksi”. Yhtenä kiistanalaisena asiana onkin se, voiko diakoniatyöntekijä asettaa itsenäisesti ehtoollisen vai vain avustaa ehtoollisen jakamisessa pappia. Aineistossa epäillään myös sitä, että uudistuksen myötä papit siunaavat ”varakkaat ja kunnolliset” ja diakoniatyöntekijät ”köyhät ja hyljeksityt”. Yhtäältä voidaan katsoa diakonian ammatin statuksen nousevan, kun se saa arvostetummalta ammatilta tehtäviä. Toisaalta siirtyminen valta-asemassa olevan papin ammatin toimialueelle merkitsee usein alistaisuutta kyseiselle ammatille. Tällöin valtaa pitävä ammatti pääsee määrittelemään toisen ammatin työtä.

Diakonia-ammatin rajankäynti papin ammattiin muistuttaa sekä kansallisella että kansainvälisellä tasolla käynnissä olevaa keskustelua lääkäreiden ja sairaanhoitajien työnjaon ja toimivaltuuksien tarkistamiseksi, josta mm. terveydenhuollon tulevaisuuden turvaamista koskevan kansallisen projektin johtoryhmä on tehnyt ehdotuksen (kts. Lindström 2003). Sairaanhoidajan tehtäväkuvaa halutaan laajentaa ja rutiininomaisia lääkäreiden tehtäviä pyritään siirtämään hoitajille. Työnjaon uudistamista on perusteltu pragmaattisilla argumenteilla kuten palveluiden saannin ja

laadun paranemisella. Kansainvälisessä keskustelussa on kuitenkin epäilty, että lääkärin vastaanottoja pyrittäisiin korvaamaan sairaanhoitajien vastaanotoilla erityisesti teollisuusalueilla ja köyhien asuinalueilla. Lisäksi on epäilty, että sairaanhoitajien vastaanotot vähentäisivät potilaan oikeutta tavata lääkäri ja aiheuttaisivat eriarvoisuutta. Englannissa tehdyssä tutkimuksessa tehtävänsiirtoja vastustavat sairaanhoitajat perustelivat kantaansa töidensä määrällä. Hoitajat puolustivat hoitamista ja näkivät, että heidän ”oikeaa työtään” oli teknisten toimenpiteiden sijaan olla potilaan vierellä ja antaa aikaa potilaalle. (Walby & Greenwell 1994, 20–40, Lehtiö 2002, 196–198)

Pohjoismainen naistutkimus on nostanut esille sukupuolittuneen työnjaon ja hoivan sukupuolittuneen luonteen. Hyvinvointityön perinteinen työnjako on perustunut siihen, että miehet johtavat ja naiset hoitavat. Suomalaisista tutkijoista mm. Simonen (1990), Henriksson (1998), Tedre (1999) ja Wrede (2001) ovat tutkineet hoiva- ja huolenpitoammattiteja naisten ammatteina. Pohjoismaisista tutkijoista mm. Öberg (1996), ja Evertsson (2002) ovat tuoneet esille sen, kuinka miesvaltaiset ammattikunnat ovat usein määritelleet hoiva-ammattilaisten toimivallan rajoja. Kirkon virkarakennekeskustelussa heijastuu kirkon sukupuolittunut työnjako. Ensimmäinen naisille mahdollinen – ja naisille rakennettu – tehtävä kirkossa oli diakonissan työ. Hoivan katsottiin olevan naiselle sopiva tehtävä. (Kauppinen-Perttula 2004, Lehtiö 2002.) Muihin kirkon virkoihin naisilla on ollut pitkä tie, sillä naisen ei ole ollut sopivaa julistaa tai opettaa kirkossa. Näin ollen alkeisopetusta sisältävä lukkarin tehtävä sekä papin tehtävä eivät alun perin olleet naisille soveliaita. (Helander 2003, Lehtiö 2002, Ryytänen-Karjalainen 2002.) Seurakuntien työntekijöiden sukupuolijakauma kertoo edelleen perinteisestä työnjaosta. Vuonna 2002 seurakuntapapeista 32 % oli naisia, kun taas diakoniatyössä naisten osuus oli 91 %. Papisto on kuitenkin naisistumassa. (Kääriäinen ym. 2004.) Naisten pääsyä kirkollisiin tehtäviin on perusteltu ja vastustettu erilaisin argumentein. Tasa-arvoon vedoten on esitetty, että sukupuoli ei saa olla peruste kieltää naisilta kirkon tehtäviä. Toisaalta on sanottu, että tasa-arvo ei kuulu kirkkoon. Yhteiskunnallisissa argumenteissa on esitetty, että kirkon on seurattava yhteiskunnan kehitystä. Teologisilla argumenteilla naisten oikeuksia on sekä puollettu että rajattu. (Helander 2003.)

Esitetyn aineiston valossa näyttää siltä, että kirkon virkarakenneuudistuksesta eri tahot hakevat ratkaisua hyvinkin erilaisiin ongelmiin, mikä tekee argumentoijan ja kuulijan kohtaamisen käydyssä keskustelussa haastavaksi. Ensiksikin, kyseessä on kirkollisen työn uusi työnjako: miten ammatillisen seurakuntadiakonian työjaol-

linen paikka nähdään Suomen evankelisluterilaisessa kirkossa? Dokumenteissa ammatillisen seurakuntadiakonian paikasta näyttää olevan vallalla erilaisia käsityksiä. Tuleeko diakonian ammatti toimimaan perinteisellä naisella toimialueella keskittyen sosiaalis-karitatiiviseen työhön vai ollaanko diakonaattiratkaisuilla muuttamassa kirkon sukupuolittunutta työnjakoa niin, että diakoniatyöntekijöiden työpanosta suunnataan myös liturgisiin tehtäviin? Toiseksi, diakonaattikeskustelussa on kyse vallan uudesta jaosta. Uudistuksella pyritään hakemaan diakoniatyöntekijöille äänivaltaa kirkollisessa päätöksenteossa sekä selkiyttämään diakonian ammattilaisten asemaa.

Tulevilla ratkaisuilla kirkko on määrittelemässä lainsäädännön tasolla diakonian ammatin toimialuetta ja sen suhdetta papin ammattiin. Jää kuitenkin nähtäväksi, millä tavoin toimialue muovautuu työpaikkojen käytännön työnjaossa.

VIITTEET

- 1) Komitean puheenjohtajana toimi kirkkoherra, TT Jaakko Ripatti ja sihteerinä TT Matti Repo. Jäsenenä toimivat dos. Risto A. Ahonen, DU, MuM Marjukka Andersson, diakoni, YTM Jukka-Pekka Fabrin, pastori, diakonissa Raija Ikonen, dos. Yngvill Martola, pääsihteeri Ouri Mattila, nuorisotyönohjaaja Risto Rasimus, uskonnon lehtori Salme Savo ja dos. Seppo Suokunnas.
- 2) Palvelijoiksi vihityt 2002, 12, 19.
- 3) Palvelijoiksi vihityt 2002, 19.
- 4) Palvelijoiksi vihityt 2002, 12.
- 5) Palvelijoiksi vihityt 2002, 119.
- 6) Lapuan hiippakunnan tuomiokapituli 2003, 10, Piispaikokous 2003, 5, Domkapitlet i Borgå stift 2003, 2, Naisteologien yhdistys 2003, 2, Helsingin yliopiston teologinen tiedekunta 2003, 1, Loimaan rovastikunta 2003, 1, Tornion rovastikunta 2003, 2.
- 7) Huopalahden rovastikunta 2003, 2, Ilmajoen rovastikunta 2003, 1, Malmin rovastikunta 2003, 1, Tuusulan rovastikunta 2003, 1, Siilinjärven rovastikunta 2003, 1, Sääksmäen rovastikunta 2003, 1.
- 8) Lapuan hiippakunnan tuomiokapituli 2003, 2, Piispaikokous 2003, 4, Helsingin hiippakunnan tuomiokapituli 2003, 2, Oulun hiippakunnan tuomiokapituli 2003, 3.
- 9) Kirkkohallitus 2003, 2, Helsingin yliopiston teologinen tiedekunta 2003, 1.
- 10) Lapuan hiippakunnan tuomiokapituli 2003, 2, Helsingin hiippakunnan tuomiokapituli 2003, 3.
- 11) Helsingin yliopiston teologinen tiedekunta 2003, 1
- 12) Helsingin yliopiston teologinen tiedekunta 2003, 1.
- 13) Lapuan hiippakunnan tuomiokapituli 2003, 2.
- 14) Diakoniatyöntekijöiden Liitto 2003, 1.
- 15) Palvelijoiksi vihityt 2002, 139–142.
- 16) Palvelijoiksi vihityt 2002, 141–144, 164.
- 17) Kirkon virkakanteen kehittäminen 1993, 45, Yhdessä kirkon virassa 1997, 15.
- 18) Palvelijoiksi vihityt 2002, 161–163.
- 19) Palvelijoiksi vihityt 2002, 142.
- 20) Palvelijoiksi vihityt 2002, 130.
- 21) Palvelijoiksi vihityt 2002, 34–36.
- 22) Kirkkohallitus 2003, 5, Turun arkkihiippakunta 2003, 4, Lapuan hiippakunnan tuomiokapituli 2003, 2.

- 23) Turun arkkihiippakunta 2003, 5.
 24) Tammelan rovastikunta 2003, 2.
 25) Kalajoki-Raahe alaosasto 2003, 1, Joensuun alaosasto 2003, 1, Vaasan alaosasto 2003, 1.
 26) Diakonia-ammattikorkeakoulu 2003, 2.
 27) Kiteen rovastikunta 2003, 2, Nurmeksen rovastikunta 2003, 1, Rauman rovastikunta 2003, 2, Tampereen tuomiorovastikunta 2003, 2, Tuusulan rovastikunta 2003, 1, Tyrvään rovastikunta 2003, 1.
 28) Kalajoki-Raahe alaosasto 2003, 1, Joensuun alaosasto 2003, 1, Tyrvään alaosasto 2003, 2, Kalajoen alaosasto 2003, 1, Vaasan alaosasto 2003, 1.
 29) Pieksämäen rovastikunta 2003, 2.
 30) Tyrvään alaosasto 2003, 2.
 31) Huopalahden rovastikunta 2003, 2.
 32) Oulun rovastikunta 2003, 1.
 33) Turun arkkihiippakunta 2003, 2.
 34) Piispainkokous 2003, 10, Helsingin yliopiston teologinen tiedekunta 2003, 2.
 35) Piispainkokous 2003, 10.
 36) Kirkkohallitus 2003, 5.
 37) Kirkkohallitus 2003, 5.
 38) 2003,2.
 39) Piispainkokous 2003, 10, Helsingin hiippakunnan tuomiokapituli 2003, 4, Yrkes-högskolan Sydväst, Karis, 2003, 2.
 40) Helsingin hiippakunnan tuomiokapituli 2003, 10.
 41) Helsingin hiippakunnan tuomiokapituli 2003, 4.
 42) Helsingin hiippakunnan tuomiokapituli 2003, 4, Piispainkokous 2003, 5, Oulun hiippakunnan tuomiokapituli 2003, 2
 43) Helsingin hiippakunnan tuomiokapituli 2003, 4.
 44) Lapin rovastikunta 2003, 2, Janakkalan rovastikunta 2003, 2.
 45) Lappeenrannan rovastikunta 2003, diakoniatyöntekijöiden liite s.1, Perniön rovastikunta 2003, 2, Vartiokylän rovastikunta 2003, 6, Limingan rovastikunta 2003, 1, Hämeenlinna-Vanajan rovastikunta 2003, diakoniatyöntekijöiden liite.
 46) Kalajoki-Raahe alaosasto 2003, 1, Kajaanin alaosasto 2003, 1, Vaasan alaosasto 2003, 1
 47) Diakoniatyöntekijöiden Liitto 2003, 2.
 48) Piispainkokous 2003, 10, Helsingin hiippakunnan tuomiokapituli 2003, 4
 49) Diakoniatyöntekijöiden Liitto 2003, 3.
 50) Helsingin yliopiston teologinen tiedekunta 2003, 2, Naisteologien yhdistys 2003, 2, Finlands svenska prästförbundet 2003, 2, Suomen Kanttori-urkuriitto ja Suomen kirkon pappisliitto 2003, 3
 51) Suomen Kanttori-urkuriitto ja Suomen kirkon pappisliitto 2003, 3.
 52) Helsingin yliopiston teologinen tiedekunta 2003, 2.
 53) Naisteologit ry 2003,2.
 54) 2003,3.
 55) Suomen Kanttori-urkuriitto ja Suomen kirkon pappisliitto 2003,3.
 56) Helsingin yliopiston teologinen tiedekunta 2003,2.
 57) Perniön rovastikunta 2003,2, Tampereen alaosasto 2003,1, Tyrvään alaosasto 2003,2, Tyrvään rovastikunta 2003, 2.
 58) Tyrvään alaosasto 2003,2.
 59) Savonlinnan rovastikunta 2003,1.
 60) Turun tuomiorovastikunta 2003,2.
 61) Palvelijoiksi vihityt 2003,163.
 62) Palvelijoiksi vihityt 2003, 142, 164.
 63) Palvelijoiksi vihityt 2002, 143–144.
 64) Perniön rovastikunta 2003,2, Savonlinnan rovastikunta 2003, 3, Ilmajoen rovastikunta 2003, 4, Jyväskylän rovastikunta 2003, 2, Kemin rovastikunta 2003, 3, Limingan rovastikunta 2003, 1.
 65) Vantaan rovastikunta 2003, 3.
 66) Kirkkohallitus 2003, 9, Lapuan hiippakunta 2003, 2, Piispainkokous 2003, 12
 67) Kirkkohallitus 2003, 9.
 68) Kirkkohallitus 2003, 10, Piispainkokous 2003, 11, Kouvolan rovastikunta, 2003, 1.
 69) Piispainkokous 2003, 11.
 70) Helsingin hiippakunnan tuomiokapituli 2003, 5.
 71) Helsingin hiippakunnan tuomiokapituli 2003, 5.
 72) Diakoniatyöntekijöiden Liitto 2003, 3, Suomen Kanttori-urkuriitto ja Suomen kirkon pappisliitto 2003, 5.
 73) Ilmajoen rovastikunta 2003, 4.

LÄHTEET

- Abbott Andrew (1981). Status and Status Strain in the Professions. *American Journal of Sociology* vol 86, no 4, 819–835.
- Abbott Andrew (1988). *The System of Professions: An Essay on the Division of Expert Labor*. The University of Chicago.
- Ahonen Risto A. (1991). *Diakonaatin uudistus*. Kirkon tutkimuskeskus, Sarja A n:o 56. Tampere.
- Allen Davina (2000). Doing occupational demarcation. The “Boundary-Work” of Nurse Managers in a District General Hospital. *Journal of Contemporary Ethnography*, Vol. 29 No. 3, 326–356.
- Diakonian virka ja siihen vihkiminen (1975). Kirkon diakoniatoimikunnan asettaman työryhmän mietintö. Kirkon diakoniatyön keskus.
- Eriksson-Piela Susan (2003). Tunnetta, tietoa vai hierarkiaa? Sairaanhoidon moninainen ammattilaisuus. *Acta Universitatis Tamperensis* 929. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Evertsson Lars (2002). Välfärdspolitik och kvinnoyrken. Organisation, välfärdsstat och professionaliseringens villkor. *Sociologiska institutionen*. Umeå Universitet.
- Gieryn, Thomas F. (1999). *Cultural Boundaries of Science: Credibility on the Line*. Chicago & London: The University of Chicago Press.
- Helander Eila (2003). Naiset uskonnollisissa yhteisöissä. Teoksessa Eila Helander (toim.) *Muutoksen tulkkina: Kirkot ja uskonnollinen elämä osana yhteiskuntaa*. Helsinki: Kirjapaja Oy.
- Henriksson Lea (1998). *Naisten terveystyö ja ammatillistumisen politiikka*. Tutkimuksia 88. Helsinki: Stakes.
- Hughes Everett C. (1958). *Men and their Work*. Glencoe, Illinois: The Free Press.
- Ingman Rosa & Ingman Naemi (1928). *Jenny Ivalo päiväkirjansa valossa*. Sortavala.
- Kahdenkymmenennen varsinaisen kirkolliskokouksen asettaman virkakomitean osamietinnöt N:ot 2 ja 3. Kirkolliskokouksen kevätkokouksen 1975 liitteet. Helsinki.
- Kakkuri-Knuutila Marja-Liisa (1998). *Retoriikka*. Teoksessa Marja-Liisa Kakkuri-Knuutila (toim.) *Argumentti ja kritiikki: Lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kansanaho Erkki (1960). *Sisälähetys ja diakonia Suomen kirkossa 1800-luvulla*. Pieksämäki: Suomen kirkon sisälähetysseura.
- Kauppinen-Perttula Ulla Maija (2004). *Kutsumus ja uupumus*. Teoksessa Lea Henriksson & Sirpa Wrede (toim.) *Hyvinvointityön ammatit*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kirkkojärjestys 8.11.1991/1055 V. 1993.
- Kirkolliskokous (1943). *Viidennentoista Yleisen Kirkolliskokouksen Pöytäkirja*.
- Kirkon virkarakenteen kehittäminen (1993). Suomen evankelis-luterilaisen kirkon piispainkokouksen 12.2.1992 asettaman työryhmän mietintö. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon keskushallinto. Sarja B 1993:1.
- Koskenvesa Esko (1994). *Kun diakonian virka tuli Suomeen*. Keskustelu diakonian virasta diakoniateologisessa seminaarissa v. 1959. Teoksessa Esko Ryökäs (toim.) *Yksi virka – monta tehtävää*. Kirkollisen virkakeskustelun taustoja ja rinnastuksia. Käytännöllisen teologian laitoksen julkaisuja 79: Helsinki.
- Kääriäinen Kimmo, Hytönen Maarit, Niemelä Kati & Salonen Kari (2004). *Kirkko muutosten keskellä*. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2000–2003. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 89.
- Laaksonen Katriina (2002). *Sairaanhoitaja on sairaanhoitaja*. Sairaanhoitaja 6–7, vol 75, 4.
- Lehtiö Pirkko (2002). *Naisten pitkä tie kirkon virkoihin*. Teoksessa Minna Ahola, Marjo-Riitta Antikainen & Päivi Salmesvuori (toim.) *Eevan tie alttarille: Nainen kirkon historiassa*. Helsinki: Edita.
- Lindström Eliina (2003). *Terveydenhuollon eri ammattiryhmien välisen työnjaon kehittäminen Suomessa ja muissa Pohjoismaissa*. Sosiaali- ja terveysministeriön monistea 2003:12.

- Palvelijoiksi vihityt (2002). Suomen evankelisluterilaisen kirkon vuonna 2000 asetaman virkarakennekomitean mietintö. Suomen evankelisluterilaisen kirkon keskushallinto. Sarja A 2002:1.
- Perelman Chaïm (1996). Retoriikan valtakunta. Tampere: Vastapaino.
- Perelman Chaïm & Olbrechts-Tyteca Lucie (2003). *The New Rhetoric. A Treatise on Argumentation: Notre Dame, Indiana: University of Notre Dame Press. Originally published as La Nouvelle Rhétorique: Traité de l'Argumentation. Presses Universitaires de France, 1958.*
- Pyykkö Raija (2004). Valtion ja kirkon välissä: ammatillisen seurakuntadiakonian muotoutuminen. Teoksessa Lea Henriksson & Sirpa Wrede Sirpa (toim.) Hyvinvointityön ammatit. Helsinki: Gaudeamus.
- Rinne Risto & Jauhainen Arto (1988). Koulutus, professionalisoituminen ja valtio. Julkisen sektorin koulutettujen reproduktioammattikuntien muotoutuminen Suomessa. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunta. Julkaisusarja A 128.
- Ryynänen-Karjalainen Lea (2002). Sukupuolesta huolimatta: Naiskanttorit Suomen evankelisluterilaisessa kirkossa. *Studia Musica* 14. Helsinki: Sibelius-Akatemia.
- Ryökäs Esko (2006). Kokonaisdiakonia: Diakonikäsityksen opilliset liittymät. Diakonia-ammattikorkeakoulun tutkimuksia. A 14: Helsinki.
- Sihvo Jouko (1994). Kirkon virka ja siihen vihkeminen, asettaminen, siunaaminen. Teoksessa Esko Ryökäs (toim.) Yksi virka – monta tehtävää: Kirkollisen virkakeskustelun taustoja ja rinnastuksia. Helsingin yliopiston käytännöllisen teologian laitos. Julkaisuja 79. Helsinki.
- Simonen Leila (1990). *Contradictions of the Welfare State, Women and Caring. Municipal homemaking in Finland. Acta Universitatis Tamperensis ser A vol 295: Tampere.*
- Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry (2006). Lausunto Sosiaalija terveysministeriön oppilashuoltoon liittyvän lainsäädännön uudistamistyöryhmän muistiosta. 31.8.2006.
- Sundback Susan (2003). Kirkko pohjoismaissa. Teoksessa Eila Helander (toim.) Muutoksen tulkkiina: Kirkot ja uskonnollinen elämä osana yhteiskuntaa. Helsinki: Kirjapaja Oy.
- Tammi Ari (1995). Diakonaatin siunaus vai kirous. Kirkon kuuma teologinen ja henkilöpoliittinen kysymys. *Crux* 2, 22–26.
- Tedre Silva (1999). Hoivan sanattomat sopimukset: tutkimus vanhusten kotipalvelun työntekijöiden työstä. *Yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja no 40. Joensuu: Joensuun yliopisto.*
- Vallimies-Patomäki Marjukka, Lindström Elina & Perälä Marja-Leena (2002). Sairaanhoidajan tehtäväkuvan laajentaminen. Terveyspalvelujärjestelmän uudistamiseen ja kansainvälisiin käytäntöihin perustuvia ehdotuksia. *Sairaanhoitaja* 8, vol. 75, 6–9.
- Walby Sylvia & Greenwell June (1994). *Medicine and Nursing: Professions in Changing Health Service. London: Sage Publications.*
- Wrede Sirpa (2001). Decentering care for mothers. The politics of midwifery and the design of Finnish maternity services. Åbo: Åbo Akademi University Press.
- Yeung Anne Birgitta (2006a). Rajojen ylityksiä – uskonnosta, kirkosta, sosiologiasta. Teoksessa Anne Birgitta Yeung, Heikki Pesonen Heikki & Susan Sundback (toim.) Rajojen ylityksiä: Uskonto, kirkko, sosiologia. Helsinki: Suomalainen teologinen kirjallisuusseura.
- Yeung Anne Birgitta (2006b). The Finnish Lutheran Church as an Agent of Welfare – the case of Lahti. Teoksessa Anne Birgitta Yeung, Ninna Edgardh Beckman & Per Pettersson (toim.) Churches in Europe as Agents of Welfare – Sweden, Norway and Finland. Working paper 2:1 from the project Welfare and Religion in a European Perspective. Diakonivetenskapliga institutets skriftserie 11. Uppsala institute for Diaconal and Social Studies.

Yhdessä kirkon virassa (1997). Suomen evankelisluterilaisen kirkon vuonna 1994 asettaman diakonaattikomitean mietintö. Suomen ev.lut. kirkon keskushallinto. Sarja A 1997:9.

Öberg Lisa (1996). Barnmorskan och läkaren: kompetens och konflikt i svensk förlossningsvård 1870–1920. Stockholm: Ordfront.

AINEISTO

Palvelloiksi vihityt. Suomen evankelisluterilaisen kirkon vuonna 2000 asettaman virkarakennekomitean mietintö. Suomen ev.lut. kirkon keskushallinto. Sarja A 2002:1.

Kirkon keskushallinnon lausunnot:

Domkapitlet i Borgå stift, 2003

Helsingin hiippakunnan tuomiokapituli, 2003

Kirkkohallituksen henkilöstöosasto, Kirkon Sopimusvaltuuskunnan toimisto, 2003

Kirkkohallitus, 2003

Kuopion hiippakunnan tuomiokapituli, 2003

Lapuan hiippakunnan tuomiokapituli, 2003

Mikkelin hiippakunnan tuomiokapituli, 2003

Oulun hiippakunnan tuomiokapituli, 2003

Piispainkokous, 2003

Tampereen hiippakunnan tuomiokapituli, 2003

Ammattiryhmien lausunnot:

Diakoniatyöntekijöiden Liiton Joensuun alaosasto, 2003

Diakoniatyöntekijöiden Liiton Kajaanin alaosasto, 2003

Diakoniatyöntekijöiden Liiton Kemi-Tornio alaosasto, 2003

Diakoniatyöntekijöiden Liiton Kouvolan alaosasto, 2003

Diakoniatyöntekijöiden Liiton Lapin alaosasto, 2003

Diakoniatyöntekijöiden Liiton Kalajoki-Raahe alaosasto, 2003

Diakoniatyöntekijöiden Liiton Rauman alaosasto, 2003

Diakoniatyöntekijöiden Liiton Tampereen alaosasto, 2003

Diakoniatyöntekijöiden Liiton Tyrvään alaosasto, 2003

Diakoniatyöntekijöiden Liiton Vaasan ala-

osasto, 2003

Diakoniatyöntekijöiden Liitto ry, 2003

Finlands svenska prästförbund r.f. , 2003

Kirkon Hallintovirkamiehät ry, 2003

Kirkon Lastenohjaajat ry, 2003

Kirkon Lähetyssehteerit ry, 2003

Kirkon Nuorisotyöntekijät ry, 2003

Kirkonpalvelijat ry, 2003

Kirkon Toimihenkilöt ry, 2003

Kyrkomusikerföreningen r.f. , 2003

Lapsityöohjaajat ry, 2003

Naisteologit ry, 2003

Seurakunnan viran- ja toimenhaltijain liitto

SVTL ry, 2003

Suomen kirkon pappisliitto ja Suomen kanttori-urkuriliitto, 2003

Teologit ja kirkkomuusikot ry, 2003

Kouluttajien lausunnot:

Diakonia-ammattikorkeakoulu, 2003

Helsingin yliopisto, Teologinen tiedekunta, 2003

Sibelius-Akatemia, Kirkkomusiikin osasto, 2003

Sibelius-Akatemian Kuopion osasto, 2003

Tampereen konservatorio, Kirkkomusiikkikoulutus, 2003

Yrkeshögskolan Sydväst, Karis, 2003

Åbo Academi, Teologiska Fakulteten, 2003

Rovastikuntien lausunnot:

Borgå domprosteri, 2003

Heinolan rovastikunta, 2003

Helsingfors prosteri, 2003

Helsingin tuomiorovastikunta, 2003

Hollolan rovastikunta, 2003

Huopalahden rovastikunta, 2003

Hämeenlinna-Vanajan seurakunta, 2003

Iisalmen rovastikunta, 2003

Ilmajoen rovastikunta, 2003

Isonkyrön rovastikunta, 2003

Janakkalan rovastikunta, 2003

Joensuun rovastikunta, 2003

Jyväskylän rovastikunta, 2003

Jämsän seurakunnan seurakuntaneuvosto, 2003

Kalajoen rovastikunta, 2003

Kemin rovastikunta, 2003

Kiteen rovastikunta, 2003

Kokemäen rovastikunta, 2003

Korsholms prosteri, 2003

Kotkan rovastikunta, 2003
Kouvolan rovastikunta, 2003
Kuopion tuomiorovastikunta, 2003
Lapin rovastikunta, 2003
Lappeenrannan rovastikunta, 2003
Lapuan tuomiorovastikunta, 2003
Leppävirran rovastikunta, 2003
Limingan rovastikunta, 2003
Lohjan rovastikunta, 2003
Loimaan rovastikunta, 2003
Malmin rovastikunta, 2003
Mikkelin tuomiorovastikunta, 2003
Mikkelin tuomiorovastikunta / diakoniatyöntekijät, 2003
Naantalın rovastikunta, 2003
Nilsiäen rovastikunta, 2003
Nurmeksen rovastikunta, 2003
Närpes prosteri, 2003
Oulun tuomiorovastikunta, 2003
Paimion rovastikunta, 2003
Pedersöre prosteri, 2003

Perniön rovastikunta, 2003
Pieksämäen rovastikunta, 2003
Porin rovastikunta, 2003
Raseborgs prosteri, 2003
Rauman rovastikunta, 2003
Savonlinnan rovastikunta, 2003
Siilinjärven rovastikunta, 2003
Suolahden rovastikunta, 2003
Sääksmäen rovastikunta, 2003
Tammelan rovastikunta, 2003
Tampereen tuomiorovastikunta, 2003
Tornion rovastikunta, 2003
Turun arkkihiippakunta, 2003
Turun tuomiorovastikunta, 2003
Tuusulan rovastikunta, 2003
Tyrvään rovastikunta, 2003
Vantaan rovastikunta, 2003
Vartiokylän rovastikunta, 2003
Vehmaan rovastikunta, 2003
Åbolands prosteri, 2003
Ålands prosteri, 2003

Projektiyhteiskunnan verkostoissa: seurakunnat Euroopan sosiaalirahaston hankkeissa

Johdanto

Yhdysvalloista ja Englannista EU:n välityksellä koko Eurooppaan levinnyt uusi julkishallintoajattelu on vahvistunut kehityssuunta myös Suomessa. Uusliberalismiin tukeutuvassa ajattelutavassa tavoitteena on byrokratian poistaminen, asiakaslähtöisyys ja hallinnon tehostaminen. Uusi julkishallintoajattelu korostaa keskusvallan hajauttamista. Päätöksenteon ja vastuun hajauttamisessa – desentralisaatiossa – julkiset ja yksityiset toimijat, yritykset, julkisyhteisöt, hallinnon yksiköt ja yhdistykset asettuvat rinnasteiseen asemaan (Sulkunen 2006, 17). Hallinnan ohjailun sijasta puhutaan kumppanuudesta, osallistumisesta ja sopimuksista. Kaikkien edellytetään kehittävän yhteistyössä innovatiivisia käytäntöjä sosiaalisten ongelmien ratkaisemiseksi. Nämä käytännöt ovat paikallisia ja ainutkertaisia.

Keskeinen uuden julkishallintoajattelun työkalu on projekti. Hyvänä esimerkkinä on EU, jossa komissio hoitaa aluepolitiikkaansa erityisten rakennerahastojen¹ rahoittamien projektien avulla. EU:n aluepolitiikan keskeisenä tavoitteena on vahvistaa taloudellista ja sosiaalista yhtenäisyyttä sekä vähentää eri alueiden välisiä kehityseroja tukemalla heikoimmin kehittyneitä alueita (Kokkonen 1997, 44; Rakennerahastot 29.9.2001). Yksi EU:n neljästä rakennerahastosta on vuonna 1958 perustettu ESR (Euroopan sosiaalirahasto). Se on EU:n pääväline inhimillisten resurssien kehittämisessä ja työmarkkinoiden parantamisessa. EU pyrkii rahaston osittain rahoittamien projektien avulla – yhteistyössä jäsenvaltion kanssa – tarjoamaan tehokkaan ja joustavan vastauksen työmarkkinoiden muuttuviin haasteisiin. Tärkeimpiä tehtäviä ovat taistelu pitkäaikaistyöttömyyttä ja työmark-

kinoilta syrjäytymistä vastaan. Suomessa ESR:n vastuutahona on työministeriö (ESR Suomessa 1998).

Suomen liityttyä EU:iin vuonna 1995 uudenlainen rahoituskanava valtion budjetin ulkopuolelta levisi julkishallintoon. Vaikka EU-projektien avulla saatuja rahoja ei ole tarkoitettu kuntien perustoiminnan rahoittamiseen, niiden sisällöt ja käytännöt voitiin määritellä paikallisten tarpeiden mukaan (Alavaikko 2006, 53). Uusi rahoituskanava tuli tarpeeseen, sillä julkishallinto kärsi 1990-luvun laman jälkeisestä taloudellisesta ahdingosta. EU-jäsenyys purki myös yhteiskunnan vastuuta kansalaisista (Rantala & Sulkunen 2006, 15). Kansalaisten ja alueiden eriarvoisuus on lisääntynyt. Kunnat eivät ole laman jälkeen kyenneet kantamaan yksin vastuuta kaikista lakisääteisistä tehtävistään. (Helin 2002, Temmes 2003, Möttönen & Niemelä 2005, Kainulainen 2006). Talouden tiukentuminen Suomessa on ajanut kunnat aktiivisesti etsimään yhteistyökumppaneita paikallisista toimijoista ja järjestöistä, myös seurakunnista. Kirkon rooli sosiaalityössä onkin kasvanut (Yeung 2004, 206). Kirkko on saanut myös runsaasti julkisuutta kritisoidessaan sosiaaliturvan leikkauksia sekä jakaessaan ruokaa leipäjonoissa seisoville ihmisille. EU:n näkökulmasta kirkon toiminta kytkeytyy osaksi kolmatta sektoria ja niin kutsuttua CMAF-kokonaisuutta² (Saares 1999, 22–23). Seurakunnilla on ollut mahdollisuus toimia erilaisissa EU-projekteissa vuodesta 1995 lähtien. Tässä artikkelissa keskityn ESR-projekteihin, joiden tavoitteet vastaavat lähinnä kunnan sosiaalityön ja kirkon diakoniatyön tavoitteita. Artikkelini tarkastelee seurakuntaa toimijana projektiyhteistyössä.

Mikä tekee projektista projektin?

Projektimuotoinen yhteistyö paikallisten toimijoiden kanssa on tullut leimaa-antavaksi toimintamalliksi yhteistyökulttuurissa. Eräät tutkijat ovat alkaneet puhua jopa projektiyhteiskunnasta. Muutos on tapahtunut nopeasti ilman poliittista keskustelua (Rantala & Sulkunen 2006, 12).

Projekti on organisaatiomuoto, joka perustuu sopimukseen. Ohjelma, arviointi ja rahasto ovat sen puitteet, ja kumppanuus on siihen osallistumisen periaate. Sopimus edellyttää kumppanien vapaaehtoista ja molemminpuolista sitoutumista: neuvottelua, luottamusta sekä jälkikäteisseurantaa. Sopimus korostaa osapuolten toimijuutta ja itsenäisyyttä. ESR-projekteilla on EU:n määrittelemät tavoitteet.

Projektilla on aina (1.) hallinnoijaorganisaatio. Tämä on taho, joka on hakenut rahoitusta. Projektiin valitaan heti projektin alkuvaiheessa projektipäällikkö ja ohjausryhmä. Projektipäällikkö on vastuussa projektista rahoittajille ja hallinnoijaorganisaatiolle siitä, että aikataulussa pysytään ja tavoitteet saavutetaan. Hän vastaa projektin toimintaedellytyksistä ja projektin henkilöstöstä. Projektipäällikkö laatii myös loppuraportit ja mahdolliset väliraportit. Yleensä projektipäällikkö on hallinnoijaorganisaation jäsen tai ulkopuolelta palkattu ammattilainen (Virtanen 2000, 51–52; 54–55).

Projektin (2.) ohjausryhmän tehtävänä on seurata projektin sisällöllistä etene- mistä. Ohjausryhmä ei keskity vain raha-asioden seurantaan ja käytännön asioi- hin, vaan käsittelee myös palautetta ja käy kentän kanssa ohjaavaa keskustelua antaen näin suuntaa projektin etenemiselle (Sulin 2001, 65). Projekti koostuu suuresta määrästä (3.) yhteistyötahoja, jotka harjoittavat keskenään toiminnallista yhteistyötä. Projektilla on spesifioitu (4.) kohderyhmä, jota projektissa ohjataan tavoitteiden mukaisesti.

Tässä artikkelissa projektilla tarkoitan erityisesti ESR:n rahoittamia projekteja ja projektiorganisaatiolla paikallistason ESR-projektiorganisaatiota. Projektiyhteis- työllä viitataan seurakunnan ja kunnan viranomaisten vapaaehtoiseen paikallistason ESR-projektiyhteistyöhön. Kunnan määrittelen julkishallinnon paikallisyksiköksi, jonka tehtävänä on kuntalain mukaan hyvinvoinnin ylläpito ja kestävä kehitys (Kun- talaki 1 luku 1 §). Seurakunnalla tarkoitan hallinnollisesti paikallista seurakuntaa tai seurakuntayhtymää. Sen tehtävänä on jumalanpalvelusten pitäminen, kasteen ja ehtoollisen toimittaminen sekä muut kirkolliset toimitukset, kristillinen kasvatus ja opetus, sielunhoito, diakonia, lähetystyö sekä muut kristilliseen sanomaan pe- rustuvat julistus- ja palvelutehtävät (KL 4 luku 1 §).

Seurakunnalla, kunnalla ja projektilla organisaatioina ovat omat tavoitteet. Seu- rakunta organisaationa päättää itsenäisesti osallistumisestaan projektiyhteistyöhön. Kunta on puolestaan lakisääteisten tehtäviensä takia pakotettu usein verkostoitu- maan ja hankkimaan resursseja oman organisaation ulkopuolelta, jolloin EU-ra- hoitus on tervetullutta. Tutkimuskohteena seurakunta on mielenkiintoinen, koska projektiyhteistyössä se toimii hengelliselle työlle epätyypillisellä kentällä. Toisaalta seurakuntien työmuodot ovat niin monipuoliset, että yhteistyömahdollisuuksia löytyy. Myös Suomi on mielenkiintoinen konteksti, koska sosiaaliturvajärjestelmämme poikkeaa EU:lle tyypillisestä mallista. EU:ssa sosiaalipolitiikka määritellään työn kautta. Meillä sosiaaliturva taas on jokaisen kansalaisen oikeus.

Tutkimustehtävä, metodi ja aineisto

Tässä artikkelissa selvitan, mikä on seurakunnan asema ESR-projektiorganisaatioissa. EU:n budjettikaudesta Suomen osalta tarkastelen kahta ensimmäistä kautta vuosina 1995–1999 ja 2000–2006.

Tutkimus fokuoitoou seuraavaan kolmeen teemaan: 1. Millaisiin projekteihin seurakunnat ovat lähteneet mukaan? 2. Missä seurakunnat ovat tehneet alueellista projektityhteistyötä? 3. Millainen toimija seurakunta on projekteissa? Toimijuutta lähestyn neljän alakysymyksen avulla: a) Keiden kanssa seurakunta harjoitti projektityhteistyötä? b) Mikä oli seurakunnan asema projektiorganisaatiossa? c) Millaisia tehtäviä seurakunnalla oli projektissa? d) Mitkä seurakunnan työmuodot olivat mukana projektityhteistyössä, ja kuka seurakuntaa edusti projektissa?

Aihetta ei ole aikaisemmin tutkittu Suomessa eikä myöskään muualla, joten kaksi ensimmäistä tutkimuskysymystä ovat puhtaasti deskriptiivisiä. Kolmas kysymys syventää kuvailevia tuloksia toimijuuden laajaan näkökulmaan, jonka olen rajannut neljään alakysymykseen. Tuloksien esittämisen jälkeen artikkelin päättävä pohdinta syventää ja valottaa artikkelin tuloksia organisaatioteoreettisesta näkökulmasta.

Ensimmäiseltä ohjelmakaudelta (I ohjelmakausi) aineistonani ovat 44 ESR:n rahoittaman projektin loppuraportit vuosilta 1995–1999. Yhden projektin löysin kysymällä suoraan seurakunnalta. Yhteensä tutkittavia projekteja I ohjelmakaudelta on 45. I ohjelmakauden projekteista aineistonani ovat lisäksi yhteensä kaksikymmentä väliraporttia ja yksitoista laajempaa loppuraporttia. Myös eri viranomaisten³ kanssa käyty kirjeenvaihto ja puhelinkeskustelut ovat tutkimukseni aineistoa.

Toiselta ohjelmakaudelta (II ohjelmakausi) tutkittavia projekteja on 47. Aineistonani ovat ESRA-tietokannan⁴ projektikuvaukset vuosilta 2000–2006. Aineiston olen kerännyt vuosina 2003–2006. Olen löytänyt 47 projektikuvausta, joissa seurakunta on ollut mukana tai se on mainittu⁵. Ongelmana on, ettei kuvauksissa useinkaan mainita yhteistyötahoja yksilöidysti, vaan ainoastaan numeerisina yhteenvedoina. Tästä syystä ESRA-tietokannan avulla on mahdotonta saada selville, miten monessa ESR-projektissa seurakunta on ollut mukana II ohjelmakaudella. Osan projekteista olen löytänyt internetin hakukoneiden kautta, keskustelemalla seurakunnan edustajien kanssa ja sähköpostikyselyillä. Lisäksi etsin projekteja *Diakonia*-lehden ilmoituksella.

Aineiston analyysissä hyödynsin aineistolähtöistä sisällönanalyysiä. Kahden eri ohjelmakauden aineistot olen analyysivaiheessa pitänyt erillään, koska tämä on mahdollistanut kehityksen tarkastelun. Luokittelin projektit tavoitteiden ja rahoittajien mukaan. Lajittelin ne myös sen perusteella, millaisiin ongelmiin niillä pyrittiin vastaamaan. Olen tutkinut projekteja myös alueellisen jakautumisen ja paikkakuntien koon mukaan. Nostin esiin seurakunnan aseman projektiorganisaatiossa ja niiden toiminnan projekteissa. Luokittelin projektit myös seurakunnan sitoutuneisuuden mukaan. Sitoutuneisuuden tärkeimmäksi kriteeriksi määrittelin sen, oliko seurakunnan edustaja ollut projektiin ohjausryhmässä. Yhteistyökumppaneiden asemaa ei asiakirjoissa ollut erikseen eritelty. Puutteellisen raportoinnin takia tarkensin tietoja puhelinkeskusteluihin ja sähköpostitse.

Tulokset

Millaisiin projekteihin seurakunnat ovat lähteneet mukaan?

I ohjelmakaudella 26 loppuraportista 45:stä kävi selville, mitä tavoitteita ja yhteisöaloitteita ne edustivat.

TAULUKKO 1. Projektien toteuttamat tavoitteet ja yhteisöaloitteet 1995–2006.

1995–1999	
Tavoite 3: pitkäaikais- ja nuorisotyöttömyyden vähentäminen	10
Tavoite 4: pienille ja keskisuurille yrityksille suunnattu	3
Tavoite 6: vastaa harvaan asuttujen alueiden ongelmiin	9
Yhteisöaloite Employment Integra: keskittyy heikommassa asemassa oleviin ryhmiin	2
Yhteisöaloite Employment Now: pyrkii parantamaan naisten asemaa työmarkkinoilla	2
2000–2006	
Tavoite 1: kehityksessä jälkeen jääneiden alueiden rakenteellinen uudistaminen	5
Tavoite 2: rakenteellisista ongelmista kärsivien alueiden taloudellisen ja sosiaalisen uudistamisen tukeminen	10
Tavoite 3: työttömyyden torjuminen, työllistyvyyden lisääminen sekä osaamisen kehittäminen	19
Yhteisöaloite EQUAL: syrjinnän ja syrjäytymisen ehkäiseminen työmarkkinoilla	12

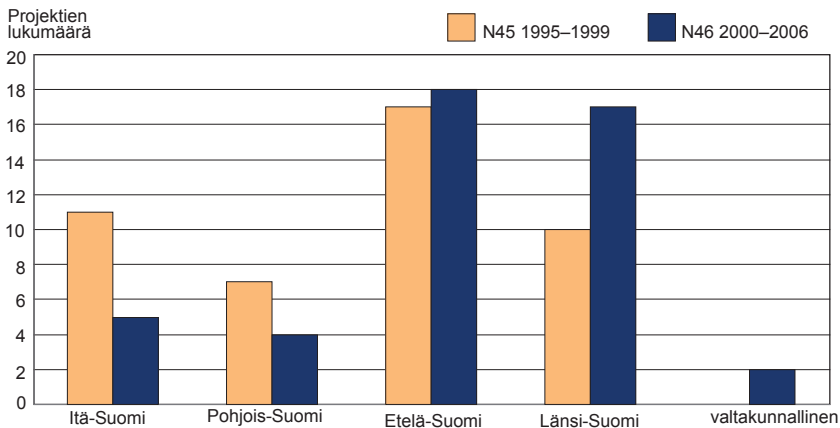
II ohjelmakauden projektikuvauksista käy kaikista selkeästi ilmi, mihin tavoitteisiin ne vastasivat. Sekä I että II ohjelmakaudella seurakunnat ovat ottaneet eniten osaa tavoite 3-projekteihin. Tavoite 3 keskittyy erityisesti työttömyyden vähentämiseen ja torjumiseen. Seurakunnissa tehtävä työttömyystyö vaikuttaakin löytäneen tiensä paikallistason yhteistyöfoorumille. Taulukosta voi myös päätellä, että yhteisöaloitteiden määrä, joissa seurakunta on mukana, on kolminkertaistunut.

Projektit, joissa seurakunnat olivat mukana, vastasivat erilaisiin haasteisiin. Vuoden 1995–1999 projektien luokiksi muodostuivat työelämän muutoksiin (24) vastaavat projektit, nuorison syrjäytymistä estävät (11) projektit, vanhuksille suunnattu (1) projekti sekä lähiöihin (4) että maaseudulle (5) suunnatut projektit. Vaikka projekteilla oli yhteneviä piirteitä, jokainen niistä oli ainutlaatuinen. Projekteilla vastattiin laman aiheuttamaan työttömyyden torjumiseen ja syrjäytymisen ehkäisyyn. Niillä pyrittiin vaikuttamaan myös alueellisen eriarvoisuuden vähentämiseen.

II ohjelmakaudella projektit olivat sisällöllisesti monipuolisempia ja erikoisosamista vaativampia kuin I ohjelmakaudella. Samalla projektilla saattoi olla myös useita tehtäviä. II ohjelmakaudella uusia yhteistyömuotoja olivat muun muassa vankien (5) ja maahanmuuttajien (12) parissa tehtävä työ. Uutta olivat myös perhetyö (7) sekä oppilaitostyö (8). Erilaisia työttömien (18) ja syrjäytymisvaarassa olevien nuorten (18) parissa toteutettuja projekteja oli edelleen paljon. Suuressa osassa myös verkostojen luominen (38) oli keskeinen osa projektin tehtävää. Ilmeistä on, että II ohjelmakauden projektit olivat erikoistuneempia I ohjelmakauden projektit. Työttömyys oli muuttunut pitkäaikaistyöttömyydeksi ja syrjäytymisen haasteet olivat koventuneet. Myös kohderyhmät olivat moniongelmaisempia ja haasteellisempia kuin I ohjelmakaudella.

Projektien alueellinen jakautuminen

Projekteja, joissa seurakunnat olivat mukana, toteutettiin eri puolella Suomea. EU:n tavoitealueiden rajat piirsivät Suomeen uudenlaiset rajalinjat. Tämä oli uusi tilanne myös seurakunnille. Yhteistyökumppaneita etsittiin oman tavoitealueen piiristä. Vuonna 1996 EU:n komissio julkaisi koheesioraportin, jonka mukaan eri jäsenmaiden väliset erot olivat kaventuneet, mutta alueiden väliset erot kasvaneet. EU:n mittarein Suomen heikoin alue oli Itä-Suomi (Ensimmäinen koheesioraportti 14.4.2003).

KUVIO 1. Projektien alueellinen jakautuminen 1995–2006.

Tutkimuksessani käsitelinkin Suomea alueittain. Jaoin Suomen nykyisten läänien mukaan ensin viiteen alueeseen. Lopulta yhdistin Oulun ja Lapin läänit yhteiseksi Pohjois-Suomen alueeksi. Länsi-Suomen lääni vastasi Länsi-Suomea, Itä-Suomen lääni vastasi Itä-Suomea ja Etelä-Suomen lääni vastasi Etelä-Suomea. Näin aluejaosta tuli selkeä ja yksiselitteinen.

I ohjelmakaudella projekteja toteutettiin Itä-Suomessa yksitoista kappaletta. Pohjois-Suomessa toteutettuja projekteja oli vähiten, yhteensä seitsemän. Projektit, joita siellä toteutettiin, olivat pääasiassa nuorisoprojekteja ja kuuluivat laajemman Juhlavuosihankkeen alle. Eniten projekteja toteutettiin Etelä-Suomessa, yhteensä 17. Myös Länsi-Suomessa tehtiin 10 ESR-projektia, joissa seurakunta oli yhteistyötahona. II ohjelmakaudella Itä-Suomessa toteutettiin 5 ja Pohjois-Suomessa 4 projektia. Näillä alueilla projektien määrä oli entisestään vähentynyt. Sen sijaan Etelä-Suomessa projektien määrä nousi 18 ja Länsi-Suomessa peräti 17 projektiin. Lisäksi II ohjelmakaudella toteutettiin kaksi valtakunnallista projektia.

Projektipaikkakunnat jaettiin kaupunkeihin ja kuntiin vuoden 2003 tilanteen mukaan. I ohjelmakaudella toteutettuja projekteja oli 32 kaupungissa ja 12 kunnassa.⁶ Rahoituksen saajina olivat pääosin alueiden suuret kunnat, aluekeskukset. II ohjelmakaudella yhteensä 47 projektista, joissa seurakunta oli mukana, toteutettiin 2 kunnassa ja 16 kaupungissa. Kaupungit ovat pääsääntöisesti suuria Etelä- ja Länsi-Suomen kaupunkeja. Huomionarvoista on, että II ohjelmakaudella projektit

keskittyivät suurille paikkakunnille. Projektit olivat lisäksi enenevässä määrin kasaantuneet samoille paikkakunnille.

Projekteilla pyrittiin alueellisten erojen pienentymiseen ja tuettujen alueiden kehittämiseen. EU-projektit ovat tarkoitettu heikkojen alueiden vahvistamiseen. Suomessa näitä alueita ovat Pohjois- ja Itä-Suomi. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että jo ennestään voimavaroja omaavat alueet saivat enemmän projektirahaa, koska Etelä-Suomessa ja Länsi-Suomessa toteutettuja projekteja oli eniten. Ne, joille rahat todella olisivat olleet tarpeen, eivät kyenneet niitä hakemaan: ei ollut joko osaamista, taloudellisia tai sosiaalisia resursseja. Näin ollen projektit eivät näytä myötävaikuttaneen alueellisen eriarvoisuuden pienenemiseen (Vrt. Heikkilä 2001, 16).

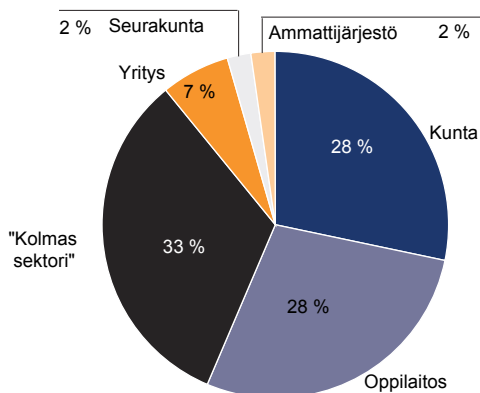
Aineistosta käy ilmi, että suuremmissa kunnissa toteutettiin projekteja runsaammin kuin pienissä kunnissa. Tämä johtuu siitä, että tietotaitoa EU-asioissa oli suurilla paikkakunnilla. Myös taloudelliset tekijät vaikuttivat verkostoitumiseen: EU-projekteilta odotettiin laaja-alaista verkostoitumista ja monia yhteistyökumppaneita. Tässä suuret paikkakunnat olivat etuoikeutetussa asemassa. Muuttotappioiden alueiden pieniltä paikkakunnilta puuttui se tietotaito ja yhteistyöverkosto, jota EU-projektit vaativat. Pohjois-Suomessa projektien syntyminen ja läpivieminen oli hankalaa ehkä myös pitkien välimatkojen takia. Vaikuttaa siis siltä, että kehitys jo ennestään resursseja omaavien kasvukeskusten eduksi vain voimistui II ohjelmakauden myötä.

Seurakunta toimijana projektiorganisaatiossa

Projektiyhteistyökumppanit

Projektien raporteissa yhteistyötahot mainitaan usein vain numeroina. Tämä hankaloitti kokonaisverkoston kartoittamista. Sen sijaan rahoituksen hakijaorganisaatio oli aina selkeästi kerrottu raportissa. Tämä tieto osaltaan valottaa keiden kanssa seurakunta harjoitti yhteistyötä. Toisin sanoen keiden hallinnoimissa projekteissa seurakunta toimi yhteistyökumppanina erilaisissa projektehtävissä. I ohjelmakauden projektien, joissa seurakunta oli mukana, rahoituksen saajat jakautuivat seuraavasti.

I ohjelmakaudella eniten rahoitusta sai (33 %) osuudella ”kolmas sektori” eli erilaiset järjestöt ja yhdistykset. Seuraavaksi tulivat kunnat ja oppilaitokset. Yritykset olivat myös jonkin verran seurakuntien kanssa mukana samoissa ESR-projekteissa.

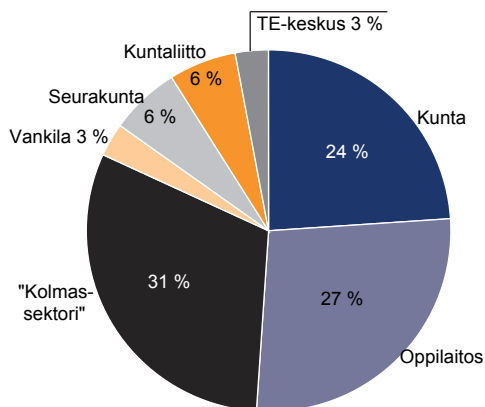

KUVIO 2. Rahoituksen saajat tutkittavissa ESR-projekteissa I ohjelmakaudella 1995–1999.

Ammattijärjestö oli yhden projektin rahoituksen saajana. Seurakunnista ainoana Mikkelin tuomiokirkkoseurakunta sai ESR-projektirahaa.

II ohjelmakaudella projekteista, joissa seurakunnat ovat yhteistyökumppaneina, rahoituksen saajista putosivat pois yritykset ja ammattijärjestö. Osaltaan tämä kertoo siitä, että kohderyhmä oli toisella ohjelmakaudella haastavampi ja vaikeammin työllistettävä kuin ensimmäisellä. Yritysten työvoiman tarve ja kohderyhmän koulutustaso eivät enää vastaa toisiaan.

Mukana uusina saajina ovat muun muassa vankilat. Kunnat saivat hieman vähemmän rahoitusta, mutta uusina rahoituksen saajina mukana olivat nyt TE-kes-

KUVIO 3. Rahoituksen saajat tutkittavissa ESR-projekteissa II ohjelmakaudella 2000–2006.

kukset (Työ- ja elinkeinokeskus) ja kuntaliitto. Kuntasektorin yhteen laskettu määrä rahoituksen saajana oli ensimmäistä ohjelmakautta suurempi. Myös oppilaitokset olivat lisänneet yhteistyötä ja saaneet rahoitusta. Sen sijaan järjestöjen ja yhdistysten osuus rahoituksen saajista on hieman pienempi II ohjelmakaudella. Seurakunta oli II ohjelmakaudella rahoituksen saajana ainakin kahdessa projektissa.

Asema projektiorganisaatiossa

Seurakunnan toimijuutta lähestyn tarkastelemalla sen asemaa projektiorganisaatiossa. Onko se hallinnoija, ohjausryhmän jäsen, yhteistyötaho vai kohderyhmä? I ohjelmakautena seurakunta toimi hallinnoijana yhdessä projektissa.

Oli varmasti monia syitä, miksi seurakunnat eivät I ohjelmakautena lähteneet itse hakemaan rahoitusta. Tärkein syy mitä todennäköisimmin oli hakemusten jättämisen kireä aikataulu. Kotimaa-lehti otsikoi näyttävästi EU:iin liittymisen jälkeen 17.2.1995 ”Seurakunnat voivat hakea EU:n aluerahoitusta”. Tukiasioista kiinnostuneita seurakuntia kehoitettiin kiireesti ottamaan yhteyttä paikalliseen maakuntaliittoon. Hakemukset olisi pitänyt jättää jo saman kuukauden aikana.⁷ Kirkkohallitukselta ei asian puitteissa lähtenyt yleiskirjettä.⁸

Vaikka seurakunta olisi kiinnostunut lehtijutun perusteella hakemaan rahoitusta, se oli käytännössä mahdotonta. Pelkästään hankehakemuksen laadinnan keston keskiarvo on 4,4 kuukautta. Ne projektit, jotka olivat alkaneet jo ennen EU:iin liittymistä, kykenivät hakemaan lisää rahoitusta, kunhan vain tavoitteet olivat yhtenevät EU:n rakennerahastojen tavoitteiden kanssa (Kettunen 1999, 22; 37).

II ohjelmakaudella 2000–2006 ESRA-tietokannan⁹ kuvausten perusteella seurakunta toimi hallinnoijana kahdessa projektissa. Toinen näistä toteutettiin Lahdessa ja toinen Porissa. Seurakuntien osuus rahoituksen saajana oli hieman kasvanut I ohjelmakaudelta. Molemmat seurakuntien hallinnoimat projektit olivat suurten seurakuntien hallinnoimia.

Ohjausryhmien toiminnasta en löytänyt materiaalia I ohjelmakaudelta. Valtiontalouden tarkastusviraston tekemässä tarkastuksessa kerrotaan, että sen tarkastamista I ohjelmakauden ESR-projekteista ei myöskään löytynyt tietoja ohjausryhmän toiminnasta. Kokouksista ei ollut laadittu muistioita, päätöspöytäkirjoja tai yleensä mitään, josta olisi selvinnyt tietoja ohjausryhmän työskentelystä (Konstari & Ollakka 1998, 54). Seurakunta oli ohjausryhmässä I ohjelmakaudella neljässätoista projektissa. Yhdessä näistä seurakunnan työntekijä jäi ohjausryhmästä kesken pois eikä hänen tilalleen tullut toista jäsentä, joten seurakunta jäi kokonaan pois projektista.

Seurakunnan osuus projekteissa on saattanutkin olla vain yhden henkilön vastuulla. II ohjelmakaudella projektikuvausten perustella näytti siltä, että seurakunta ei olisi ollut enää lainkaan mukana ohjausryhmissä. Puhelinkyselyiden avulla tarkentui, että seurakunta oli mukana ohjausryhmässä viidessätoista projektissa.

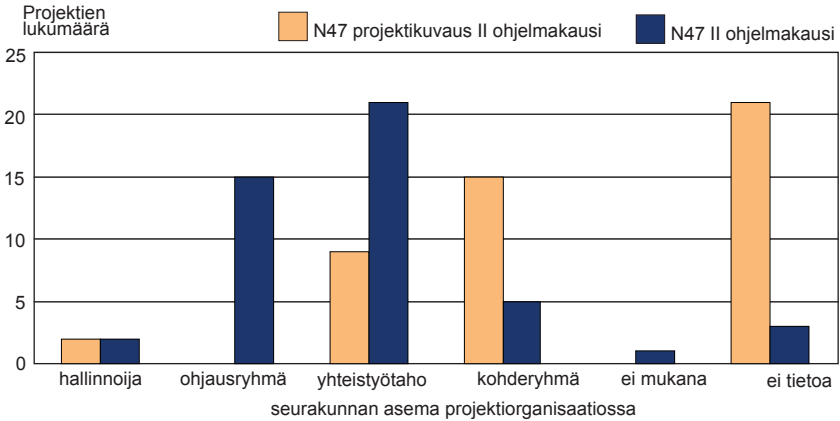
EU suosii laaja-alaisia projekteja, joissa on useita eri yhteistyötahoja. I ohjelmakaudella seurakunta toimi yhteistyökumppanina 29 projektissa. Loppuraporttien pohjalta ei selvinnyt, mitä yhteistyö piti sisällään ja kuinka intensiivistä se oli. Seurakuntien osallistumisaste I ohjelmakaudella vaihteli todennäköisesti suuresti.

Mielenkiintoista olisi pohtia sitä, miksi seurakunnat toimivat yhteistyökumppanina hankkeissa eivätkä hakijana. Mahdollisesti se johtui yksinkertaisesti helppoudesta. Seurakunnan ei tarvinnut itse täyttää hakukaavakkeita, etsiä yhteistyökumppaneita tai hoitaa raportointia. Yhteistyökumppanina ei myöskään tarvinnut käyttää maksullisia konsultaatiopalveluita rahoituskanavien selvittämiseen. Valmistelulukustannuksia ei EU-projekteissa makseta projektin rahoista, vaan ne on hakijan itse kustannettava. II ohjelmakaudella seurakunta oli projektikuvausten perusteella yhteistyötahona yhdeksässä projektissa, mutta puhelinkyselyiden avulla tarkentui, että yhteistyötahona se toimi 21 projektissa.

II ohjelmakaudella seurakunta oli viidessätoista projektikuvauksessa määritelty projektin kohderyhmäksi. Puhelintiedustelut tarkensivat, että näin oli kuitenkin ollut viidessä projektissa. Tämä oli uusi ja yllättävä muutos. I ohjelmakaudella seurakunta ei yhdessäkään projektissa kuulunut kohderyhmään. Eräs projektipäällikkö tarkensi, että projektin tarkoitus oli luoda verkostoja ja tässä prosessissa seurakunta oli muiden toimijoiden ohella kohderyhmänä. Mielenkiintoista oli, että kyseinen projekti jatkui jo I ohjelmakaudelta ja siinä seurakunta oli ollut ohjausryhmässä koko ajan. Eräessä toisessa projektissa seurakunta oli kohderyhmänä, koska nuoret olivat kohderyhmänä. Tämä kertonee siitä, että seurakunnan avulla oli helppo tavoittaa kohderyhmä.

Seurakuntaa ei mainittu lainkaan II ohjelmakaudella 21 projektikuvauksessa. Miksi näin monessa projektissa seurakuntaa ei mainittu ollenkaan? Oliko syynä tietoinen valinta, vai rajattu tila ESRA-tietokannassa? Eräs projektipäällikkö kritisoikin, että TE-keskus olettaa vain tiettyjä asioita raporttiin.¹⁰

Kyselyiden avulla tarkentui, että seurakunta oli mukana ohjausryhmässä viidessätoista projektissa ja yhteistyöosapuolena 21 projektissa. Vaikuttaa siltä, että projektikuvaukset vähättelivät seurakunnan asemaa projektiyhteistyössä. Yhdessä projektissa seurakunta ei tosiasiallisesti ollut lainkaan mukana, vaikka se oli mainittu

KUVIO 4. Seurakunta projektiorganisaatiossa II ohjelmakaudella 2000–2006 projektikuvausten ja kyselyiden tarkentamien tietojen mukaan.

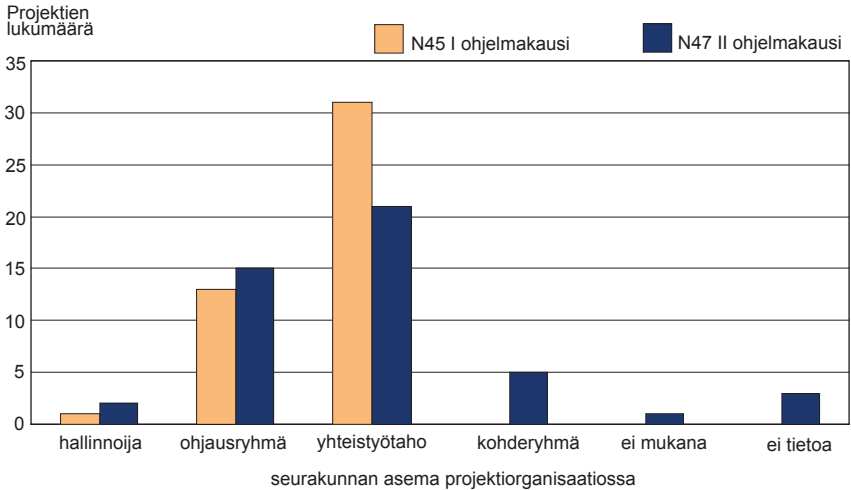
yhteistyötahona. Puhelinkysely kuitenkin paljasti, että seurakunta oli mainittu yhteistyötahona siltä itseltään asiaa kysymättä. Kolmessa projektissa seurakunnan rooli jäi tarkentumatta, koska en tavoittanut projektiin osallistuneita henkilöitä. Kaksi tutkittavista projekteista oli jatkoa I ohjelmakaudelta.

Osassa projekteissa seurakunta saattoi olla aktiivinen toimija koko projektin ajan, vaikka ei kuulunutkaan projektin ohjausryhmään. Osassa projekteissa sen osuus taas jäi hyvin pieneksi. Loppuraporttien ja projektikuvausten pohjalta seurakunnan toimintaan sitoutumista oli vaikea selvittää vähäisten ja hajanaisten tietojen takia. Seurakunnan osuus saattoikin jäädä epäselväksi. Täydentäviä tietoja tuli esiin yhteydenottojen myötä sähköpostitse sekä puhelinkeskusteluista.

Jos vertailemme I ja II ohjelmakautta keskenään, projektiyhteistyö on vain hie-man lisääntynyt. Sen sijaan seurakuntien osallistumisen aste on II ohjelmakaudella kuitenkin tiiviimpää.

Seurakunnan tehtävät projektiyhteistyössä

Seurakunnan osallistuminen oli monelle projektille keskeinen. Sen lisäksi, että seurakunta oli itse hakenut rahoitusta, se oli antanut suoranaista taloudellista tukea toimimalla osarahoittajana. I ohjelmakauden loppuraporteista ei selvinnyt, millaisista summista näissä tapauksissa oli kyse. II ohjelmakaudelta on tarkempia tietoja, mutta sielläkin seurakunnan osuus oli usein alaotsikon ”muu julkinen

KUVIO 5. Seurakunta projektioorganisaatiossa I ja II ohjelmakaudella 1995–2006.

rahoitus” alla. Merkittävä taloudellinen tuki on ollut myös omien tilojen antaminen projektin käyttöön.

Seurakunnat ovat antaneet korkeasti koulutettua työvoimaansa projektien käyttöön. Ne ovat toimineet projektin suunnittelussa, sekä projektihenkilökunnan kouluttajina ja työnohjaajana että kohderyhmän kouluttajina ja ryhmäyttäjinä. Työtavoissa on hyödynnetty seurakunnan erityistä asiantuntemusta ihmisten kohtaamisessa. Seurakunnan työntekijöiden avulla projektit ovat myös tavoittaneet kohderyhmänsä. Erityisesti diakoniatyön ja nuorisotyön vakiintuneiden työmuotojensa kautta seurakunnalla oli jo olemassa olevia kontakteja, joita projektit hyödynsivät. Projekteista voitiin myös tiedottaa seurakunnan avulla. Projektia saatettiin myös esitellä seurakunnan tilaisuuksissa.

Seurakunta oli myös projektien toteuttamisessa aktiivisesti mukana. Se järjesti tapahtumia, juhlia, retkiä, leirejä ja erilaista säännöllistä toimintaa projektien kohderyhmille, kuten kerhoja, kursseja, lastenhoitoa sekä yökahvilatoimintaa. Useassa projektissa seurakunta toimi myös työharjoittelupaikkana ja työllistäjänä. I ohjelmakauden projekteista yhteensä kymmenen projektista työllistyi seurakunnalle. Osassa projekteista vastuu toiminnan jatkamisesta haluttiin jättää seurakunnalle. Projektityötä kaavailtiin seurakuntien diakoniatyön osaksi.

Seurakunnan työmuodot projektiyhteistyössä

Seurakunnat osallistuivat I ohjelmakaudella projekteihin pääasiassa vakiintuneiden työmuotojensa avulla. Seurakuntien työmuodoista esille nousi erityisesti diakoniatyö. Diakoniatyön kautta seurakunta tavoitti työttömiä ja syrjäytymisuhan alla eläviä ihmisiä, jotka olivat projekteissa kohderyhmänä. Tämä korostui niin työelämän muutoksiin vastanneiden projektien, maaseututyön, lähiöiden kuin vanhuksille suunnatun projektien yhteydessä. I ohjelmakaudella seurakunnan edustaja ohjausryhmässä kävi ilmi vain neljän projektin kohdalla. Kaikissa niissä seurakuntaa edusti pappi. Näistä kahdessa myös diakoni oli papin ohella ohjausryhmän jäsen. Ohjausryhmässä mukanaolo näytti vahvistavan seurakunnan asemaa projekteissa. Syynä tähän saattoi olla myös se, että tietoja seurakunnan osuudesta oli mahdollista näissä tapauksissa saada enemmän.¹¹

Sen sijaan II ohjelmakaudella edustajat ohjausryhmissä olivat pääsääntöisesti diakoniatyöntekijöitä, ja heidän asemansa projektiorganisaatiossa näyttää vahvistuneen. Koska ESR on nimenomaan työllisyyden parantamiseen tähtäävien toimenpiteiden rahoittaja, ja diakoniatyössä työllisyystyö on 1990-luvulta lähtien ollut vahvasti edustettuna. Kehitys on loogista. Seurakunnan osallistumisessa korostuu diakoniatyön ja siihen sisältyvien erityistyömuotojen kuten vankilatyön ja maahanmuuttajatyön ohella nuorisotyö, lapsi- ja perhetyö, oppilaitostyö sekä aluettyö. Nämä kaikki ovat työaloja, jotka elävät rajapinnassa ja kykenevät reagoimaan muutoksiin nopeasti. Tämä on huomattu myös projektityössä, joka on ympäristöönsä aktiivisesti reagoivaa työtä.

Pohdinta

Seurakunta projektikumppanina organisaatioteoreettisesta perspektiivistä

Seurakunnan asemaa projektiorganisaatiossa tarkastelen organisaatioteoreettisesta näkökulmasta. Organisaatiolla on aina tavoite, hierarkia, säännöt ja vaatimukset jäsenille. Kaikki organisaatioteoriat pyrkivät muodostamaan yleisen teorian organisaatioista (katso esim. Williamson 1985, Perrow 1986, Scott 1992). Organisaatioteoriat ottavat kantaa kolmeen seikkaan. Ensinnäkin siihen, miten organisaation sisäinen rakenne toimii osallistujia motivoivana ja organisaation kontrolloijan tavoitteiden toteuttajana. Toiseksi, miten ulkopuolinen maailma vaikuttaa

organisaatioon. Kolmanneksi, miten organisaation sisäinen rakenne ja ulkopuolinen maailma vaikuttavat organisaation selviytymiseen (Ks. Fligstein 2001, 4). Seuraavassa keskityn kuhunkin näistä kysymyksistä tulosteni valossa. Organisaatioiden tarkastelussa on alettu kiinnittää huomiota myös toimijoiden välisiin suhteisiin ja verkostoihin, mutta lähestymistapa on enemmän mekanismi kuin teoria (Uusikylä & Mattila 1999, 7; Fligstein 2001, 32). Tässä artikkelissa en keskity näihin kysymyksiin. Projektioorganisaatiossa tarkastelen erityisesti seurakunnan toimijuutta paikallisissa projektiverkostoissa.

Aluksi tarkastelen, miten organisaation sisäinen rakenne näyttää toimivan osallistujia motivoivana ja organisaation kontrolloijan tavoitteiden toteuttajana. Tähän näkökulmaan liittyy talous- ja johtamistieteissä tehokkuusajattelu. Sisäänrakennettuna on oletus, että organisaatioiden toimijat tekevät kaikkensa, jotta säilyttäisivät asemansa, kyse on usein kilpailusta, vallasta ja legitimitteistä. Yksi toimintastrategia on resurssien jako päämäärän saavuttamisessa (Fligstein 2001, 5). Julkisen talouden tiukentuminen Suomessa ja tehokkuusajattelun leviäminen hallintoon on pakottanut eri sektorien toimijoita etsimään yhteistyökumppaneita. Tätä prosessia on edesauttanut osaltaan EU, joka jakaa toimijoille ylimääräistä projektirahaa tietyn edellytyksin. Yhtenä edellytyksenä on usean toimijan yhteistyö, eli rahoihin on mahdollista päästä käsiksi vain yhdessä. Projektien paikallisilla toimijatahoilla kunnilla, järjestöillä ja seurakunnilla on lisäksi yhteinen kohderyhmä, toiminta-alue ja toimintaresurssit, jotka ovat osaltaan riippuvaisia alueen taloudellisesta pärjäämisestä. Projektien puitteissa muodostui yhteinen foorumi, jossa kyettiin jakamaan yhteisiä huolia ja asettamaan yhteisiä tavoitteita. Projektiyhteistyön kynnystä madalsi ehkä myös se, että ideana toiminnassa on yhteistyötahojen rinnasteinen asema ja vapaaehtoisuus.

Seurakuntia pyydettiin mukaan jo pitkälle suunniteltuihin projekteihin, mutta toisaalta ne myös itse esittivät projekti-ideoita ja osallistuivat suunnitteluun muiden hallinnoimissa projekteissa. Omat ehdotukset nousivat sen hetkisestä tarpeesta. Haluttiin lisätä resursseja erityisesti diakoniatyöhön. I ohjelmakaudella seurakunta oli mukana projekteissa pääsääntöisesti vakiintuneilla työmuodoilla. Seurakuntien osallistumisen motivaatiota lisäsi se, että projekteissa tapahtuva toiminta ei eronnut paljoa seurakunnassa jo entuudestaan tehtävästä työstä. Olemassa olevilla resursseilla kyettiin vastaamaan erilaisiin sosiaalisiin ongelmiin ja tutustuttiin projektiyhteistyöhön. Motivaatiota saattoi joissain tapauksissa vähentää projektivelvollisuuksien hoitaminen oman työn ohessa. I ohjelmakaudella seurakunnan

yhteistyö oli pääsääntöisesti yksittäisen työntekijän varassa. II ohjelmakaudella projektintehtävät siirtyivät työntekijän vaihtuessa uudelle työntekijälle, jolloin projektiyhteistyö sisältyi työnkuvaan.

Projektiin osallistuminen oli seurakunnalle velvollisuuksien lisäksi myös mahdollisuus, koska se teki seurakunnissa tehtävää työtä tutuksi yhteistyökumppaneille. Erityisesti paikalliset viranomaiset oppivat projektin avulla tuntemaan eri työmuotoja ja arvostamaan seurakunnassa tehtävää ammattityötä. Projektiyhteistyö oli kanava vaihtaa tietoa ja oppia uutta. Työntekijät saivat uusia kontakteja, koulutusta, työkokemusta ja EU-asiantuntemusta. Seurakunta sai projekteihin osallistumalla myös näkyvyyttä. Osallistuminen ja teot toivat painoarvoa myös sanoille ja seurakunnan työntekijöiden mielipiteille paikallisessa päätöksenteossa. Seurakunnan työntekijät osallistuivat projekteihin olemalla läsnä projektien tapahtumissa ja koulutustilaisuuksissa. Kirkon edustajat myös puhuivat tilaisuuksissa ihmisten hyvinvoinnin puolesta. Kirkko halusi olla mukana ottamassa vastuuta ihmisistä ja heidän jaksamisestaan korostaen, että kyse on yhteisestä asiasta (Takamaa ND, 13).

Projektien avulla seurakunta saattoi levittää myös kristillisiä arvojaan. Tästä esimerkkinä oli muun muassa inkeriläisille paluumuuttajille suunnattu rippikoulu ja projektin puitteissa maahanmuuttajille pidetty raamattupiiri. Projektien tapaamisia järjestettiin seurakuntien tiloissa ja leirejä seurakuntien leirikeskuksissa. Juhlissa nostettiin esiin kristillinen sanoma. Projektiin osallistuvilla oli myös mahdollisuus käydä yksityisiä hengellisiä asioita käsitteleviä keskusteluja seurakunnan työntekijöiden kanssa. Seurakunta osoittautui tarpeelliseksi toimijaksi. Tästä kertoo se, että seurakuntaa toivottiin mukaan myös II ohjelmakaudella toteutettuihin EU-projekteihin.

II ohjelmakaudella päästiin enemmän kokeilevampaan ja uutta luovaan yhteistyöhön. Diakoniatyön rooli projektiyhteistyössä vahvistui entisestään. Projektiyhteistyö lisäsi tietoa siitä, miten muut toimivat. On havaittavissa, että projektin toimijat tunsivat II ohjelmakaudella paremmin toistensa organisaatioiden työmuodot ja -tavat. Projektien avulla kyettiin välttämään päällekkäisiä toimintatapoja. Seurakunnan työmuodoista olikin opittu poimimaan projektille keskeiset työmuodot. Myös projektien kohderyhmäksi oli osattu poimia kaikkein vaikeimmin työllistettäviä erityisryhmiä kuten vankilasta vapautuvia ja maahanmuuttajia.

Projekteihin osallistuminen kertoo seurakuntien diakoniatyön pyrkineen vaikuttamaan siihen, että kuuluviin tulisi niiden ääni, joiden tarpeita ei nähdä tai jotka jäävät vaille huomiota. Näin seurakunta on toiminut kansalaisvaikuttajana paikallisverkostoissa. Projektien avulla seurakunta on tavoittanut paremmin jäsenensä, jotka ovat

avun tarpeessa. Projektiin osallistuminen on uusi hallinnollinen tapa auttaa myös heikommassa asemassa olevia.¹² Kysymys on palvelusta, jonka seurakunta tekee koko paikallisyhteisölle ja yhteiskunnalle. Näyttää siltä, että organisaatioteoreettisesti tarkasteltuna seurakunta on projektipaikkakunnilla motivoitunut toimija, mutta myös projektiorganisaation tavoitteiden toteuttaja. Tähän on osaltaan vaikuttanut seurakunnan ja kaupunkien luottamuselimissä toimivat samat henkilöt. Seurakunnat ovat antaneet projekteille rahaa, tiloja ja työntekijöitä. Se on antanut asiantunteuksensa ja kontaktinsa projektin käyttöön. Seurakuntien tekemä työ on sulautettu EU-projektien toimintaan. Seurakunta on helppo valjastaa projektiyhteistyöhön myös työntekijöiden eriytyneen ja asiakaslähtöisten työkuultuurin vuoksi. Puhelintiedustelut osoittivat, että suurissa yhtymissä yksittäinen saman ammattiryhmän työntekijä ei usein tiennyt, että kollega osallistui projektiyhteistyöhön.

Euroopan Unionin vaikutus seurakuntien paikallisyhteistyöhön

Toinen näkökulmani käsittelee sitä, miten ulkopuolinen maailma vaikuttaa organisaatioon. Poliittinen lähestymistapa käsittelee tätä teemaa tarkastellessaan organisaatioiden välisiä suhteita (Ks. Pfeffer 1981, Fligstein 1990, Cambell & Lindberg 1993). Keskityn arvioimaan sitä, miten EU vaikuttaa seurakuntiin projektiorganisaation kautta.

EU määrittelee seurakunnan kolmannen sektorin toimijaksi. Suomessa kirkon ja seurakuntien roolia pidetään epäselvänä. Tämä johtuu sen kytköksistä julkiseen valtaan (Helne 2003a, 34). EU:n näkökulmasta sosiaalipolitiikka määritellään työn kautta. Muusta sosiaaliturvasta Keski- ja Etelä-Euroopan maissa vastaavat pääsääntöisesti kirkko ja järjestöt (Kari 1998, 22). Suomessa sosiaalipolitiikka on aluesidonnaista ja se kattaa myös työelämän ulkopuolella olevat tahot. EU:n vaikutuksesta käytäntöjä yhdenmukaistetaan ja Suomessakin on lähdetty purkamaan universalistista sosiaalipolitiikkaa (Helne 2003b, 89). Tämä luo paineita järjestöille, mutta myös seurakuntien diakoniatyölle.

Yhteiskunnallinen kehitys on monin tavoin eriyttänyt kirkkoa ja valtiota toisistaan (Casanova 1994, 15–19). Toteutuneet projektit osoittavat, että näin ei kuitenkaan aina ole käynyt paikallistasolla. EU:n vaikutus on ollut projektipaikkakunnilla päinvastoin osapuolia yhdistävä. Seurakunnista on tullut monille kunnille tärkeä

yhteistyökumppani. Suomessa kunnat vastaavat pääosin hyvinvointipalvelujen hoitamisesta. Tässä suhteessa suomalainen kuntamalli poikkeaa olennaisesti Keski- ja Etelä-Euroopan kuntien mallista.¹³ Kuntien taloudelliset resurssit ovat heikentyneet ja ne ovat joutuneet karsimaan palveluitaan. Kunnat eivät enää yksin selviä velvollisuuksista, vaan ne tarvitsevat yhteistyötahoja, kuten kirkkoa, hyvinvointipalveluiden järjestämisessä ja tarjoamisessa (Yeung 2006, 169).

ESR-projekteilla on hoidettu suomalaisesta näkökulmasta yhteiskunnalle kuuluvia tehtäviä EU:n varoin. Tässä suhteessa vaikuttaa siltä, että seurakunnat ovat toimineet projekteissa, kuten EU odottikin kolmannen sektorin toimivan. Osallistumisellaan seurakunnat tukevat yhteiskunnan sekulaareja toimintamalleja. EU-projektit asettavat määrätyt toimintapuitteet, joiden mukaan on toimittava. Aluepolitiikalla ja EU-projekteilla pyritään vahvistamaan EU:ta taloudellisesti ja poliittisesti. Osallistumalla EU-projekteihin kirkko on tukemassa EU:n politiikkaa, joka on pahimmillaan sen omien intressien ylikorostamista muiden maanosien kustannuksella (Askola 1997, 108). Näihin yhteisiin periaatteisiin ja ESR-rahaston sääntöihin seurakunnan on otettava kantaa ja osallistuessaan sopeuduttava.

Projektityössä keskeistä on yhteistyökumppaneiden rinnasteinen asema. Projektityöyhteistyön perustana on sopimus ja vapaaehtoisuus. Näin ollen voidaan olettaa, ettei seurakunnan tarvitsisi tinkiä omista arvoistaan, periaatteistaan ja tavoitteistaan projekteissa. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että yhteistyössä seurakunnat toimivat yhteiskunnan ehdoilla. Kuntaverkosto toimii paikallisen hallinnan rakenteena, jonka alapuolella on erityisesti väkiluvultaan suurissa kunnissa kuntalaisten lähipalveluita tuottavat verkostot (Summa, Hallinto 4/2005). Seurakunnat näyttävät olevan osa tätä lähiverkostoa, ja niiden monipuoliset työmuodot sopivat projektityöyhteistyöhön.¹⁴

Seurakunnilla ei ole tutkittavissa projekteissa ollut numeerisia tavoitteita, ja näin ollen seurakunnan asettamien tavoitteiden toteutuminen projekteissa on vaikeasti mitattavissa. Seurakunnan osallistumisesta voisi käyttää ilmaisua ”yhteisöllinen vapaaehtoisuus”, kun se hoitaa projektitehtäviä. Toisaalta, kun projekti päättyy, kukaan ei enää toimi ongelman parissa. Seurakunnalle on usein esitetty toive, että se ottaisi työn rahoittamisen ja hoitamisen omakseen. Seurakunnan työntekijöitä onkin koulutettu projekteissa. Il ohjelmakaudella seurakunta määriteltiin raporteissa usean projektin kohderyhmäksi. Tähän kaikkeen liittyy ajatus siitä, että yhteiskunta pyrkii ohjaamaan kirkon työtä projektien puitteissa, ulkopuolelta, omia tarkoituksia silmällä pitäen. Seurakuntien tulisi tarkastella projektityöyhteistyötä myös kriittisesti.

Vaarana on, että resurssit alkavat liikaa ohjata organisaation omia tavoitteita.

Erytisesti II ohjelmakaudella ihmisiä, joiden yhteydet yhteiskuntaan olivat heikot, pyrittiin sitouttamaan yhteiskuntaan. Heidän asemansa parantamiseksi seurakunnat lähtivät projekteissa kehittämään uusia työmuotoja entisten työmuotojen rinnalle. Näin projektit ovat osaltaan vaikuttaneet seurakuntaorganisaation kehittämiseen. Näillä toimilla seurakunta on myös mukana ylläpitämässä yhteiskuntarauhaa.

Projektiyhteistyön tulevaisuuden haasteet seurakunnalle

Kolmanneksi tarkastelen, miten organisaation sisäinen rakenne ja ulkopuolinen maailma vaikuttavat organisaation selviytymiseen, tässä tapauksessa projektiyhteistyöhön. Kaikki organisaatiot tarvitsevat resursseja. Suhteella ympäristöön on suuri merkitys selviytymismahdollisuuksiin. Tätä näkökulmaa edustaa muun muassa populaatioekologinen organisaatioteoria, joka keskittyy organisaatioiden välisiin suhteisiin (Ks. Hannan & Freeman 1977;1984).

Vaikka yhteistyötä seurakunnan ja muiden paikallisten toimijoiden kanssa on ollut aina, projektit ovat uusi virallinen yhteistyön muoto. Projekteihin on valittu mukaan toimijoita, joihin luotetaan. Paikallistasolla seurakunta on tuttu yhteistyökumppani. Kirkon etulyöntiasemana muihin järjestöihin ja uskonnollisiin yhdyskuntiin verrattuna on organisaation levittäytyminen kaikkiin kuntiin ja seurakunnan työntekijöiden toimiminen kentällä. Seurakunnan työntekijöillä onkin runsaasti sellaista paikallisasiantuntemusta ja sosiaalista pääomaa, joita muilla toimijoilla ei ole.¹⁵

Puutteellisesta raportoinnista voi päätellä, että TE-keskuksessa ja ministeriössä toimiville viranomaisille yhteistyö seurakunnan kanssa on uutta. Ei tiedetä, miten asiaan tulisi suhtautua. Erästä projektipäällikköä oli nimenomaisesti kielletty mainitsemasta seurakuntaa loppuraportissa. Epäselvyyttä on seurakunnan roolista toisaalta suomalaisessa kontekstissa julkisoikeudellisena yhteisönä, toisaalta EU:n näkökulmasta kolmannen sektorin toimijana. Projektiyhteistyössä seurakunnan mukautuvainen organisaatio vaikuttaa olevan hankalasti määriteltävissä. Ongelmallista on myös tiedon hajanaisuus ja puute. Kirkon keskushallinnolla ei ole olemassa tietokantaa projekteihin osallistuneista seurakunnista tai seurakunnan työntekijöillä jo olemassa olevasta osaamisesta. Keskushallinto ei näin ollen kykene myöskään ohjeistamaan seurakuntia tai luomaan seurakuntien välisiä yhtenäisiä käytäntöjä. Tämä osaltaan lisää myös eriarvoisuutta seurakuntien välillä suurten

vakavaraisten yhtymien eduksi.

Yhteistyössä korostuu erityisesti suurten seurakuntien ja yhtymien osallistuminen projektiyhteistyöhön. Seurakunnat, jotka toimivat projektin hallinnoijana olivat suuria seurakuntia. Syynä tähän on projektien byrokraattisuus. EU-projektit vaativat hallinnoijalta vakavaraisuutta. Projektien rahoituksesta vain osa tulee EU:lta, ja sekin usein jälkikäteen. Hallinnointi pienessä organisaatiossa on resurssien vähyyden takia käytännössä mahdotonta. Suurilla seurakunnilla on tarvittavien taloudellisten resurssien lisäksi myös henkilökuntaa sekä tiloja projektien käyttöön. Seurakunnat ja alueet, jotka eniten resursseja tarvitsisivat, jäävätkin helposti projektirahoituksen ulkopuolelle. Jotta pienemmillä seurakunnilla olisi mahdollisuus hakea ja saada EU-rahoitusta suurempien, jo kokemusta omaavien seurakuntien tulisi auttaa byrokratian pyörittämisessä, jakaa osaamista ja toimia yhteistyökumppaneina.

Yleensäkin on yllättävää, että seurakunnat eivät ole kehittäneet projektiyhteistyötä keskenään tai kokonaan omia projekteja erilaisten kristillisten järjestöjen ja oppilaitosten kanssa. Tiedon puute on myös suurten seurakuntien ongelma. Työntekijät eivät aina tiedä toistensa projektiosaamisesta. Seurakunnan projektiosallistumisen taustalla on usein sekä seurakunnan hallinnossa että kunnallishallinnossa toimivat päättäjät. Heille tutumpaa on toimia omien paikallisten organisaatioiden puitteissa kuin edellä mainitun kaltaisissa seurakuntarajat ylittävissä yhteistyöhankkeissa.

Projektiyhteistyön hyötynä on nopeus reagoida akuutteihin ongelmiin. Seurakunta näyttäytyy projektiorganisaatiossa aktiivisena ja joustavana toimijana, jolla on kyky reagoida nopeasti ympärillä oleviin haasteisiin. Tämä on seurakuntien vahvuus myös tulevaisuudessa, jos se pitää huolta ammattitaitoisesta työvoimastaan. Yksilöillä on suuri merkitys projektiyhteistyössä. Usein seurakunnan joustavuus on seurausta sen omien työntekijöiden työajattomasta työstä, jolloin projektin toimintaa, kerhoja, retkiä, yökahvilatoimintaa ja leirejä toteutetaan kunnan työntekijöiden virka-ajan ulkopuolella.

Tarkasteluni nostaa kysymyksiä seurakunnan asemasta projektipaikkakunnilla. Vaikuttaa siltä, että paikallisena toimijana sen rooli on vahvistunut ja muutoksessa. Mitä erityistä annettavaa seurakunnalla on projektiyhteistyössä? Saako seurakunta toteuttaa projekteissa omia arvojaan vai toimiiko se sosiaalityön jatkeena? Entä millaista julkisuutta projektiyhteistyö on seurakunnalle tuonut? Projektien raporttineistoilla näihin kysymyksiin ei pysty vastaamaan, vaan se vaatii asian tutkimista haastatteluin ja spesifimmällä otteella.

VIITTEET

- 1) Rahastojen lisäksi EU:ssa on olemassa yhteisöaloitteita. Ne ovat osa rakennerahastojen toimintaa.
- 2) Cooperatives, mutual societies, association and foundations.
- 3) TE-keskusten ESR-koordinaattorit, lääninhallitusten EU-koordinaattorit sekä maakuntaliittojen EU-asiantuntijat tai EU-projekteista vastaavat henkilöt.
- 4) ESR-rahastonhallintajärjestelmä.
- 5) Yhdessä projektissa seurakunta oli mainittu projektikuvauksessa, mutta selvisi, että se ei ollut mukana projektissa eikä ollut tietoinen siitä, että se oli mainittu projektikuvauksessa.
- 6) Yksi projekti toteutettiin Pohjois-Karjalassa, ja siinä oli mukana sekä Joensuun kaupunki että sen lähialueet. Ongelmallista kunta- ja kaupunkijaossa oli kuitenkin se, että maassamme on hyvin pieniäkin kaupunkeja, jotka tässä tutkimuksessa asettuvat samaan asemaan Helsingin kanssa kuten: Lieksa, Kuhmo, Ikaalinen ja Viitasaari.
- 7) Kotimaa 7/17.2.1995 "Seurakunnat voivat hakea EU:n aluerahoitusta".
- 8) Kumlin Lena, sähköposti 7.11.2006.
- 9) Euroopan sosiaalirahasto, syksy 2005, kevät 2006.

KIRJALLISUUS

- Alavaikko, Mika (2006). Valtakunnallisen sosiaalipolitiikan loppu – keskitetystä ohjauksesta alueellisiin kehittämisshankkeisiin – Projektiyhteiskunnan käänköpuolia. (Toim.) Kati Rantala & Pekka Sulkunen. Helsinki: Gaudeamus Kirja. Oy Yliopistokustannus University Press Finland Ltd. 39–55.
- Askola, Irja (1997). Kirkkojen vastauksia integraation haasteeseen ja pirstoutumisen uhkaan – onko yleiseurooppalaisuuden ylläpitäminen kirkkojen tehtävä? – Kirkot ja Euroopan murros. Matti Kotiranta.

- 10) Kuvauksessa ei voi kertoa projektin kehitystä, ilmapiirin muutosta tai toimintaa, vaan tietyt luvut on oltava näkyvissä.
- 11) Projekteissa, joissa seurakunta ei ollut ohjausryhmässä, yhteyshenkilönä oli kolmessa projektissa diakoni, kolmessa projektissa nuorisotyöntekijä, yhdessä tiedotussihteeri ja yhdessä projektissa lapsityöntekijä. Nuorisotyöntekijät ja lapsityöntekijät olivat mukana nuorten syrjäytymisen ehkäisyyn tähdänneissä projekteissa.
- 12) Diakoniatyö ulottuu myös kirkkoon kuulumattomiin ja muiden uskontokuntien edustajiin.
- 13) On esitetty myös ajatuksia, että EU-jäsenyys johtaisi väistämättä kuntien ja alueiden huomattavaan voimistumiseen. EU:ssa subsidiariteettiperiaatteen mukaan päätökset tulisi tehdä mahdollisimman lähellä kansalaisia (Mäenpää 1999, 253–254).
- 14) Seurakunnassa tehdään työtä usein samojen asioiden parissa kuin kunnassakin, mutta niistä käytetään eri kieltä. Yhteisen kielen löytäminen auttaisi kirkon yhteiskunnallisen työn näkyvyyttä virallisissa asiakirjoissa.
- 15) Vrt. sosiaalisen pääoman ja uskonnon yhteys (Ks. Coleman 1988, Putnam 2000, 27;336–349, Yeung 2004).

(Toim.) Helsinki: Suomalaisen Teologisen kirjallisuusseuran vuosikirja 1996 n:o 204. 107–111.

- Campbell, John & Leon Lindberg (1990). Property rights and the organization of economic activity by the state. *American Sociological Review*, Vol. 55, No. 5. 634–647.
- Casanova, Jose (1994). *Public Religions in the Modern World*. Chicago: University of Chicago Press.
- Coleman, James (1988). *Social Capital in the Creation of Human Capital*. A Supplement

- to American Journal of Sociology, Vol. 94, 95–120.
- Ensimmäinen koheesioraportti (2003). http://europa.eu.int/comm/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/parts/part_fi.htm 14.4.2003
- ESR Suomessa (1998). Helsinki: Euroopan komissio.
- EU:n tavoiteohjelmat 2005 http://www.kunnat.net/k_perussivu.asp?path=1;29;346;31405;31049;31050 Kunnat.net 12.10.2005.
- Fligstein, Neil (1990). *The Transformation of Corporate Control*. Cambridge: Harvard University Press.
- Fligstein, Neil (2001). *Organizations: Theoretical Debates and the Scope of Organizational Theory*. Department on Sociology University of California.
- Hannan, Michael T. & John Freeman (1977). The population ecology of organizations. *American Journal of Sociology* Vol. 82, No. 5. 929–964.
- Hannan, Michael T. & John Freeman (1984). Structural Inertia and Organizational Change. *American Sociological Review*, Vol. 49, No. 2. 149–164.
- Heikkilä, Matti (2001). Tutkimuksen taustaa – Hyvinvoinnin alueellinen erilaistuminen 1990-luvun Suomessa. Sakari Kainulainen, Taina Rintala & Matti Heikkilä. (Toim.) Helsinki: Stakes tutkimuksia 114. 15–18.
- Helin, Heikki (2002). Kunnallistalouden rytmihäiriö. Kunta – Suomi 2004 -talousanalyysi 2002. KuntaSuomi 2004 -tutkimuksia nro 39. Acta nro 152. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.
- Helne, Tuula (2003a). Sosiaalipolitiikka epävarmassa maailmassa. – Sosiaalinen politiikka Juva: WS Bookwell Oy. 34.
- Helne, Tuula (2003b). Sosiaalipolitiikan nykyiset haasteet. – Sosiaalinen politiikka. Juva: WS Bookwell Oy. 89.
- Kainulainen, Sakari (2006). Hyvinvointivaltio ei turvaa hyvinvointia kaikille. Tuula Helne & Markku Laatu. (Toim.) Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Kettunen, Pekka (1999). EU:n rakennerahastohankkeiden arviointi. Turku: Åbo Akademi.
- Kokkonen, Merja (1997). Elinympäristö ja työvoiman tarjonta – Perifeerisen maaseudun kasvutekijät. – Eurooppa raportti 1/1997: Alueiden Eurooppa: EU logistisena alueena. Susanna Seppänen. (Toim.) Helsinki: Tilastokeskus. 42–44.
- Konstari, Hannu & Esko Ollakka (1998). Koulutuksen ja työllisyyden edistäminen. Euroopan sosiaalirahastoprojektien toteutuminen Suomessa. Helsinki: Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus nro 170/54/98.
- Lehtinen, Sanna (2003). Seurakunnat Euroopan Sosiaalirahaston projekteissa 1995–1999. Kirkkososiologian pro gradu –tutkielma. HYTTK.
- Kari, Matti (1998). Meeting with EU Social Policy: the experience of a new member state. Antwerpen: Maklu.
- Mattila, Mikko & Petri Uusikylä (1999). Mitä on verkostoaanalyysi? – Verkostoyhteiskunta. Käytännön johdatus verkostoaanlyysiin. Mattila Mikko & Petri Uusikylä. (Toim.) Helsinki: Gaudeamus Oy Yliopistokustannus. 7.
- Möttönen, Sakari & Jorma Niemelä (2005). Kunta ja Kolmas sektori. Yhteistyön uudet muodot. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Mäenpää, Olli (1999). EU-jäsenyyden vaikutukset julkishallintoon. – Opiskellen uudistuvaan Unioniin. Helsinki: Oy Edita Ab. 253–254.
- Perrow, Charles (1986). *Complex organizations: a critical essay*. New York: McGraw-Hill.
- Pfeffer, Jeffrey 1981 *Power in Organizations*. Cambridge, Mass: Ballinger.
- Putnam, Robert (2000). *Bowling alone: the collapse and revival on American Community*. New York: Simon & Schuster.
- Rakennerahastot (2001). Rakennerahastot. http://www.europa.ev.int/inst_fi.htm 29.9.2001.
- Rantala, Kati & Pekka Sulkunen (2006). *Esipuhe – Projektityhteiskunnan kääntöpuolia*. Kati Rantala & Pekka Sulkunen.

- (Toim.) Helsinki: Gaudeamus Kirja. Oy Yliopistokustannus University Press Finland Ltd. 7–14.
- Saares, Kimmo (1999). EU-etsijän rahoitusopas. Helsinki: Kirkkopalvelujen julkaisusarja 2.
- Scott, W. Richard (1992). *Organizations: rational, natural and open systems*. Englewood Cliffs, N.J. : Prentice-Hall.
- Sulin, Auli (2001). Tukea ihmiseltä ihmiselle. Maaseudun tukihenkilöverkko. Maaseudun tukihenkilöverkon synty ja kasvu vuosina 1996–2000. Espoo: Maatalousyrittäjien eläkelaitos.
- Sulkunen, Pekka (2006). Projektiyhteiskunta ja uusi yhteiskuntasopimus – projektiyhteiskunnan kääntöpuolia. Kati Rantala & Pekka Sulkunen. (Toim.) Helsinki: Gaudeamus Kirja. Oy Yliopistokustannus University Press Finland Ltd. 17–38.
- Summa, Markku (2005). Ylijohtaja Silja Hiironniemi sisäasiainministeriöstä: ”Verkostohallinto on tulollaan”. Hallinto 4/2005, 8–10.
- Takamaa, Reijo ND Lapuan hiippakunta. – Maaseudun yrittäjien TYKÖ –projekti 1999-2000. Loppuraportti. Eija Harmanen. (Toim.) 13.
- Temmes, Markku (2003). Hallintouudistusten epäonnistumiset – syyt ja seuraukset. Hallinnon tutkimus 22:3 s. 227–243.
- Williamson, E. Oliver (1985). *The Economic Institutions of capitalism*. New York: The Free Press division of Macmillan, Inc.
- Virtanen, Petri (2000). *Projektityö*. Helsinki: WSOY.
- Yeung, Anne Birgitta (2004). *Individually together. Volunteering in Late Modernity: Social Work in the Finnish Church*. Helsinki: The Finnish Federation for Social Welfare and Health.
- Yeung, Anne Birgitta (2006). *The Finnish Lutheran Church as an Agent of Welfare – the case of Lahti. Churches in Europe as Agents of Welfare –Sweden, Norway and Finland. Working paper 2:1 from the project Welfare and Religion in a European perspective. Diakonivetenskapliga institutets skriftserie 11. Uppsala: Uppsala Institute for Diaconal and Social Studies.*

Osaako köyhä lukea Raamattua oikein?

Hanne von Weissenberg

Kuinka Raamattua luetaan oikein tai tulkitaan väärin? Miten lukijoiden lähtökohta ja lukemisen tapa vaikuttavat siihen, minkälaisia asioita tulkinnassa korostetaan? Yksi keskusteluun osallistuja on kontekstuaalinen teologia, joka jakautuu useampiin teologian alalajeihin.

Kontekstuaalinen teologia on yleisnimi monille teologian erityislajeille. Siinä teologian konteksti eli paikallinen elinympäristö ja ihmisten arkitodellisuus huomioidaan tietoisesti ja pyritään tekemään näkyväksi, kirjoittamaan auki. Kontekstuaalisia teologioita ovat mm. latinalaisamerikkalainen vapautuksen teologia, musta teologia eli black theology, feministiteologia ja urbaani tai poliittinen teologia. Viimeksi mainittu voi merkitä länsimaista vapautuksen tai kaupunkiteologiaa, jossa otetaan huomioon kaupunkialueiden monikulttuurisuus ja moniarvoisuus sekä jälkiteollisen ajan yhteiskunnalliset muutokset ja taloudellisen epätasa-arvoistumisen haasteet. Näille on yhteistä toiseuden näkökulman huomioonottaminen. Yhteiskunnallisuuden ja poliittisuuden lisäksi kontekstuaalinen teologia on teologisten oppiaineiden välillä liikkuvaa: sen edustajia on ainakin eksegeetikassa, systemaattisessa ja käytännöllisessä teologiassa.

Kontekstuaalisen raamatuntulkinnan tarve syntyy muuttuvasta yhteiskunnallisesta tilanteesta: mikä merkitys Raamatun teksteillä on keskustelussa yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden toteutumisesta. Kontekstuaalisen raamatuntulkinnan lähtökohdina ovat paheneva yhteiskunnallinen eriarvoistuminen, työttömyyden kasvu, köyhyys sekä tutkijoiden, teologien ja kirkkojen pyrkimys toimia yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden edistämiseksi. Vapautuksen teologia Latinalaisessa Amerikassa syntyi juuri yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden tarpeesta ja brittiläinen kontekstuaalinen teologia syntyi pääasiassa Pohjois-Englannin teollisuuskaupunkien rakennemuutoksen seurauksena. Ne teologit tai raamatuntutkijat, jotka ovat kiinnostuneita kontekstuaalisista raamatuntulkinnan malleista, ovatkin usein omassa työssään nähneet köyhyiden läheltä.

Kirjoitus pohjautuu Suomen Eksegeettisen seuran vuosipäivässä pidettyyn esitelmään. Kirjoittaja on teologian tohtori, joka valmistelee yhdessä dosentti Kari Latvuksen kanssa teosta Vanhan testamentin köyhystekstien kontekstuaalisesta tulkinnasta.

Tekstistä tulkinnan kautta teologiaan

Perinteisesti on ajateltu, että Raamattua tulkitessa olisi syytä soveltaa ns. kaksivaiheista tulkinnan mallia. Tulkintaprosessissa erotetaan toisistaan se, mitä teksti ”tarkoitti” sen alkuperäisessä kontekstissa ja se, mitä se ”tarkoittaa” tänään. Tutkija tai tulkitsija on veloitettu pyrkimään ensin kohti mahdollisimman perusteellista ymmärrystä tekstin synnystä ja sen ensimmäisestä merkityksestä ennen kuin hän voi soveltaa sitä omaan, nykypäivän tilanteeseensa.

Tämä tulkintaprosessin kahtiajako voidaan toki kyseenalaistaa, ja juuri kontekstuaalisissa teologioissa se kyseenalaistetaan, sillä tutkijan omien yhteiskunnallisten ja poliittisten lähtökohtien vaikutusta tutkimustuloksiin ei voida mitenkään estää. Arvovapaata perustutkimusta ei ole olemassa. Näin ollen myös historiallis-kriittinen tutkimus on jo eräänlaista tulkintaa. Tutkija ja tulkitsija valitsevat historiallis-kriittisistä pyrkimyksistään huolimatta arvojensa ja tavoitteidensa perusteella kysymykset, joita he teksteille esittävät. Kysymysten valinta ohjaa vuorostaan myös tekstistä saatavia vastauksia. Tulkitsijan arvot näkyvät myös siinä, miten hän arvioi tekstin antamaa tietoa ja sen sisältämää maailmankuvaa tai ihmiskäsitystä. Mitä mieltä olen tekstin sanomasta? Voinko hyväksyä sen? Voinko tehdä sen pohjalta teologiaa, joka aidosti tekee oikeutta tälle ajalle?

Arjesta suoraan tekstiin

Kontekstuaalisissa teologioissa Raamatun lukemisen ja tulkinnan suunta ja painopiste on haluttu muuttaa. Tekstin historialliselle merkitykselle ei annetakaan ensisijaista painoarvoa eivätkä historiallis-kriittisen, eksegeettisen tutkimuksen tulokset ole tässä tulkintamallissa ylivermaisessa asemassa. Nykyisyys ja sen konkreettiset haasteet ovat usein korostetusti esillä ja tekstin soveltaminen yhteisön tilanteeseen on etusijalla. Vapautuksen teologia vaatii varsinkin köyhien ja heidän arkikokemuksensa nostamista teologian keskiöön, jotta Raamattu antaisi äänen äänettömille. Painopiste on yhteisön omalla elämällä ja erityisesti sen jokapäiväisellä tiedolla köyhyydestä ja epäoikeudenmukaisuudesta.

Pieniyhteisöjen arjen ja erityisesti rakenteellisen epäoikeudenmukaisuuden kokemuksen korostaminen on yhteistä sekä vapautuksen teologialle että euroopalaisille ruohonjuuritason teologioille. Akateemisten asiantuntijoiden roolia rajoitetaan, ja yhteisöjen arki on tiedon lähteenä tasa-arvoisessa tai jopa ensisijaisessa asemassa. Puhutaan jopa arkikokemuksesta ”toisena” tai peräti ”ensimmäisenä, primäärinä tekstinä”, jota luetaan yhdessä ja tasa-arvoisessa asemassa Raamatun tekstin rinnalla.

Erityisesti vapautuksen teologiassa Raamattu on ennen muuta katalysaat-

tori ja tulkinnan apuväline ruohonjuuritason yhteisöjen pohtiessa ajankohtaisia haasteita. Tulkintaprosessissa haasteet ovat myös käytännöllisiä silloin, kun Raamattua tulkitaan yhteisöissä, joissa osa ihmisistä on käytännöllisesti katsoen lukutaidottomia.

Raamatun teksti ja tulkinta tukee yhteisöä: se valitsee tekstit, jotka julistavat yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta, kuten esim. Vanhan testamentin profeetta-tekstit ja Exodus-kertomus. Raamatusta etsitään tekstejä, jotka koetaan voimaannuttavina yhteisön elämäntilanteessa. Raamatulla on siis arvovaltaa tulkitsevassa yhteisössä. Tekstiä käytetään vahvistamaan yhteiskunnassa heikossa asemassa olevan yhteisön jäsenien itsetuntoa ja itseymmärrystä, luomaan uskoa heidän oikeuksiinsa ja antamaan toivoa. Tekstistä saadaan perustelut poliittiselle toiminnalle ja yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden tavoittelemiselle.

Tekstien tulkinta ja luenta on selkeän yhteisöllistä ja poliittista. Se eroaa siinä sekä akateemisesta Raamatun tutkimuksesta ja tulkinnasta että pietistisen perinteen hengellisestä raamatunluvusta. Kun pietistisessä perinteessä Raamattua luetaan pyrkimyksenä lujittaa ihmisen ja hänen sielunsa suhdetta Jumalaan, poliittinen vapautuksen teologian raamatuntulkinta on kiinnostunut siitä, mitä painoarvoa tekstillä on nykyisessä poliittisessa ja yhteiskunnallisessa tilanteessa. Kun akateeminen tutkija pyrkii selvittämään tekstin historiallista taustaa, kontekstuaalinen tulkinta painottaa tekstin merkitystä nykypäivässä.

Kritiikkiä puolin ja toisin

Kontekstuaaliset teologiat kritisoivat perinteistä raamatuntutkimusta ja teologiaa todeten, että lopultakin kaikki teologia ja raamatuntulkinta on kontekstuaalista. Arvovapaata perustutkimusta ei siis ole, vaan teologin ympäristö ja hänen toimintansa tai toimimattomuutensa yhteiskunnassa vaikuttavat aina siihen, mitä hän sanoo, tekee tai kirjoittaa.

Tämän lisäksi kontekstuaaliset teologiat haastavat tutkijoita, teologeja ja kirkkoja mukaan kantamaan vastuuta tasa-arvon ja yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden toteutumisesta. Erityisesti kirkkoja vaaditaan sitoutumaan köyhiin ja heidän asiaansa. Yhteiskunnallista vastuuta tulisi kantaa maailmanlaajuisesti. Teologian tekemisen yhteisöllisyys on säilytettävä yksilöllistyvänä aikakautenamme.

Kontekstuaalisen teologian raamatun tulkinnan heikkous puolestaan on siinä, että tulkittavaksi valittu materiaali edustaa vain osaa Raamatun kokonaisuudesta. Vain tietyt tekstit näyttävät soveltuvan poliittisen ja yhteiskunnallisen keskustelun ja toiminnan pohjamateriaaliksi. Toisaalta kaikki tulkitsevat ryhmät ovat tulkinnassaan joko avoimesti tai piilotetusti valikoivia omien arvojensa pohjalta, tämä ei ole

yksinomaan kontekstuaalisen raamatuntulkinnan ongelma.

Yhteiskunnallinen toiminta ei myöskään olisi varsinaisesti raamatuntutkijan päätehtävä, vaan hänen asiantuntijuutensa ydin on tekstien tieteellisessä tutkimuksessa ja tutkimuksen tuloksista raportoisessa. Kuitenkin jokainen yksilö toimii yhteisössään useissa rooleissa, joita tuskin voidaan erottaa toisistaan. Varmastikaan ei voida väittää, että raamatuntutkijalta olemuksellisesti puuttuisi kirkollinen tai yhteiskunnallinen omatunto ja aktiivisuus. Nämä roolit eivät myöskään väistämättä tee hänestä ammatintaidotonta tutkijaa.

Vapautuksen teologian raamatunkäyttöä on mielenkiintoista verrata postkolonialistiseen raamatuntulkintaan. Siinä ei ole niinkään tärkeää löytää nykyhetkessä elävää yhteisöä vahvistavia myönteisiä tekstejä ja tulkintoja Raamatusta, vaan paljastaa Raamatun teksteissä rivien välissä toimivat alistavat rakenteet – siinä Raamattu nähdään voittajien dokumenttina. Postkolonialistisessa tulkinnassa perusasenne tekstiin on kriittisempi kuin vapautuksen teologiassa. Se myös heijastaa erilaista suhdetta tekstin auktoriteettiin. Tekstin yhteiskunnallisesti alistavat äänensävyt voidaan paljastaa ja sen kanssa voidaan olla eri mieltä ja todennäköisesti myös tekee tekstin auktoriteetista tietynsuuntaiset johtopäätökset.

Maallistumisen ja tunnustuksellisuuden jännitteessä

Vapautuksen teologia ja muutkin kontekstuaaliset teologiat näyttäisivät olevan selkeästi kristillisiä lukutapoja kristillisessä, jopa kirkollisessa kontekstissa. Näin ollen niiden vaatimus tutkijan yhteiskunnallisesta toiminnasta ei välttämättä ota huomioon sitä, etteivät kaikki raamatuntutkijat ole teologeja eivätkä edes kristittyjä – esimerkiksi osa Vanhan testamentin tutkijoista on juutalaisia.

Kontekstuaaliset tulkintamallit jättävät osin huomiotta maallistumisen vaikutukset länsimaisessa yhteiskunnassa. Joissakin Euroopan maissa kirkkojen ja Raamatun merkitys saattaa lopulta olla hyvin vähäinen. Teologian kieli on vieras paitsi poliittisille päättäjille myös köyhille itselleen. Uskonnollinen etsintä on sen sijaan kana-voitunut uuteen uskonnollisuuteen ja viihteeseen ja luonut siellä uuden kielen.

Erilaiset kontekstuaaliset tulkintamallit kuten feministinen eksegeesi, postkolonialistinen ja vapautuksen teologian raamatunkäyttö ovat vaatineet perinteiseltä raamatuntutkimukselta vakavaa vastausta kysymykseen siitä, onko arvovapaata perustutkimusta olemassa. Toisaalta tuskin kukaan enää ajatteleeakaan, että mikään lähestymistapa olisi täysin neutraali ja puolueeton.

Siitä huolimatta pitää myös paikkansa, että pelkkä tulkinnan kontekstin auki kirjoittaminen ei takaa, että tulkinta on hyvin toteutettu – saati ”oikea”. Lopulta kontekstuaalisten teologioiden haaste historialliskriittiselle tutkimukselle voikin olla

paljon yksinkertaisempi: miten tuoda tutkimustulokset käyttökelpoisessa muodossa mukaan yhteiseen keskusteluun? Yhä suurempana vaarana teologian alalle on se, että raamatuntutkimuksen ja sen tulkinnan kysymykset eriytyvät niin paljon, etteivät eri osa-alueet enää käy vuoropuhelua keskenään eivätkä teologiasta kiinnostuneiden yhteisöjen ja ulkomaailman kanssa.

Onko historia siis välttämätöntä?

Perinteinen tutkimus osana raamatuntulkintaa on edelleen tärkeä ja perustava vaihe huolimatta uusista näkökulmista. Se auttaa meitä tulemaan toimeen dokumentin kanssa, joka on moniääninen ja kertoo monenlaisia tarinoita ja selityksiä köyhyydestä, osattomuudesta, sairaudesta ja vallan puutteesta. On tärkeää osata kysyä, kuka Raamatun tekstissä puhuu köyhyydestä: ovatko puhujana köyhät itse vai yhteiskunnan hyväosaiset. Miten alkuperäisten puhujien tai kirjoittajien taustat vaikuttavat siihen, mitä he köyhyydestä ja osattomuudesta sanovat? Raamattu ei ole yksiselitteinen suhteessaan köyhyyteen ja köyhiin. Tekstit antavat myös erilaisia vastauksia kysymykseen siitä, kenelle annetaan vastuu yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden toteutumisesta ja köyhien asian ajamisesta. On siis yhä edelleen tärkeää pyrkiä selvittämään, millaisessa tilanteessa tekstit ovat syntyneet, kuka on kirjoittaja ja miten se vaikuttaa tekstin näkemykseen köyhyydestä.

Historiallinen ja eksegeettinen tieto yhdistettynä yhteiskunnallisesti valveutuneeseen lukutapaan voi olla parhaimmillaan voimaannuttava, vaikka tekstien sisäinen ristiriitaisuus voi aluksi tuntua hämmentävältä. Jos köyhä valitsee vain vapautusta korostavat ja tukevat tekstikohdat, niin hän tulee luoneeksi uuden kaanonin vanhan sisälle. Lukutapa on ”oikea” vasta silloin, kun hänelle – köyhälle, osattomalle, yhteiskunnan heikko-osaiselle – annetaan välineet lukea myös alistavat kohdat Raamatusta ja käsitellä niitä kriittisesti.

Vuoropuhelussa arjen kanssa

Kontekstuaalinen raamatuntulkinta ei synny yksinomaan raamatuntutkijan tai teologin kammiossa, vaan se edellyttää vuoropuhelua arjen kanssa. Kontekstuaalinen teologia ei voi perustua ainoastaan tekstiin, sen on oltava dialogia tekstin ja muualta hankitun tiedon välillä. Kontekstuaaliset teologiat esittävät, että yksi tärkeä tiedonlähde on ruohonjuuritaso ja sen aito kokemus köyhyydestä ja yhteiskunnallisesta epäoikeudenmukaisuudesta. On myönnettävä, että erilaisissa yhteiskunnallisissa oloissa ihmisillä on erilainen arki ja että ilman todellista tietoa tästä on mahdotonta tehdä todenmukaisia ja ymmärrettäviä sovelluksia. Köyhyyden ja yhteiskunnallisen epätasa-arvon puristuksessa elävien ihmisten tapa lukea Raamattua voi siksi

poiketa suurestikin keskiluokkaisessa elämäntilanteessa samaa kirjaa lukevien ihmisten ymmärryksestä – niin Suomessa kuin kolmannessa maailmassa.

Raamatun köyhyystekstien lukijan ja tulkitsijan tulisi siis altistaa itsensä kaikelle sille tiedolle, jota vain kokemuksellinen tieto köyhyydestä voi antaa. Syvälinen ymmärrys siitä, mitä köyhyys ja osattomuus tarkoittavat sekä rikkaassa Suomessa että laajemmin koko maapalloistuvassa maailmassamme ei voine olla vaikuttamatta siihen, minkälaisista teologiaa näiden tekstien ja niiden rinnalla luetun kokemuksen pohjalta tehdään.

KIRJALLISUUS

- Tiina Ahonen & Jyri Komulainen (toim.) (2004). Teologian ilmansuuntia. Näkökulmia skontulkintoihin Aasiassa, Afrikassa ja Latinalaisessa Amerikassa. Helsinki: Gaudeamus.
- Erhard S. Gerstenberger (2002). Theologies in the Old Testament. Minneapolis: Fortress Press.
- Tim Gorrige (1998). "Political readings of the Scripture". J. Barton (toim.). The Cambridge Companion to Biblical Interpretation. Cambridge: Cambridge University Press.
- Raimo Hakola & Petri Luomanen (2006). "Raamattu ja kirkko postmodernissa ajassa: Raamatuntutkimuksen näkökulmia. Teologinen Aikakauskirja 111, 611–629.
- Kari Latvus (2002). Arjen Teologia. Johdatus kontekstuaaliseen raamatuntutkintaan. Theologia Biblica. Helsinki: Kirjapaja.
- Stephen D. Moore & Fernando F. Segovia (2005). Postcolonial Biblical Criticism. Interdisciplinary Intersections. London: T&T Clark International.
- Christopher Rowland et al (2001). "Practical Exegesis in Context." C. Rowland & J. Vincent (Eds.). Bible and Practice. British Liberation Theology 4. Sheffield: Urban Theology Unit. 10–26.
- Christopher Rowland (1999). Introduction: "The Theology of Liberation". C. Rowland (toim.). The Cambridge Companion to Liberation Theology. Cambridge: Cambridge University Press. 1–16.
- Heikki Räisänen, Elisabeth Schüssler Fiorenza, R. S. Sugirtharajah, Krister Stendahl & James Barr (2000). Reading the Bible in the Global Village: Helsinki. Atlanta: Society of Biblical Literature.
- Kari Syreeni (1995). Uusi testamentti ja hermeneutiikka. Tulkinnan fragmentteja. Suomen eksegeettisen seuran julkaisuja 61. Helsinki.

Toivon näkökulmia Brasiliasta

Jussi Koivisto

Olin muutama kuukausi sitten Brasilian Canoasissa kansainvälisessä Luther-konferenssissa. Lutheriin liittyvien esitelmien lisäksi tutustuimme muun muassa paikallisten luterilaisten kirkkojen toimintaan ja koulutukseen. Koska Brasiliassa sosiaaliset ongelmat ovat kärjistyneet, nousi eri tilaisuuksissa ja puheissa esille kirkkojen ja muiden yhteisöjen vastuu huono-osaisten ihmisten huolenpidosta. Brasiliaa voisikin pitää monessa suhteessa Suomen täydellisenä vastakohtana: poliitikot ovat korruptoituneita ja sosiaalinen vastuu kuuluu lähes täysin kirkkoille sekä erilaisille vapaaehtoisorganisaatioille. Tässä mielessä Brasilia näyttäytyi epätoivoisemmalta paikalta kuin Suomi, jota onneksi voi yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden ja armollisuuden näkökulmasta pitää vielä ainakin jossain määrin hyvinvointivaltiona.

Vaikka Brasiliassa ihmisten elinolosuhteet olivat keskimäärin erittäin huonot, ei ilmapiiri kuitenkaan ollut usein lamaantunut tai epätoivoinen. Ihmisistä välittyi usein ilo ja toivo paremmasta tulevaisuudesta. Konkreettisesti tämä näkyi iloisena brasilialaisena musiikkina ja ihmisten vahvana vastuuntuntona oman yhteisönsä hyvinvoinnista; vaikea tilanne toi esille siten myös hyviä puolia ihmisistä. Kävimme esimerkiksi tutustumassa terästehtaaseen, joka rahoitti vapaaehtoistoimintaa. Vapaaehtoistoiminta oli aluksi lähtenyt liikkeelle hyvin pienimuotoisesti. Vähitellen ihmisiä kuitenkin ilmaantui ennen kaikkea internetissä tapahtuvan tiedotuksen perusteella runsaasti mukaan. Tarkempia tietoja toiminnasta löytyy siitä kiinnostuneille ja portugalia osaaville osoitteesta: www.parceirosvoluntarios.org.br.

Kuvailemani toiveikas ja avulias ilmapiiri ei kuitenkaan nähdäkseni syntynyt itsestään, vaan sen pohjana toimi kristillinen vakaumus. Esimerkiksi luterilaisen pappien koulutukseen kuului olennaisena osana heikko-osaisten perheiden auttaminen. Koin myös muuten toiveikkaan mielialan niissä useissa luterilaisissa brasilialaisissa ihmisissä, joita kohtasin. Tulkitsinkin matkani kokemuksiä myös oman Lutherin toivokäsitystä tarkastelevan tutkimusaiheeni näkökulmasta käsin. Lutherin mukaan kristillinen toivo, joka perustuu Raamattuun ja siitä nousevaan lohdulliseen oppiin, antaa voimaa ja rohkeutta tämän maailman epäoikeudenmukaisuuden, sorron ja pahuuden keskellä. Lohdullisen ja rohkeutta antavan kristillisen toivon varassa pystyy sietämään sietämätöntä.

Koska vietimme suurimman osan ajasta luterilaisten keskuudessa, en osaa sanoa, millainen tunnelma vallitsi enemmistökirkon eli roomalaiskatolisten tai voimakkaasti kasvavan helluntaiherätyksen parissa. Ekumeeninen ilmapiiri ei kuitenkaan ollut parhaimmillaan ainakaan luterilaisten ja roomalais-katolisten välillä. Suurimmaksi osaksi tämä johtui ilmeisesti Vatikaanin heinäkuussa julkaisemasta asiakirjasta, jonka mukaan uskonpuhdistuksen kirkot eivät edelleenkään ole kirkkoja sanan varsinaisessa merkityksessä. Toisaalta olin aistivinani luterilaisten keskuudessa epäluuloisuutta vahvasti kokemukseen painottuvaa hengellisyyttä kohtaan, joka on saavuttanut viime aikoina runsaasti suosiota Brasiliassa. Sen sijaan toiveikkaammalta näytti maan kahden luterilaisen kirkon keskinäinen ekumenia: monet toivoivat kirkkojen yhdistymistä. Voimien yhdistäminen olisikin ehkä järkevää, koska luterilaiset edustavat vain pientä, noin miljoonan jäsenen, vähemmistöä 188 miljoonaa ihmistä käsittävässä valtiossa, jota on luonnehdittu maailman roomalaiskatolisimmaksi maaksi. Toisaalta luterilaisten keskinäistä ekumeniaa estää kuitenkin niin Brasiliassa kuin muuallakin moni seikka: opilliset erimielisyydet, historian myötä vakiintuneet erilaiset käytännöt ja organisaatiot jne. Näistä esteistä huolimatta pitäisin kuitenkin tärkeänä sitä, että luterilaisuus kehittyisi vielä universaalimmaksi kirkoksi kuin mitä se on nykyään. Tämä tietysti edellyttää edellä mainittujen esteiden kanssa painimista ja niiden selvittämistä. Universaalista luterilaisuudesta käsin saattaisi kuitenkin avautua uudenlainen ja toiveikas näkökulma ei vain jo olemassa olevien luterilaisten elämään, vaan myös lähetystyöhön ja diakoniaan.

Tutkimus kansalaisten tasolta

Elina Juntunen, Henrietta Grönlund ja Heikki Hiilamo

Viimeisellä luukulla. Tutkimus viimesijaisen sosiaaliturvan aukoista ja diakoniatyön kohdentumisesta. Suomen ev.lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2006:7. 213 s.

Kirkkohallitus julkaisi viime vuonna Elina Juntusen, Henrietta Grönlundin ja Heikki Hiilamon toimittaman teoksen *Viimeisellä luukulla. Tutkimus viimesijaisen sosiaaliturvan aukoista ja diakoniatyön kohdentumisesta*. Kirjan nimi alaotsikoineen on harvinaisen osuva. Lukija tietää, mitä odottaa. Teos on myös poikkeuksellisen terveellistä luettavaa kaikille niille, jotka ovat kiinnostuneita suomalaisesta sosiaaliturvasta.

Diakoniatyö osana yhteiskunnan sosiaaliturvaa

Sellaiselle, joka ei ennestään ole perehtynyt diakoniatyöhön, kohtaa heti alussa yllätys. Diakoniatyö on laajaa, työtä tekee lähes 1500 palkattua työntekijää. Kunnissa on sosiaalityöntekijöitä noin 3000, monissa kunnissa ei yhtään. Sekä aiemmat analyysit että kirjassa raportoidun tutkimuksen analyysit osoittavat, että diakoniatyö voimistui laman myötä ja että se suuntautui sinne, missä huono-osaisuus oli laajinta. Diakoniatyö on siis mittava ja elimellinen osa yhteiskunnan sosiaaliturvaa.

Edellä kerrottu perustuu kirjassa raportoidun tutkimuksen tilastolliseen osaan. Sosiaalitutkijalle vielä kiinnostavampi osuus tutkimuksesta perustuu 21 diakoniatyöntekijän haastatteluun. Haastatteluaineiston perusteella analysoidaan diakoniatyöntekijöiden suhdetta työhönsä ja asiakkaisiinsa. Raportti jakaa diakoniatyöntekijät kolmeen ryhmään: ”äänekkäät puolustajat”, jotka katsovat tehtäväkseen aktiivisen ja julkisen vaikuttamisen sosiaaliturvan kehittämiseen asiakkaan ongelmien ratkaisemiseksi, ”ahkerat etsijät”, jotka katsovat tehtäväkseen edistää asiakasta auttavien verkostojen syntyemisessä ja ”empaattiset rohkaisijat”, jotka neuvovat ja tukevat asiakasta ja pyrkivät vaikuttamaan asiakkaaseen, jotta hän saisi elämänsä hallintaan. Roolit eivät tietenkään ole toisiaan poissulkevia, mutta painotuseroja ilmenee. Roolit kuvaavat diakoniatyöntekijän työtä.

Sosiaaliturvan verkko vuotaa

Kaikkein kiinnostavinta kirjassa on haastatteluaineiston paljastama kuva suomalaisesta sosiaaliturvasta. Sanoma on selkeä. Valtion ja kuntien sosiaaliturvaverkko vuotaa, liian paljon ongelmia kaatuu diakoniatyön syliin. Kirjaa ei voi syyttää diakoniatyön henkseleiden paukuttelusta, vaikka analysoitava aineisto antaisi siihen aihetta. Sanoma tiivistyy kirjan viimeisissä virkkeissä: ”On ongelmallista, jos diakoniatyö joutuu ottamaan hoidettavakseen sellaisia tehtäviä, joista julkinen sektori ei selviä. Tällöin diakoniatyön rooli muuttuu, ja se menettää väistämättä jotain oman erityisosaamisensa mahdollisuuksista.”

Diakoniatyö antaa asiakkailleen konkreettista aineellista apua, ruoka-apua, osto-osoituksia ja maksusitoumuksia. Diakoniatyöntekijät kokivat kuitenkin tärkeämmäksi henkisen avun. Diakoniatyöntekijät joutuivat valvomaan, että asiakkaiden oikeudet sosiaaliturvaetuuksiin ja -palveluihin toteutuivat. Kaikkein keskeisintä oli asiakkaiden kohtaaminen ja usein jatkoa saanut vuorovaikutus. Kansalainen voi pudota sosiaaliturvaverkon läpi siksi, ettei tiedä oikeuksiaan eikä osaa niitä vaatia – eikä julkinen sosiaaliturva kerro niitä hänelle. Kuva oikeuksista muodostuu vasta diakoniatyöntekijän luona.

Tämä oli minulle merkittävin syventävä oivallus kirjaa lukiessani. Julkinen sosiaaliturvan verkko vuotaa, koska se ei kohtaa tukea tarvitsevaa kansalaista. Ajanvarauksen saaminen sosiaalityöntekijän luo on usein kiven alla, tapaamiset ovat lyhyitä ja joskus nöyryyttäviä. Kirjan lopussa korostetaan sosiaalitakuun tärkeyttä. Se takaisi, että tukea tarvitseva kansalainen pääsee tietyn ajan sisällä sosiaalityöntekijän puheille ja että sosiaalityöntekijällä on riittävästi aikaa kartoittaa kansalaisen elämäntilanne. Sosiaalitakuu on merkittävämpi reformivaatimus kuin ennen kirjan lukemista osasin ajatella.

Kysymys on suomalaisten perustuslaissa säädetyistä oikeuksista. Juristit sanovat, että perustuslakiin sisältyy velvollisuus edistää perusoikeuksien toteutumista ja se merkitsee sosiaalisten perusoikeuksien osalta sitä, että hallinnon on aktiivisesti pyrittävä toteuttamaan kansalaisten oikeudet. Lainsäädännön monimutkaisuuden vuoksi tämä velvollisuus on sosiaaliturvassa erityisen keskeinen, sillä kansalaiset eivät enää pysty hallitsemaan järjestelmää. Myös eduskunnan oikeusasiamies on korostanut sitä, että sosiaaliturvahallinnon tehtävä on toteuttaa kansalaisten perusoikeudet sellaisena kuin ne ovat sosiaaliturvalainsäädännössä säädetyt. Kansalaisille lähetetään veroehdotus, mutta ”sosiaaliturvaehdotuksesta” ei ole tietoa, kun tukea tarvitseva kansalainen ei tahdo edes päästä sosiaalityöntekijän puheille.

Monet sosiaaliturvan puutteet paljastuvat kirjassa konkreettisina. Ongelmat saavat lihaa ja verta. Usein samat ongelmat hämärtyvät sosiaalitutkimuksessa käytettyjen elegantisti yleistävien ilmaisujen alle. Diakoniatyön asiakaskunnassa on toistuvasti henkilöitä, jotka eivät ole saaneet toimeentulotukea siksi, että heillä on omaisuutta, jota he eivät kuitenkaan voi käyttää elinkustannuksiensa kattamiseen. Lyhytaikainen työ on saattanut sotkea asiakkaan talouden, kun siitä saatujen tulojen takia peritään takaisin tulojen aikana maksettuja sosiaalietuuksia ja päätökset uusista sosiaalietuuksista viipyvät. Toimeentulotuen lisäosan ja ennaltaehkäisevän osan myöntäminen on sattumanvaraista. Ratkaisut riippuvat usein kirjoittamattomista käytännöistä ja sosiaalityöntekijän enemmän tai vähemmän sattumanvaraisesta harkinnasta. Kielteisten ratkaisujen taustalla on usein kunnan kamreerin säästämisvaatimukset. Tuloksena on, että kodinkoneen hajoamiseen tai silmälasien särkymiseen haetaan tukea diakoniasta sosiaalitoimen kielteisen päätöksen seurauksena.

Tulotakuu osoittautuu tärkeäksi reformiksi. Se sisältää ajatuksen, että esimerkiksi sosiaalietuuksien käsittelyjen viiveet eivät romahduta kotien taloutta, vaan tietty minimi turvataan ”automaattisesti” eli viranomaisen aktiivisesti huolehtii etuuden käsittelyn viivästymisen aikaisen toimeentulon turvaamisesta.

Kuilu kasvaa

Olennaista on perusturvan alhainen taso, kuten kirjassa useaan kertaan ilmenee. Se on lamaa edeltäneeseen aikaan verrattuna säilynyt ostovoimaltaan suunnilleen ennallaan, mutta heikentynyt noin kolmanneksella ansiotasoon suhteutettuna. Lapsiin kohdistuva perusturva (lapsilisä ja kotihoidon tuen täysi hoitolisä) on ostovoimaltaankin heikentynyt. Kuilu perusturvan varassa elävien ja muun väestön välillä kasvaa. Ympäröivän yhteiskunnan elämänmuodon asettamien vaatimusten täyttäminen käy yhä hankalammaksi työttömälle, kansaneläkkeen varassa elävälle, sairaus- ja vanhempainrahan vähimmäispäivärahaa saavalle, kotihoidon tuen hoitolisän varassa elävälle ja muille perusturvan varaan joutuneille.

Viimeisellä luukulla antaa hyviä eväitä sosiaaliturvan uudistuskomitean työlle. Se nostaa komitean asialistalle ainakin perusturvan tason, sosiaali- ja tulotakuun – mikäli komitea ottaa työnsä vakavasti ja kuuntelee niiden ääntä, jotka kohtaavat kansalaiset viimeisellä luukulla. Kirja tekee näkyväksi diakoniatyössä kertynyttä hiljaista tietoa.

Arkiset kokemukset esille

Sosiaalitutkijalle kirja on tienviitta vähän tallotuille poluille. Sosiaalitutkimuksessa,

myös köyhyystutkimuksessa, kansalaisia on pääasiassa katsottu ylhäältä. On esimerkiksi kysytty, millaista turvaa eri etuudet tarjoavat, kuinka moni on etuuden piirissä, miten etuudet suhteutuvat työtuloihin eli miten ne vaikuttavat ahtaasti ymmärrettyyn kannustavuuteen, kuinka moni kotitalous jää alle tietyn tulorajan ja miten etuudet siihen vaikuttavat. Tärkeitä asioita, mutta niissä elämää ei katsota ongelmiin joutuvien ihmisten arkisten kokemusten näkökulmasta.

Joitakin merkkejä muutoksesta on näköpiirissä. Sosiaalityön opinnäytteissä näkyy entistä enemmän kansalaisen kokemus. Kelassa toimitettu *Vääryyskirja* (Heöne & Laatu 2006) osoitti esimerkiksi moniongelmaisten tilanteen vaikeuden. Vastikään julkistettiin kirjoituskilpailuun perustunut kiinnostava kirja köyhyyden kokemisesta (Isola ym. 2007). *Viimeisellä luukulla* asettuu näiden avauksen kärkeen. Diakoniatyöntekijöiden kokemusten taitava kirjaaminen avaa silmiä.

Kaikki kansalaiset eivät käänny diakoniatyön puoleen. Kirja ei siis suinkaan tyhennä pajatsoa, vaan osoittaa suuntaa kohti uutta tutkimustraditiota, jossa asetetaan kansalaisen tasolle. Miten sosiaaliturvassa pärjää mielenterveyspotilas? Mitä kuuluu niille kansalaisille, jotka eivät hae etuuksia, joihin ovat oikeutettuja eivätkä käänny diakoniankaan puoleen? Mitä sairastelevien ihmisten toimeentuloon vaikuttavat maksukatot terveyskeskus- ja sairaalakäyntien, lääkkeiden sekä sairaudesta aiheutuvien matkojen kustannusten korvaamisessa? Miten työttömäksi jääneelle käy, kun vielä puoliso jättää, masennus iskee ja päihteet tulevat, ja miten sosiaaliturva vastaa noihin tapahtumiin? Mitä tapahtuu nuorille, jotka eivät löydä paikkaansa ja häviävät kaikista rekistereistä eli eivät ole työssä, eivät koulutuksessa eivätkä sosiaaliturvan piirissä? Miten vastata työelämän lisääntyvään epävarmuuteen? Tarvitaan vakavaa tieteellistä tutkimusta, joka asettuu kansalaisen kokemuksen tasolle. Sille *Viimeisellä luukulla* osoittaa suuntaa.

Jouko Kajanoja
jouko.kajanoja@kela.fi

LÄHTEET

Helne Tuula & Laatu Markku (toim.) (2006) *Vääryyskirja*. Kelan tutkimusosasto, Helsinki.

Isola Anna-Maria, Larivaara Meri & Mikkonen Juha (toim.) (2007) *Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä*. Kustannusosakeyhtiö Avain, Helsinki.

Sivustakatsomisesta pyyteettömään auttamiseen

Hiilamo Heikki & Hiilamo Kirsi

APUA? Lähimmäisyyden perusteet. Kirjapaja. Helsinki 2007. 140s.

Kirsi ja Heikki Hiilamo etsivät kirjassaan vastauksia kysymyksiin auttamisen problematiikasta. Miksi ihmiset auttavat toisiaan? Ketkä auttavat? Keitä autetaan? Mikä auttaa? Auttaminen on teemana niin laaja, että kaikkiin kysymyksiin on mahdollonta löytää yksiselitteisiä vastauksia. Paremminkin haasteellisten kysymysten avulla herätetään lukijan mielenkiinto, ja avataan silmiä ympäröivälle todellisuudelle, omalle käyttäytymiselle ja auttamisen mahdollistumiselle. Kirjan tarkoituksena on kirjoittajien mukaan tarkastella lähimmäisyyden ilmiötä eri näkökulmista. Näkökulmien ja sisällön teemojen runsaus toisaalta tuo esiin eri puolia lähimmäisyydestä ilmiönä, mutta samalla kaventaa yksittäisen näkökulman syvyyttä. Kirjassa on hyödynnetty kansainvälistä tutkimustietoa ja erilaisia kotimaisia aineistoja, joista poimitut konkreettiset esimerkit ja suorat lainaukset lähimmäisyyden ja auttamisen kokemuksista voivat toimia lukijalle peilinä haastaen häntä vuoropuheluun tekstin kanssa.

Auttamiselle haetaan selitystä mm. biologian, taloustieteen ja kristillisen etiikan teorian avulla, mutta pyrkimyksenä ei ole kuitenkaan altruismin yleisen teorian löytäminen. Kirjoittajat toteavat myös ”altruismin ja egoismin, yksilöllisyyden ja yhteisöllisyyden, itsekkeskeisyyden ja myötätunnon vastakkainasettelun turhaksi, koska ilmiöt ovat läsnä kaikkien yksilöiden ja yhteisöjen elämässä”. Positiivista on toisaalta juuri se, että auttamisen kipinän syntyminen voi mahdollistua monin eri tavoin.

Kirjassa on useita kiinnostavia teemoja, kuten esimerkiksi avun valikoituminen, ammattilaiset lähimmäisinä ja auttamisen rajat, joita olisi toivonut käsiteltävän enemmän. Kirjan loppuosassa nostetaan esiin lähimmäisyys yhteisöllisyyden kontekstissa mm. sosiaalisen pääoman, naapurivun, kollektiivisen auttamisen, koinonian ja vapaaehtoistyön teemojen kautta. Lyhyessä johtopäätösosassa kirjoittajat toteavat, että pyyteettömyys on myötätunnon seurauksena tapahtuva teko. Haasteellista pyyteettömyydessä ja auttamisessa on kuitenkin avun valikoituminen. Sivustakatsojaksi on vaikea jäädä silloin, kun lähellä oleva tuttu ihminen tarvitsee pientä palvelusta. Suuressa hädässä olevan tuntemattoman ihmisen avun tarve on ehkä helpompi sivuuttaa erityisesti silloin, jos avun tarvitsijan elämäntilanteeseen samaistuminen on vaikeaa tai avun antaminen edellyttäisi auttajalta liian suurta uhrausta. Millaisia leimoja ja luokituksia käytetään avun saamisen oikeutusta

mietittäessä? Kuka ”ansaitsee” tulla autetuksi?

Kirjan sisällystä kuvaavat otsakkeet ovat suurelta osin kysymysten muodossa, mikä herättää lukijan kiinnostuksen ja suuntaa katsetta oman toiminnan pohdiskeluun. Tästä syystä kirja voi toimia erinomaisena keskustelun pohjana erilaisissa vapaaehtoisten opetus- ja koulutustilanteissa. Se soveltuu myös kaikille lähimmäisten auttamisesta kiinnostuneille. Toisaalta kirjan sisältö ja kirjoittajien esittämät kysymykset tarjoavat oivallisia teemoja jatkokirjoittamiselle ja vapaaehtoistyöhön liittyvälle eritasoiselle kartoitus- ja tutkimustyölle. Mitä tapahtuisikaan, jos lähimmäisyys ja ihmisten toisilleen tekemä hyvä saisi enemmän näkyvyyttä tiedotusvälineissä, mainoksissa ja julkisessa keskustelussa?

Lea Rättyä, TtL
lea.rattya@diak.fi

Vammaisuuden oikea ja väärä

Simo Vehmas

Vammaisuus. Johdatus historiaan, teoriaan ja etiikkaan. Gaudeamus, Helsinki 2005. 250 sivua.

Vehmaksen kirja jakautuu kolmeen pääosaan. Ensimmäinen osa paneutuu vammaisuuden historiaan, toinen vammaisuuden ja sen tutkimuksen erityiskysymyksiin ja kolmas keskittyy eettisiin näkökulmiin. Kirjan tarkoitus on antaa perustietoa kyseisistä alueista ja toimia eräänlaisena johdatuksena aihepiiriin, josta lukija löytää kirjallisuuden avulla perusteellisempia asioiden esityksiä ja myös yksilöityjä tutkimuksia.

Läpi tekstin Vehmas tarkastelee vammaisuutta ensisijassa sosiaalisena ilmiönä, vaikka mukana kulkevat lääketieteen, sosiaalipolitiikan ja koulutuksen näkökulmat. Kirjoittajan perusteesi on, että ”vammaisuus on etupäässä sosiokulttuurinen ilmiö, ja siten alan ammattilaisten tulisi ymmärtää, miten ilmiö on syntynyt ja saanut muotonsa länsimaisessa kulttuurissa.”

Terävimmillään Vehmas on kuvatessaan vammaisuuden eettisiä haasteita ja osoittaessaan monien perinteisten ajattelumallien asenteellisuuden. Vammaiset on helposti kohteistettu ja ulkopuolistettu sen sijaan, että yhteiskunnan ja yhteisöjen ratkaisut olisivat tukeneet vammaisten tasavertaista elämää.

Vammaisuuden historiaa käsittelevä osio perustuu muita jaksoja enemmän yleisesityksien kuvauksiin. Varsin suurpiirteisesti piirretty kuva vammaisuus-tee-
maan Raamatussa, antiikissa, keskiajalla tai reformaation ja valistuksen aikana
on yhtä aikaa ajatuksia herättävä, mutta myös hajanainen. Kirjoittaja on ollut
käytettävissä olevien tutkimusten varassa. Kuvaavaa tutkimustilanteelle on se,
että esimerkiksi Raamatun tekstien tutkimus vammaisuus-teen näkökulmasta
on päässyt napakammin käyntiin vasta muutama vuosi sitten, eivätkä tulokset
luonnollisesti vielä näy käsiteltävässä tekstissä. Esimerkiksi raamatuntutkimuksen
laajoissakaan tietosanakirjoissa ei yleensä edes esiinny vammaisuus-hakusanaa.
Society of Biblical Literature tutkimusjärjestön parissa tähän teemaan liittyvä
verkosto aloitti toimintansa vuonna 2003 (*Disability Studies and Healthcare in the
Bible and Near East*).

Vehmaksen kirja on käytössä oppikirjana ja sopii kaikille teemasta kiinnostuneille
perusjohdatukseksi alaan. Toivottavasti se myös haastaa diakonia-alan tutkijoita
tarkastelemaan kirkossa ja diakoniassa esiintyneitä vammaisuuteen liittyviä asen-
teita. Vehmaksen mukaan kristillisten yhteisöjen toimintaa on liian usein leimannut
(omista tarpeista nouseva) hyväntekeväisyysajattelu. Osin ajatus on helppo allekir-
joittaa, mutta nyt se esitetään varsin yksiselitteisenä. Tähän kysymykseen tulevat
tutkimukset tuonevat lisävaloa.

Kari Latvus
kari.latvus@diak.fi

Diakonian tarkastelua järjen valossa

Esko Ryökäs

Kokonaisdiakonia. Diakoniakäsityksien opilliset liittymät. Diakonia-ammattikor-
keakoulun julkaisuja. A Tutkimuksia 14. Helsinki 2006. 251 s.

Joensuun yliopistossa parhaillaan systemaattisen teologian professuuria hoitava
TT, YTL Esko Ryökäs on opettanut ja kirjoittanut diakoniasta sekä siihen liittyvistä
teemoista parin vuosikymmenen aikana sekä historiallisella että käytännöllis- ja
systemaattis-teologisella oteella. Vuonna 2006 ilmestynyt teos *Kokonaisdiakonia
– Diakoniakäsityksen opilliset liittymät* kokoaa yhteen keskeisiä diakonian teologian
kysymyksiä systemaattisen teologian näkökulmasta.

Järjestystä hajanaisuuteen

Ryökäs toteaa kirjansa johdannossa diakonian olevan myönteinen, mutta hajanainen sekä teologisesti sattumanvarainen ja jäsentymätön ilmiö. Kirjan tarkoituksena on tuoda diakonian opilliseen ulottuvuuteen järjestystä ja ”luoda diakonian konstruktio, malli, joka sisäisellä johdonmukaisuudella käsittelee diakonian eri ulottuvuuksia”. Ryökkään työtä motivoi havainto, ettei diakoniasta ole oikeastaan laadittu lainkaan ”dogmaattisesti johdonmukaisesti läpiajateltua analyysia”. Sen tekemistä vaikeuttavat mm. reformaation perinteen ristiriitaiset tulkinnat sekä se yksinkertainen tosiasia, että diakonian teologialla on usein pyritty perustelemaan olemassa olevia institutionaalisia rakenteita (diakonialaitokset) ja kirkollisia perinteitä (diakonian virka), ei seuraamaan johdonmukaisesti teologista argumentaatiota.

Parhaimpana yrityksenä Ryökäs pitää Sven-Erik Broddin *Diakonatet*-teosta vuodelta 1992. Siinä Brodd analysoi diakonaattia kirkko-opin näkökulmasta. Hän määrittelee huolellisesti kirkkokäsityksensä ja alleviivaa sen sakramentaalista luonnetta. Tämän jälkeen hän sovittaa siihen diakonaatin. Ryökkään näkökulma diakoniaan on kuitenkin toinen kuin Broddilla. Brodd tarkastelee diakoniaa avarasti, mutta aina siinä merkityksessä, että se on *kirkon* diakoniaa. Tarkastelun keskiössä on virka. Ryökäs pitää tärkeänä mahdollisuutta pohtia opillisesti diakoniaa ilmiönä, joka voi toteutua myös kirkkoinstituution ulkopuolella, kristittyjen aktiivisuutena missä tahansa yhteiskunnassa. Diakoniaa rajataan liikaa, jos tarkastellaan vain kristityn elämää kirkkoinstituutiossa, seurakunnassa tai yhdistyksissä. Diakoniakeskusteluun tarvitaan laajempaa näkökulmaa eli kirjan otsikossa mainittua kokonaisdiakoniaa.

Diakoniaa on Ryökkään mukaan leimannut kirkollisuus, kaunis ja hyvää tarkoittava lähestymistapa, ei niinkään järki tai loogisuus. Hyvänä pyrkimyksenä on ollut ehkä auttaa toista, mutta usein perimmäinen päämäärä on ollut hurskaus. Toiminta ei ole motivoitunut kärsivän lähimmäisen tilanteesta, vaan auttajan hengellisistä ja muista tarpeista. Ryökäs haluaa tutkimuksellaan osoittaa, ettei näin tarvitse olla: ”Ei ole ainoastaan mahdollista tai tarpeellista, vaan jopa välttämätöntä, että kristillinen avustaminen (diakonia) on järkevää, hyvin läpiajateltua, inhimillistä ja uskosta kumpuavaa kokonaisvaltaista auttamista.”

Kirjan kantavana näkökulmana on, että ”kaikkialla, missä on ihmisiä, on diakonisia tekoja, varsinkin, jos kyseiset ihmiset ovat kristittyjä”. Tässä perusläh-tökohdassaan Ryökäs liittyy johdonmukaisesti jo varhaisemmissa teksteissään esittämiinsä ajatuksiin.

Tutkimuksen rakenne ja tutkimustehtävän rajaaminen

Teos etenee historiallista kehitystä seuraten alkukirkosta 1990-luvun keskusteluun. Tutkimus ei pyri täydentämään tekijän aikaisempia historiallisia analyyseja, vaan kunkin aikakauden ajanhistoriallinen tausta esitellään, jotta diakonian ilmiö ja siihen liittyvät opilliset kysymykset piirtyvät paremmin esille. Teoksen pääluvut ovat nimeltään ”Diakonian tausta”, ”Diakonian kehitys Lutherin aikaan asti”, ”Luterilaisuuden kehitys”, ”Nykyhetken suomalainen käsitys”, ”Sielunhoito ja diakonia”, ”Ekumeeninen ekskurssi” sekä ”Diakonia – riskejä ja mahdollisuuksia”.

Lukijan kannalta tutkimuksen kokoaminen teemoittain olisi saattanut olla miellyttävämpi ratkaisu, mikäli tavoitellaan kokonaisdiakonia-nimistä konstruktivistista systemaattis-teologista näkemystä. Jos tavoitteeksi olisi riittänyt huolellinen diakonian tarkasteleminen historian ja järjen valossa, olisi tutkimuksen rakenne ja lähestymistapa ollut aivan mainio.

Ryökäs tekee tutkimustehtävää asettaessaan erään merkittävän rajauksen: hän ei käsittele virkakysymystä. Syiksi hän mainitsee, että aihepiiri ansaitsee oman itsenäisen käsittelynsä sekä toisekseen, että käsillä olevan teoksen tulosten hyödyntäminen ei edellytä laajaa virkateologista tietämystä. Lukijan kannalta tämä on hieman harmillista, vaikka tutkijan näkökulmasta jo pelkästään tutkimusekonomiset syyt voisivat puoltaa tätä ratkaisua. Kirjan näkökulma tuottaa nimittäin aivan selkeän kontribuution suomalaiseen diakonaattikeskusteluun ja on kiusallista, että Ryökäs vaikenee asiasta. Hän vielä lisää lukijan harmia sanomalla, että ”se [virkakeskustelun jättäminen pois] ei silti merkitse, etteikö viimeisessä luvussa esitettävistä malleista seuraisi virkateologisia johtopäätöksiä”. Ehkä Ryökäs näkee virkaudistuksen prosessin etenemisen niin tärkeänä, että hän ei halua ruveta näkemyksillään hämmentämään entisestäänkin hidasta prosessia. Lukijan ja diakonian kannalta ratkaisu ei ollut kuitenkaan erityisen jalo.

Kirjan paras anti

Ryökäs esittelee useimmat diakonian teologiseen ymmärtämiseen liittyvät keskustelut alkukirkosta viime vuosiin saakka sekä analysoi ja jäsentää niitä ymmärrettävämpään muotoon. Tätä juuri on systemaattinen teologia. Lukija voi tietysti olla joistain luokitteluista eri mieltä, mutta tuokoon rinnalle sitten paremmat jäsennykset, jos kykenee.

Kirjan nasevinta osuutta on uskon ja järjen suhteen analyysi suomalaisen ja skandinaavisen keskustelun valossa sekä Lutherin ajattelun ja luterilaisuuden kehittymisen kuvaukset. Näiden jaksojen aikana lukijalle saattaa syntyä monia oivalluksia liittyen luterilaisen kirkon diakoniakäsityksiin. Kirkkomme piirissä on

niin monia erilaisia ja keskenään ristiriitaisia diakonian malleja, eikä niiden eroja ole oikein osattu tai haluttu nostaa esille. Ryökäs toteakin johdannossa melko närkästyneenä, että näkemyksiä diakonian teoriasta, periaatteellisesta sisällöstä ja olemuksesta on esitetty ja koko ajan esitetään aivan kuin sataan vuoteen ei olisi esitetty mitään uutta dogmaattista tietoa liittyen luterilaisuuden ymmärtämiseen. Esimerkiksi suomalaisessa tutkimuksessa on otettu vahvasti kantaa sen puolesta, että laki on sama kristityille ja ei-kristityille. On siis esitetty, että jokainen ihminen tehdessään järjen ja omantuntonsa mukaisia tekoja, mm. auttaessaan toista ihmistä, on yhtäläillä ajateltavissa ikään kuin diakoniatuojana kuin vastaavaa järjen harkintaa ja toimintaa seuraava kristitty. Tämä on valtava näkökulmaero sellaiseen diakonian perusteluun, joka rakentuu yksin uskon varaan. Tällaista diakonian perustelua kuitenkin esitetään melko yleisesti kirkon piirissä.

Suomalaiseen Luther-tutkimukseen liittyen Ryökkään analyysissä on kuitenkin lukijalle tarjolla hienoinen virhetulkinnan mahdollisuus. Tulkinnoissaan hän näyttää niputtavan yhteen suomalaisen Luther-tutkimuksen suuret nimet, esimerkiksi uskon ja järjen suhteen. Kuitenkin Ryökäs esittelee selvästi, kuinka esimerkiksi Lauri Haikolalla ja Tuomo Mannermaalla on erilainen lähestymistapa. Erot ovat entistä ilmeisempiä, jos verrataan Haikolaa ja Antti Rauniota. Toiset edustavat melko jyrkkää näkemystä siitä, että teosta sinänsä ei voi päätellä, onko se tehty kristillisellä motivaatiolla. Toiset vastaavasti painottavat uskon ja rakkauden läheistä yhteyttä niin, että mikäli moraalisesti oikea teko on tehty ilman uskoa, se voi olla Jumalasuhteen kannalta väärin, syntiä. Nämä näkökulmat eivät ole ehkä teoriassa yhteen sovittamattomat, mutta lähestymistavat ovat erilaiset. Toisessa lähestymistavassa on tärkeää oikeat teot ja toisessa tekijän hengellinen status. Diakonian perusteiden hahmottamisen kannalta lähestymistapojen erot ovat merkittävät. Olisi siis ehkä oikein huomauttaa selkeämmin, että nämä professorit ovat saman janan eri päissä. Tällaiset erot eivät ole ehkä globaalissa mittakaavassa nähtävissä, mutta juuri nämä erot lähestymistavassa synnyttävät jatkuvasti hienoista jännitettä kirkkomme diakonianäkemyksen sisälle.

Lopuksi

Ryökkään halu jäsentää diakoniaa ja sen perusteita koskevaa keskustelua on erinomaisen tervetullut, ja asenne on riemastuttavan työtä kaihtamaton. Toisaalta, kuten kirjoittaja itsekin toteaa, diakonia vähintään sivuaa lähes kaikkia fundamentaaliteologian kannalta keskeisiä aihepiirejä. Sen vuoksi päämäärän asettaminen niin juhlavaksi kuin kirjan otsikossa annetaan ymmärtää, tuntuu tarpeettoman suurelta. Vähemminkin olisi riittänyt. Diakonian tarkasteleminen järjen valossa

olisi ollut mielestäni parhaiten kirjan sisältöä kuvaava. Yritys pusertaa kaikki lopulta yhteen jää hieman kesken. Pelkään lukijan tarttuvan kirjaan ikään kuin kokonaista vastausta etsien, vaikka oikeammin kyseessä on hieno johdatus diakonian ilmiöön järjen ja systemaattisen teologian näkökulmasta. Älä siis välttämättä ajattele löytäväsi, mitä otsikko lupaa, mutta kun lähdet tämän oppaan matkaan niin näet erämaankin elävänä.

Antti Elenius, Windhoek, Namibia
antti.elenius@hdl.fi

Diakonian tutkimus ottaa vastaan artikkeleita ja erilaisia diakonian tutkimukseen liittyviä kirjoituksia. Toimitukselle voi lähettää myös uutisia ja tiedotteita. Diakonian tutkimus ei ennalta sitoudu julkaisemaan mitään aineistoa, ei edes tilattua. Julkaistuista kirjoituksista ei makseta tekijänpalkkioita. Kirjoittajien tulee liittää mukaan toimitukselle seuraavat tiedot: nimi, oppiarvo, ammatti, työpaikka ja yhteystiedot.

Tutkimusartikkelit ovat tutkimukseen perustuvia kirjoituksia. Niissä ilmaistaan selkeästi selvittävä tutkimuskysymys, tutkimuksen lähdeaineisto sekä käytetty tutkimuskirjallisuus. Toimitus pyytää niistä referee-käytännön mukaisesti asiantuntija-arviot, joiden perusteella toimitus päättää tarvittavista korjauksista ja kirjoituksen julkaisemisesta. 30 000 merkkiä laajemmista teksteistä on neuvoteltava toimituksen kanssa erikseen. Käsikirjoitukseen on liitettävä noin sadan sanan mittainen tiivistelmä tekstistä.

Kirjoituksia on paikka esseille, katsauksille, hiljaisen tiedon ja uusien näköalojen esittelyyn. Kirjoituksissa voi olla viitteitä tutkimuskirjallisuuteen, mutta se ei ole julkaisemisen edellytys.

Kirja-arvostelut arvioivat ja esittelevät uusia kotimaisia ja kansainvälisiä julkaisuja. Mukaan liitetään kirja-arvostelun otsikko sekä kirjan/kirjojen osalta kirjoittajan nimi, kirjan nimi, kustannuspaikka, kustantaja, julkaisuvuosi sekä sivumäärä. Laajuus lyhyissä esittelyissä on enintään 1500 merkkiä ja laajemmassa kirja-analysissä enintään 8000 merkkiä.

Ajankohtaiset koostuu lyhyistä uutisista, hanke- tai tutkimusesittelyistä.

Käytännölliset ohjeet

Tekstit lähetetään sähköpostilla tai disketillä tallennettuna mieluiten rtf-muodossa. Kirja-arvostelut lähetetään DT:n toimittaja Raija Pyykölle, muut tekstit DT:n päätoimittaja Kari Latvukselle.

Kaikki halutut erityiskorostukset, kuten kursiivi tai lihavoitu teksti, tulee ilmaista myös paperiversiossa, joka liitetään mukaan. Tekstin vasen laita on suora ilman sisennyksiä, teksti on tavuttamatta ja oikea laita tasaamaton. Kappaleet ilmaistaan rivinvaihdolla ja tyhjällä rivivälillä. Otsakkeet ovat omilla riveillään.

Kirjallisuusviitteet esitetään tekstissä siten, että sulkeisiin merkitään tekijän nimi ja julkaisuvuosi sekä viittaus sivunumeroon (Hyväri 2001, 276). Mikäli viitataan useampaan lähteeseen, merkitään ne vanhimmasta uusimpaan. Jos viitteen tekijöitä on kaksi, merkitään molempien sukunimet (Stenman & Toljamo 2002, 5-10) ja jos useampia, vain ensimmäinen sukunimi ja ym. (Oranta ym. 2002, 17-20). Jos viitteen tekijä on yhteisö, merkitään yhteisön nimi ja painovuosi (STAKES 2001, 55). Alaviitteitä tulee käyttää vain erityisestä syystä. Taulukot ja kuvat kirjoitetaan erillisille sivuille kirjallisuuden jälkeen. Tekstiin on kuitenkin merkittävä selvästi taulukon ja kuvion ehdotettu paikka. Dataan pohjautuvat diagrammit lähetetään Excel –muotoisina.

Lähteet merkitään kirjallisuus- ja lähdeluetteloon ensimmäisten tekijöiden sukunimen mukaan aakkosjärjestyksessä sisältäen seuraavat tiedot: tekijän suku- ja etunimi, julkaisuvuosi, teoksen nimi, kustannuspaikka ja kustantaja. Esimerkiksi: Davey Andrew (2001). *Urban Christianity and Global Order. Theological Resources for an Urban Future*. London: SPCK.

Sihvo Jouko (1994). *Kirkon virka ja siihen vihkiminen, asettaminen, siunaaminen*. Teoksessa Ryökäs Esko (toim.) *Yksi virka – monta tehtävää*. Kirkollisen virkakeskustelun taustoja ja rinnastuksia. Helsingin yliopiston käytännöllisen teologian laitos. Julkaisuja 79. Helsinki.

Aikakauslehtiartikkeleista ilmoitetaan tekijän suku- ja etunimi, julkaisuvuosi, artikkelin nimi, aikakauslehden nimi, vuosikerta, ja artikkelin sivunumerot. Esimerkiksi: Heikkilä Matti (2001). *Lama, nälkä ja sosiaaliturvan väärinkäyttö*. *Yhteiskuntapolitiikka* 66, 545-551.